OECD pētījumi par reģionu attīstību

OECD reģionu pievilcības pieejas izmantošana Latvijas vietējo un reģionālo pārvaldes iestāžu spēju stiprināšanai

Tulkojums © Valsts valodas centrs, 2026
Ja rodas neatbilstības starp oriģinālu un tulkojumu, par derīgu uzskatāms tikai oriģināla teksts.

OECD reģionu pievilcības pieejas izmantošana Latvijas vietējo un reģionālo pārvaldes iestāžu spēju stiprināšanai

Šis materiāls ir izstrādāts Eiropas Savienības Atveseļošanas un noturības mehānisma projekta Nr. 3.1.1.2.i.0/1/22/I/VARAM/001 "Pašvaldību kapacitātes stiprināšana to darbības efektivitātes un kvalitātes uzlabošanai" ietvaros. Projekta vadošais partneris ir Latvijas Republikas Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija.
Finansē Eiropas Savienība – NextGenerationEU. Paustie uzskati un viedokļi ir tikai autora(-u) uzskati un viedokļi, un tie ne vienmēr atspoguļo Eiropas Savienības vai Eiropas Komisijas nostāju. Ne Eiropas Savienība, ne Eiropas Komisija nav atbildīga par tajos pausto informāciju.

Par šā dokumenta publicēšanu ir atbildīgs *OECD* ģenerālsekretārs, un tas ne vienmēr atspoguļo *OECD* dalībvalstu oficiālo nostāju.

Ne šis dokuments, ne tajā iekļautie dati un karte neskar nevienas teritorijas statusu vai suverenitāti pār to, starptautiskās robežas un nevienas teritorijas, pilsētas vai apgabala nosaukumu.

Citējot šo publikāciju, lūdzam izmantot šādu atsauci:
OECD (2026), *Adopting the OECD Regional Attractiveness Approach to Enhance the Capacity of Local and Regional Governments in Latvia*, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/5957762f-en.

ISBN 978-92-64-55044-5 (drukātais izdevums)
ISBN 978-92-64-85728-5 (*PDF*)
ISBN 978-92-64-48304-0 (HTML)

OECD pētījumi par reģionu attīstību
ISSN 2789-7990 (drukātais izdevums)
ISSN 2789-8008 (tiešsaistes izdevums)

Izmantotās fotogrāfijas: Cover © Daniel Teemant/Getty Images Plus.

OECD publikāciju kļūdu labojums ir pieejams šādā tīmekļa vietnē:
https://www.oecd.org/en/publications/support/corrigenda.html.
© *OECD* 2026

Attribution 4.0 International **(CC BY 4.0)**
Šis darbs ir publiskots saskaņā ar "Creative Commons" licenci "Attribution 4.0 International". Izmantojot šo darbu, jums jāievēro šīs licences nosacījumi (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).
Atribūts – jums jāatsaucas uz šo darbu.
Tulkojumi – jums jāatsaucas uz oriģināldarbu, jānorāda oriģināldarbā veiktās izmaiņas un jāpievieno šāds teksts: *Oriģināldarba un tulkojuma nesakritību gadījumā par spēkā esošu ir jāuzskata tikai oriģināldarba teksts.*
Pielāgojumi – jums jāatsaucas uz oriģināldarbu, jānorāda oriģināldarbā veiktās izmaiņas un jāpievieno šāds teksts: *"Šis ir OECD oriģināldarba pielāgojums. Šajā pielāgojumā paustie viedokļi un izmantotie argumenti neatspoguļo OECD vai tās dalībvalstu oficiālo viedokli."*
Trešo personu materiāls – licence neattiecas uz trešo personu materiālu darbā. Izmantojot šādu materiālu, jums jāsaņem trešās puses atļauja un jūs atbildat par jebkādām ar pārkāpumiem saistītām prasībām.
Jūs nedrīkstat bez skaidras atļaujas izmantot *OECD* logotipu, vizuālo identitāti vai vāka attēlu vai norādīt, ka *OECD* ir atļāvusi jums izmantot šo darbu.
Jebkādus strīdus, kas saistīti ar šo licenci, izšķir šķīrējtiesā saskaņā ar Pastāvīgās šķīrējtiesas (*PCA*) 2012. gada šķīrējtiesas noteikumiem. Šķīrējtiesas galvenās mītnes vieta ir Parīze (Francija). Šķīrējtiesnesis ir viens.

Priekšvārds

Latvijas reģioni piedzīvo izšķirošu brīdi. Demogrāfiskais spiediens, ģeopolitiskā nenoteiktība pie Latvijas austrumu robežas un saimnieciskās darbības strukturālā koncentrēšanās Rīgas apkaimē veido apstākļus, kādos visām Latvijas teritorijām jākonkurē par ieguldījumu, talantīgu cilvēku un iedzīvotāju piesaisti un noturēšanu. Lai risinātu šīs problēmas, nepietiek ar atsevišķu nozaru politikas pasākumiem – ir nepieciešama sistēmiska, pierādījumos balstīta pieeja reģionu attīstībai, kurā ir ņemti vērā katras teritorijas atšķirīgie resursi un ierobežojumi.

Šis ziņojums ir izstrādāts, reaģējot uz šo nepieciešamību. Pēc Latvijas Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijas (VARAM) pieprasījuma *OECD* pirmo reizi kādā no *OECD* dalībvalstīm pašvaldību līmenī ir piemērojusi savu reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmu, izstrādājot starptautiski salīdzināmu, daudzdimensionālu visu Latvijas pašvaldību un plānošanas reģionu situācijas analīzi. Šī analīze atklāj gan visu vēl neizmantoto Latvijas teritoriju potenciālu, gan pārvaldības nepilnības, kas kavē šā potenciāla pārvēršanu spēcīgākā ekonomiskajā sniegumā. Tajā ir apzināti praktiski veidi, kā pievilcības rādītāji var atbalstīt Latvijas reģionu attīstības politikas ciklu – no stratēģiskās situācijas analīzes līdz ieguldījumu plānošanai, pašvaldību savstarpējai sadarbībai, kā arī uzraudzībai un novērtēšanai.

Šis ziņojums ir paredzēts kā praktisks resurss valsts un subnacionālās politikas veidotājiem visā Latvijā. Šeit izklāstīto secinājumu un politikas apsvērumu pamatā ir plaša ieinteresēto pušu iesaiste, tostarp darbsemināri, kuros piedalījās lielākā daļa no Latvijas 42 pašvaldībām, un intervijas visos piecos plānošanas reģionos, un to nolūks ir turpmākajos gados sekmēt mērķtiecīgāku, saskaņotāku un vietējām vajadzībām pielāgotu reģionu attīstību.

Pateicības

Šo publikāciju Reģionālās attīstības politikas komitejas (*RDPC*) darba programmas ietvaros sagatavoja *OECD* Uzņēmējdarbības, mazo un vidējo uzņēmumu, reģionu un pilsētu centrs (*CFE*) direktores Lamijas Kamalas-Šauī [*Lamia Kamal-Chaoui*] vadībā.

Šā ziņojuma sagatavošanu koordinēja Maikls Flads [*Michael Flood*], Reģionālās politikas un reģionu pievilcības daļas [*Regional Policy and Attractiveness Unit*] projektu koordinators Reģionālās attīstības un daudzlīmeņu pārvaldības (*RDG*) nodaļā, ko vada Doroteja Alēna Diprē [*Dorothée Allain-Dupré*]. 2. nodaļu izstrādāja Hosē Ignasio Donoso Salass [*Jose Ignacio Donoso Salas*] un Maikls Flads. 3. nodaļu izstrādāja Džefs Aptons [*Geoff Upton*] un Maikls Flads. Pievilcības kompasu un informācijas paneļu izstrādi un analīzi veica Danjels Vegara Balsa [*Daniel Vegara Balsa*] un Hosē Ignasio Donoso Salass. Ziņojuma sagatavošanā nozīmīgu ieguldījumu sniedza arī Reģionālās politikas un reģionu pievilcības daļas vadītāja Delfīna Klavrela [*Delphine Clavreul*] un Pārvaldības un stratēģiskās plānošanas nodaļas vadītāja Marija Varinija Mišaluna [*Maria Varinia Michalun*], kuras abas strādā *RDG* nodaļā. Projektā ir izmantoti arī *CFE*/*RDG* ekspertu Edvardo Montemajora [*Eduardo Montemayor*] un Džeroma Frīdrihsa [*Jerome Friedrichs*] sniegtie ekspertu atzinumi.

OECD izsaka pateicību Latvijas Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijai (VARAM), jo īpaši valsts sekretāra vietniecei Ilzei Ošai, kā arī ministrijas kolēģiem, tostarp Zigmāram Ertam, Jevgēņijai Butņickai, Baibai Zvejniecei, Ilzei Jurevičai un Lindai Gaibišelai, par atbalstu projekta īstenošanā, norādījumiem un ieguldījumu visos projekta posmos. *OECD* vēlas pateikties arī visu to pašvaldību un plānošanas reģionu darbiniekiem, kuri piedalījās šā projekta ietvaros rīkotajos darbsemināros, izteica komentārus un sniedza ieguldījumu ziņojuma sagatavošanā. Visbeidzot *OECD* vēlas pateikties Latvijas Valsts valodas centram par šā dokumenta tulkošanu latviešu valodā.

Bridžeta Džoisa [*Bridgette Joyce*] vadīja publikācijas sagatavošanas procesu un rediģēja manuskriptu publicēšanai.

Satura rādītājs

Priekšvārds 4

Pateicības 5

Satura rādītājs 6

Kopsavilkums 8

1. Ievads 12

Mērķi un pieeja – no teritoriju situācijas analīzes līdz politiskiem pasākumiem 12

Atsauces 13

2. *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas izmantošana vietējo un reģionu attīstības stratēģiju izstrādē 14

Ievads 15

1. praktiskais piemērs. Reģionu politikas vajadzību un to jomu apzināšana, kurās nepieciešami kompromisi, Latvijas pašvaldībās 17

2. praktiskais piemērs. Neizmantotā potenciāla un nevienmērīga snieguma apzināšana dažādos pievilcības līmeņos 21

3. praktiskais piemērs. Teritoriālās sadarbības iespēju noteikšana 23

4. praktiskais piemērs. To reģionu grupu kartēšana, kas saskaras ar līdzīgām problēmām pievilcības nodrošināšanas jomā un izstrādā kopīgus risinājumus 25

5. praktiskais piemērs. Reģionu virzības uzraudzība laika gaitā 28

Atsauces 34

Piezīmes 35

3. Pārvaldība vietējās un reģionālās attīstības veicināšanai Latvijā 36

Ievads 37

Administratīvi teritoriālās reformas pārskatīšana – pamatu stiprināšana vietai pielāgotai reģionu attīstībai 37

Ciešākas koordinācijas un sadarbības veicināšana reģionu attīstībai Latvijā 39

Subnacionālā pārvaldes līmeņa turpmāka stiprināšana Latvijā 49

Secinājums 54

Atsauces 55

Piezīmes 58

3.A pielikums. Latvijas pievilcības novērtēšanas sistēmas izstrādē izmantotie rādītāji 59

ATTĒLI

2.1. attēls. Pievilcības rādītāju izmantošana reģionu attīstības politikas ciklā 15

2.2. attēls. Rīgas plānošanas reģiona pievilcības kompass 16

2.3. attēls. Latvijas pašvaldību skaits atbilstoši novirzei no ES mediānas 18

2.4. attēls Saldus pievilcības kompass 20

2.5. attēls. Jūrmalas pievilcības kompass 22

2.6. attēls. Jelgavas un Bauskas novadu savstarpējā papildināmība 24

2.7. attēls. Austrumu pierobežas pašvaldību rezultāti salīdzinājumā ar pārējo Latvijas pašvaldību rezultātiem 27

2.8. attēls. To iedzīvotāju īpatsvars, kas ieguvuši augstāko izglītību 30

2.9. attēls. Laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai skolai 30
3.1. attēls. Latvijas stratēģiskās plānošanas sistēma reģionu attīstības virzīšanai 41

TABULAS

2.1. tabula. Vidzemes plānošanas reģiona Attīstības programmas 2022.–2027. gadam rādītāju novērtējums 30
3.1. tabula. Pienākumu sadalījums dažādiem pārvaldes līmeņiem Latvijā pēc administratīvi teritoriālās reformas 38
Pielikuma 3.A1. tabula. Rādītāju apraksti un datu avoti 59

IERĀMĒJUMI

2.1. ierāmējums. Pievilcības novērtēšanas sistēmas izstrāde Latvijas reģioniem un pašvaldībām 16
2.2. ierāmējums. Teritorijas priekšrocību, ierobežojumu un politikas kompromisu apzināšana. Saldus novada piemērs 19
2.3. ierāmējums. Teritoriju savstarpējās papildināmības izmantošana pašvaldību sadarbībā. Jelgavas un Bauskas novadu piemērs 24
2.4. ierāmējums. Latvijas austrumu pierobežas pašvaldību kopīgo attīstības problēmu apzināšana 26
2.5. ierāmējums Reģionu virzības uzraudzība laika gaitā. Izglītības rādītāju piemērs 29
2.6. ierāmējums. Īrijas Reģionu attīstības uzraudzības sistēma. Teritoriālo datu sasaistīšana ar reģionālo plānu uzraudzību 33
3.1. ierāmējums. Latvijas stratēģiskās plānošanas sistēma reģionu attīstībai 40
3.2. ierāmējums. Meksikas pieeja transversālo prioritāšu iekļaušanai valsts līmeņa plānošanas dokumentos 43
3.3. ierāmējums. Teritoriālo datu portāli. Norvēģijas KOSTRA modelis 48
3.4. ierāmējums. Dažādu rādītāju veidu nošķiršana 52
3.5. ierāmējums. *ONS Local* – partnerības modelis subnacionālā līmeņa datu trūkuma apzināšanai un novēršanai 53

Kopsavilkums

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas izmantošana reģionu politikas veidošanai Latvijā

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma Latvijai nodrošina vispusīgu un vairāku līmeņu rīku, kas palīdz labāk izprast reģionu attīstības dinamiku un virzīt vietai pielāgotas politikas īstenošanu. Apvienojot starptautiski salīdzināmus rādītājus sešās jomās – no ekonomiskās efektivitātes un savienojamības līdz labbūtībai un vides kvalitātei –, šī sistēma papildus ierastajiem rādītājiem aptver arī sarežģītos konkurētspējas, noturības un dzīves kvalitātes virzītājspēkus.

Visās sešās *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas jomās Latvijā vērojamas vairākas atkārtotas teritoriālās tendences. Sistēmas vairāku līmeņu pieeja ir īpaši vērtīga, jo tā ļauj pamanīt procesus, kurus ierastie rādītāji, piemēram, IKP, nodarbinātības līmenis un iedzīvotāju skaits, bieži vien neatklāj. Piemēram, tā parāda, ka dažās no Latvijas ekonomiski mazāk attīstītajām pašvaldībām vērojams arī viens no straujākajiem mājokļu cenu pieaugumiem, kas liecina par mājokļu pieejamības problēmu saasināšanos ārpus lielpilsētas kodola. Tā parāda, ka teritorijas ar izciliem kultūras un dabas resursiem, piemēram, bagātīgu muzeju un teātru infrastruktūru, elektroenerģijas ražošanu gandrīz pilnībā no atjaunīgajiem energoresursiem un mežiem klātām platībām, kas ievērojami pārsniedz ES vidējo līmeni, tomēr piesaista tikai nelielu daļu no tā apmeklētāju skaita, kādu izdodas piesaistīt salīdzināmām ES teritorijām. Tā arī atklāj, ka digitālās un fiziskās savienojamības nepilnības ir daudz izteiktākas un ģeogrāfiski daudz plašāk izplatītas, nekā liecina reģionu vidējie rādītāji. Daudzās pašvaldībās laiks, kas nepieciešams, lai nokļūtu līdz skolām un slimnīcām, ir vairākas reizes ilgāks par ES mediānu.

Ir labi pamanāmas trīs galvenās tendences. Pirmkārt, reģionu ekonomiskā pievilcība ir izteikti koncentrēta – spēcīga produktivitāte un IKP uz vienu iedzīvotāju galvenokārt raksturīgs Rīgai un nelielam skaitam tai piegulošo pašvaldību, savukārt lielākajā daļā pārējo teritoriju šo rādītāju līmenis ir ievērojami zemāks par ES sliekšņa vērtībām – Latgalē ir vērojamas vienas no izteiktākajām atšķirībām kontinentā. Otrkārt, dabas un kultūras resursi ir patiesa un plaši izplatīta Latvijas priekšrocība, tomēr tie sistemātiski nenodrošina labākus ekonomiskos rezultātus ne tūrisma, ne zaļās ekonomikas, ne talantīgu cilvēku piesaistes jomā. Treškārt, digitālās un fiziskās savienojamības trūkums ir viens no izplatītākajiem faktoriem, kas mazina teritoriju spēju pilnvērtīgi izmantot savus resursus un piekļūt attīstības iespējām neatkarīgi no to vietas valsts tautsaimniecības hierarhijā.

Pieci 2. nodaļā aplūkotie praktiskie piemēri parāda, kā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma var palīdzēt politikas veidotājiem risināt šīs problēmas visā reģionu attīstības politikas ciklā.

- **Apzinot teritoriju stiprās puses un jomas, kurās nepieciešami kompromisi,** ir redzams, kā vairāku līmeņu rādītāji var uzlabot teritoriju situācijas analīzi un prioritāšu noteikšanu, palīdzot valsts un pašvaldību politikas veidotājiem Latvijā apzināt vietējās stiprās puses, strukturālos ierobežojumus un jomas, kurās nepieciešami kompromisi starp dažādiem politikas mērķiem, tostarp izstrādājot teritoriju attīstības plānošanas dokumentus.
- **Nosakot neizmantoto potenciālu un strukturālās neatbilstības**, ir redzams, kā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma palīdz atklāt, kad teritoriju resursi nenodrošina gaidītos ekonomiskos rezultātus, piemēram, kad bagātīgi dabas vai kultūras resursi

neveicina tūrisma pieprasījumu vai atrašanās Rīgas tuvumā nerada gaidīto labvēlīgo ietekmi uz ekonomikas attīstību, un norāda, kur konkrētai vietai pielāgoti intervences pasākumi varētu palīdzēt pilnvērtīgāk izmantot neapgūto Latvijas teritoriju potenciālu.

- **Atbalsts teritoriālajai sadarbībai** parāda, kā salīdzināmi pašvaldību līmeņa dati var palīdzēt saskatīt blakus esošo teritoriju savstarpējo papildināmību Latvijā, sekmējot starppašvaldību sadarbības mehānismu un pārrobežu iniciatīvu apzināšanu un izstrādi, tostarp tādu programmu ietvaros kā, piemēram, *Interreg*.

- **Apvienojot teritorijas ar līdzīgiem izaicinājumiem**, ir redzams, kā Latvijā, nosakot to teritoriju grupas, kam ir līdzīgi reģiona pievilcības profili, piemēram, Austrumu pierobežas pašvaldības, lauku teritorijas vai pašvaldības ap lielajām pilsētām, var veidot mērķtiecīgākus politikas instrumentus un uzlabot koordināciju starp ministrijām, kas izstrādā programmas dažādu veidu teritorijām.

- **Stiprinot uzraudzību un novērtēšanu**, tiek skatīts, kā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma var nodrošināt konsekventu, starptautiskajās sliekšņa vērtībās balstītu pierādījumu bāzi, lai novērtētu, vai administratīvi teritoriālās reformas, ES kohēzijas politikas un teritorijas attīstības plānošanas dokumentu ietvaros īstenotās reformas un ieguldījumi laika gaitā uzlabo konkurētspēju, pakalpojumu pieejamību un dzīves kvalitāti Latvijā.

Lai pilnvērtīgi izmantotu *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas potenciālu, tā sistemātiski jāiekļauj politikas procesos, kuros tiek noteiktas reģiona attīstības prioritātes, piešķirti ieguldījumi un novērtēti rezultāti. Valsts pārvaldei būtu lietderīgi iekļaut reģionu pievilcības rādītājus teritorijas attīstības plānošanas dokumentos un ES programmu novērtēšanas kritērijos, kas paredzēti virzības uzraudzības sistēmām. VARAM koordinētie plānošanas reģioni un pašvaldības var izmantot vairāku līmeņu situācijas analīzi kā pierādījumu bāzi prioritāšu noteikšanai ieguldījumiem reģionos, savukārt VARAM šo teritoriālo perspektīvu var izmantot kā pamatu savai sadarbībai ar citām ministrijām, parādot, kā dažādu teritoriju pievilcības atšķirības ļauj izmantot mērķtiecīgāku ieguldījumu pieeju. Lai nodrošinātu, ka šī novērtēšanas sistēma praksē patiešām sniedz rezultātus, ir būtiski stiprināt plānošanas reģionu un pašvaldību spēju interpretēt pierādījumus, lai tos varētu izmantot, pieņemot lēmumus saistībā ar plānošanu un ieguldījumiem. Īrijas Reģionu attīstības uzraudzības sistēma [*Regional Development Monitor*], kas teritoriālos rādītājus tieši sasaista ar tiesību aktos noteiktajiem pienākumiem teritoriālās plānošanas jomā, ir praktisks piemērs tam, kā šādu institucionalizāciju var īstenot praksē.

Daudzlīmeņu pārvaldība reģionu attīstībai Latvijā

Latvija ir izveidojusi svarīgus priekšnoteikumus, kas atbalsta reģionu attīstības daudzlīmeņu pārvaldību. 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas rezultātā ir izveidotas lielākas un finansiāli spēcīgākas pašvaldības, lai nodrošinātu lietderīgāku un efektīvāku sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu un ieguldījumu īstenošanu. Šīs pašvaldības darbojas stabilā normatīvajā un stratēģiskās plānošanas sistēmā, kas nosaka skaidrus pienākumus un nodrošina kopīgu daudzlīmeņu teritoriālās rīcības plānu. Latvija arī gūst labumu gan no starpposma plānošanas reģiona līmeņa, kam ir svarīga loma teritoriālās attīstības pasākumu koordinēšanā plašākā mērogā, gan no vietējo un reģionālo pašvaldību apvienībām, kas saviem biedriem nodrošina skaidras iespējas daudzlīmeņu dialogam par teritoriāliem jautājumiem.

Tomēr pastāv iespējas šo pamatu vēl vairāk nostiprināt. Ekonomikas koncentrācija, savienojamības nepilnības un pakalpojumu pieejamības atšķirības, kas apzinātas, izmantojot pievilcības novērtēšanas sistēmu, nav tikai telpiski rezultāti. Tās ir arī pazīmes, kas liecina par to, ka varētu vēl vairāk stiprināt pārvaldības mehānismus, lai uzlabotu dažādās nozarēs un

dažādu pārvaldības līmeņu veiktu ieguldījumu koordināciju, kā arī lai izstrādātu katras teritorijas atšķirīgajām vajadzībām pielāgotas politikas nostādnes un programmas. Valsts līmenī reģionu attīstību varētu sistemātiskāk iestrādāt kā starpnozaru prioritāti. Subnacionālajā līmenī strukturētāka sadarbība starp plānošanas reģioniem, vietējo pašvaldību apvienībām un visu attiecīgo nozaru ministrijām palīdzētu nodrošināt, ka reģionu noteiktās prioritātes tiek labāk atspoguļotas valsts līmeņa lēmumos par ieguldījumiem un politiku. Tieši vietējā līmenī starppašvaldību sadarbības pierādījumu bāzes stiprināšana varētu palīdzēt pašvaldībām labāk apzināt tās jomas, kurās sadarbībā balstīta sabiedrisko pakalpojumu sniegšana varētu radīt papildu ieguvumus, jo īpaši ņemot vērā ilgstošās demogrāfiskās tendences Latvijā. Latvijas subnacionālā līmeņa pārvaldības iestādēm ir spēcīga finanšu un cilvēkresursu bāze, un mērķtiecīgi pasākumi tās turpmākai stiprināšanai, novēršot datu nepilnības subnacionālajā līmenī un pilnveidojot darbības novērtēšanas prasmes, uzlabotu plānošanas reģionu un pašvaldību spēju vadīt reģionu attīstību savā teritorijā. Šo novērojumu pamatā esošā pārvaldības analīze ir iztirzāta 3. nodaļā.

Turpmāk iztirzātie politikas apsvērumi izriet no 2. un 3. nodaļā izklāstītās analīzes, kas veikta, pamatojoties uz intervijām ar ieinteresētajām pusēm visos piecos Latvijas plānošanas reģionos, darbsemināriem, kuros piedalījās lielākā daļa no Latvijas 42 pašvaldībām, kā arī dokumentu izpēti un datu analīzi.

1. Starpministriju un daudzlīmeņu koordinācijas mehānismu stiprināšana reģionu attīstības jomā

Ir iespējams vēl vairāk stiprināt koordinācijas mehānismus, ar kuru palīdzību valsts un subnacionālā līmeņa dalībnieki saskaņo savas reģionu attīstības prioritātes, rīcību un resursus. Pašlaik nozaru ministrijas reģionu attīstību parasti uzskata par nozaru, nevis starpnozaru prioritāti. Turklāt subnacionālā līmeņa dalībnieku iespējas iesaistīties dialogā ar valsts līmeņa lēmumu pieņēmējiem par teritoriju attīstības jautājumiem bieži vien aprobežojas tikai ar VARAM, lai gan arī citām nozaru ministrijām ir būtiska nozīme teritoriju attīstības mērķu sasniegšanas atbalstīšanā. Lai to risinātu, valdība varētu apsvērt tematiskas Ministru kabineta komitejas izveidi reģionu attīstības jautājumos, par paraugu izmantojot jau izveidotās komitejas enerģētikas, vides un digitālās modernizācijas jomā. Šāda komiteja būtu īpašs forums, kas nozaru ministrijas mudinātu sistemātiski iekļaut teritoriālo pieeju savās nozaru politikas nostādnēs un programmās. Vienlaikus īpašas daudzlīmeņu koordinācijas institūcijas izveide, kurā līdztekus attiecīgajām nozaru ministrijām būtu pārstāvēti arī plānošanas reģioni un vietējo pašvaldību apvienības, nodrošinātu strukturētu forumu, ar kura palīdzību teritoriju attīstības vajadzības varētu sistemātiskāk ņemt vērā, pieņemot valsts līmeņa lēmumus par ieguldījumiem un politiku. Tas, savukārt, var palīdzēt samazināt risku, ka politikas veidošana dažādos valdības līmeņos notiek, neņemot vērā konkrētās vietas situāciju.

2. Pierādījumu bāzes izveide, lai apzinātu iespējamās starppašvaldību sadarbības vajadzības

Latvijas tiesību aktos ir noteikts skaidrs tiesiskais regulējums pašvaldību sadarbībai, un sadarbības iniciatīvas jau tiek īstenotas tādās jomās kā atkritumu apsaimniekošana, transports un sociālā aprūpe. Tomēr ir nepieciešami papildu dati, lai palīdzētu pašvaldībām noteikt, kur papildu sadarbībā balstītas pieejas pakalpojumu sniegšanā varētu uzlabot teritoriālo labklājību. Tas ir īpaši svarīgi, ņemot vērā ilgstošos demogrāfiskos izaicinājumus, ar kuriem saskaras daudzas pašvaldības, jo īpaši laukos un pierobežā. Viens no veidiem, kā to panākt, būtu uzlabot piekļuvi standartizētiem un salīdzināmiem datiem par pašvaldību sniegto pakalpojumu kvalitāti un piekļūstamību, publicējot tos vienotā, viegli pieejamā portālā, kā arī reģionu līmenī apkopot informāciju par pašvaldību sadarbības mehānismiem (tostarp to aptvertajām nozarēm un teritoriju) un dažādu jurisdikciju labo praksi. Tas palīdzētu pašvaldībām apzināt nepilnības pakalpojumu sniegšanā, mācīties no līdzšinējās sadarbības

pieredzes un pieņemt apzinātākus lēmumus par to, vai un kā veidot pašām savus sadarbības mehānismus.

3. Subnacionālā līmeņa datu pieejamības turpmāka uzlabošana un atbalsts plānošanas reģionu resursu palielināšanai

Latvijas plānošanas reģioniem ir stabila cilvēkresursu un tehnisko resursu bāze, un tie sniedz nozīmīgu ieguldījumu visās savās pilnvaru jomās. Tomēr ir jomas, kurās šo bāzi varētu vēl vairāk nostiprināt. Attiecībā uz datiem *OECD* reģionu pievilcības rādītāju iekļaušana esošajos valsts teritorijas datu portālos, jo īpaši RAIM, plānošanas reģioniem un pašvaldībām nodrošinātu plašāku, uz starptautiski salīdzināmiem rādītājiem balstītu pierādījumu bāzi reģionu attīstības plānošanai, uzraudzībai un novērtēšanai. Attiecībā uz resursiem VARAM varētu paplašināt mērķtiecīgo atbalstu resursu palielināšanai, ko tā jau sniedz plānošanas reģioniem. Tas varētu ietvert nodrošināšanu, ka jebkurā diagnostikas apsekojumā tiek skaidri ņemtas vērā tās jomas, kurām saskaņā ar jaunākajiem pētījumiem jāpievērš īpaša uzmanība, tostarp uzraudzība un novērtēšana, ieguldījumu plānošana un veicināšana, kā arī uz pierādījumiem balstīta teritoriju ekonomiskā analīze, un daudzgadu mācību programmu izstrādi partnerībā ar attiecīgajiem pakalpojumu sniedzējiem, skaidri definējot mācību rezultātus.

1. Ievads

Mērķi un pieeja – no teritoriju situācijas analīzes līdz politiskiem pasākumiem

Šis ziņojums ir daļa no plašāka *OECD* projekta, kura mērķis ir palīdzēt Latvijai stiprināt pierādījumu bāzi un institucionālo kapacitāti, kas nepieciešama efektīvākai un vietai pielāgotai reģionu attīstības politikai. Tā pamatā ir *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma, kas iepriekš tika izmantota Latgales reģiona situācijas analīzē (OECD, 2025[1]), un tajā šī pieeja ir attiecināta arī uz pārējiem Latvijas plānošanas reģioniem un visām 42 pašvaldībām. Ziņojumam ir trīs savstarpēji saistīti mērķi.

Pirmais mērķis ir sniegt sīku pārskatu par teritoriju pievilcību Latvijā, ņemot vērā reģionu atšķirības. Attiecinot *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmu uz visiem pieciem Latvijas plānošanas reģioniem – Rīgu, Kurzemi, Latgali, Vidzemi un Zemgali – un paplašinot to līdz pašvaldību līmenim, kas aptver visas 42 pašvaldības, ziņojums dod iespēju veikt jēgpilnu analīzi un salīdzinājumus tādā mērogā, kādu reģionu vidējie rādītāji parasti neatspoguļo. Šī divu līmeņu pieeja ir noderīga dažādiem pārvaldības līmeņiem. Reģionu un vietējā līmenī tā plānošanas reģioniem un pašvaldībām sniedz praktisku informāciju par konkrētām vietām, palīdzot apzināt teritoriju stiprās puses, atšķirības un savstarpējo papildināmību, kas var veicināt pašvaldību savstarpējo sadarbību un saskaņotāku plānošanu. Valsts līmenī *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrijai (VARAM) un attiecīgajām nozaru ministrijām nodrošina sistemātisku un salīdzināmu pierādījumu bāzi, kas ļauj izvērtēt Latvijas reģionu un pašvaldību teritoriālās atšķirības, tādējādi sekmējot telpiski pamatotāku lēmumu pieņemšanu politikas izstrādē, resursu sadalē un reģionu attīstības rezultātu uzraudzībā. Šā ziņojuma pielikumā iekļautie "kompasi" un ar tiem saistītie datu paneļi ir paredzēti Latvijas pašvaldībām, plānošanas reģioniem un VARAM, un tie bija pamats vairākiem darbsemināriem plānošanas reģionu resursu palielināšanai, kas tika organizēti sadarbībā ar pašvaldībām, lai atbalstītu *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas praktisku izmantošanu.

Otrais mērķis ir atbalstīt *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas iekļaušanu Latvijas politikas uzraudzības infrastruktūrā un valsts, reģionu un vietējā līmeņa ieinteresēto pušu resursu palielināšanu, lai tās spētu efektīvi izmantot pierādījumus visā politikas ciklā. Tas nozīmē ne tikai izstrādāt rādītājus, bet arī iekļaut tos institucionālajos mehānismos un platformās, ar kuru starpniecību tiek izstrādāta, uzraudzīta un novērtēta reģionu attīstības politika. Praksē tas ietver attiecīgo valsts datu avotu apzināšanu, ieteikumu izstrādi par pievilcības rādītāju iekļaušanu esošajās digitālajās platformās, piemēram, raim.gov.lv, kā arī interaktīva datu paneļa izveidi ar katras teritorijas pievilcības kompasu. Lai veicinātu pierādījumos balstītu plānošanu atbilstoši Latvijas administratīvi teritoriālās reformas mērķiem, vietējā līmeņa politikas veidotājiem tika organizēti darbsemināri resursu palielināšanai, savukārt VARAM tika nosūtīts tehniskais ziņojums par datu avotiem, aprēķinu metodiku un ierobežojumiem, kā arī praktiski norādījumi par rādītāju izmantošanu. Tika nosūtīta arī koda bāze rīka iekļaušanai vietējās platformās. Norādījumi par *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas izmantošanu saistībā ar Latvijas politikas veidošanu ir izklāstīti 2. nodaļā.

Trešais mērķis ir stiprināt daudzlīmeņu pārvaldības priekšnosacījumus, lai reģioni un pašvaldības varētu teritoriju analīzi izmantot efektīvu politikas pasākumu īstenošanai. Analīzes rīks un iekļauta uzraudzības platforma ir tik efektīvi, cik efektīvi pārvaldības satvarā tiek praktiski izmantota to sniegtā informācija. Tāpēc šis mērķis ietver arī Latvijas

daudzlīmeņu pārvaldības mehānismu analīzi, īpašu uzmanību pievēršot priekšnosacījumiem, kas nepieciešami reģionu pievilcības veicināšanas politikas izstrādei, uzraudzībai un īstenošanai dažādos pārvaldības līmeņos. Tas ietver izvērtējumu par iespējām paplašināt pašvaldību sadarbību, pilnvērtīgāk izmantojot plānošanas reģionu funkcijas tādu programmu, politikas nostādņu un ieguldījumu koordinēšanā, kas aptver vairākas vietējās administratīvās teritorijas, kā arī ietver salīdzinošu analīzi par iespējām stiprināt subnacionālā līmeņa pilnvaras tādās jomās kā ieguldījumu piesaiste, sabiedrisko pakalpojumu sniegšana un politikas uzraudzība un novērtēšana. Šis pārvaldības aspekts ir aplūkots 3. nodaļā.

Atsauces

OECD (2025), "Rethinking Regional Attractiveness in the Latvian region of Latgale", *OECD Regional Development Papers*, No. 152, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/b0425443-en. [1]

2. *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas izmantošana vietējo un reģionu attīstības stratēģiju izstrādē

Šajā nodaļā ir aplūkots tas, kā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma stiprina pierādījumos balstītu teritoriālās politikas veidošanu Latvijā. Šajā nodaļā ir sniegti pieci praktiski piemēri, kas parāda, kā pievilcības rādītāji var būt noderīgi visā politikas ciklā. Tie aptver šādas jomas: teritoriju stipro pušu un to jomu apzināšana, kurās var būt nepieciešami kompromisi; neizmantoto resursu un strukturālo neatbilstību noteikšana; pašvaldību savstarpējās sadarbības iespēju apzināšana; līdzīgus izaicinājumus piedzīvojošu teritoriju apvienošana grupās kopīgu risinājumu izstrādei un reģionu progresa uzraudzība laika gaitā. Piemērojot šo sistēmu visās Latvijas pašvaldībās, tā izgaismo ekonomiskās efektivitātes, savienojamības un pakalpojumu pieejamības pastāvīgas nepilnības, kā arī nepietiekami izmantotu dabas, kultūras un cilvēku kapitālu. Šajā nodaļā ir secināts, ka tamdēļ, lai pilnībā izmantotu sistēmas potenciālu, tā sistemātiski jāiekļauj stratēģiju izstrādē, ieguldījumu plānošanā un novērtēšanā tā, lai tā kļūtu par pilnvērtīgu instrumentu vietai pielāgotas politikas veidošanai, nevis tikai rīku *ad hoc* situācijas analīzei.

Ievads

Latvijas teritoriju attīstības politiku var stiprināt, sistemātiskāk izmantojot detalizētus vairāku līmeņu datus. Ierastie rādītāji, piemēram, IKP, produktivitāte vai nodarbinātība, joprojām ir ļoti svarīgi, taču ar tiem bieži vien nepietiek, lai pilnībā raksturotu plašo faktoru kopumu, kas ietekmē teritorijas spēju piesaistīt un noturēt ieguldījumus, talantīgus cilvēkus un apmeklētājus, veidojot to konkurētspēju (OECD, 2025[1]). Piemēram, tādi zināšanu centri kā universitātes un transporta infrastruktūra var būtiski veicināt ārvalstu tiešo ieguldījumu (ĀTI) piesaisti, savukārt talantīgu cilvēku piesaisti un noturēšanu ietekmē tādi faktori kā mājokļu pieejamība cenas ziņā un platjoslas savienojamības kvalitāte (OECD, 2023[2]). Šajā saistībā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma palīdz politikas veidotājiem labāk izprast Latvijas teritoriju vairāku līmeņu stiprās puses un ierobežojumus. Sīkāka informācija par šo sistēmu ir sniegta (2.1. ierāmējums).

Latvija ir pirmā *OECD* dalībvalsts, kas pašvaldību līmenī ieviesusi pievilcības rādītājus, lai stiprinātu vietējā līmeņa attīstības politiku. Lai gan *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma sākotnēji tika izstrādāta reģionu līmenim, attīstības tendenču analīze sīkākā teritoriālajā skatījumā palīdz atklāt teritoriālās atšķirības, vietējos resursus un konkrētām teritorijām raksturīgus ierobežojumus, kurus reģionu vidējie rādītāji var neatklāt. Tā var arī palīdzēt politikas veidotājiem izstrādāt mērķtiecīgākus intervences pasākumus, pielāgot sabiedriskos labumus un pakalpojumus vietējām vajadzībām un veicināt līdzsvarotāku attīstību dažādās teritorijās (Seunga Ryu et al., 2024[3]).

Šajā nodaļā aplūkots tas, kā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma var veicināt efektīvāku vietējās politikas izstrādi Latvijā. Šī nodaļa ir strukturēta, izmantojot šādus piecus praktiskus piemērus, kas parāda, kā pievilcības rādītāji var palīdzēt visā politikas ciklā (skat. 2.1. attēlu): 1) teritoriju stipro pušu un to jomu apzināšana, kurās nepieciešami kompromisi; 2) neizmantotā potenciāla un strukturālo neatbilstību noteikšana; 3) atbalsts teritoriālajai sadarbībai; 4) to teritoriju apvienošana grupās, kas saskaras ar līdzīgām problēmām, mērķtiecīgāku intervences pasākumu izstrādei un 5) pievilcības rezultātu uzraudzības spējas stiprināšana laika gaitā. Tādējādi tiek parādīts, ka vairāku līmeņu rādītāji var noderēt ne tikai situācijas analīzei, bet arī kā praktisks instruments stratēģiskajai plānošanai, prioritāšu noteikšanai un pierādījumos balstītai teritoriju attīstībai.

2.1. attēls. Pievilcības rādītāju izmantošana reģionu attīstības politikas ciklā

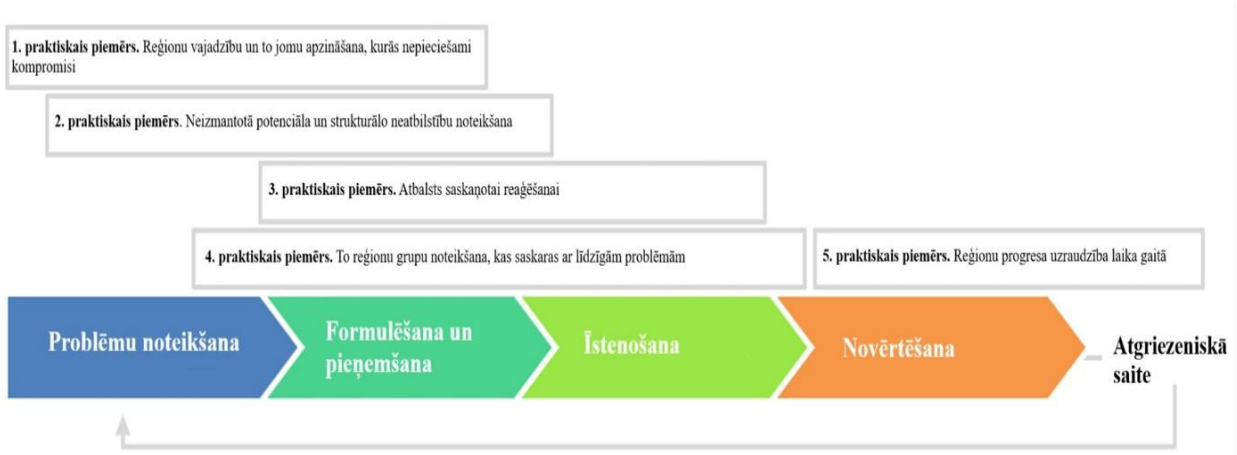

2.1. ierāmējums. Pievilcības novērtēšanas sistēmas izstrāde Latvijas reģioniem un pašvaldībām

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma[1] nodrošina vispusīgu un sistēmisku pieeju, kas palīdz politikas veidotājiem izprast teritorijas konkurētspēju un noturību. Tā tika izstrādāta, reaģējot uz mainīgajiem apstākļiem, kuros reģioni saskaras ar pārmaiņām, ko rada globālo vērtības ķēžu konfigurācijas maiņa, demogrāfiskās pārmaiņas, klimata radītais spiediens, tehnoloģiju attīstība un ģeopolitiskā nenoteiktība, vienlaikus arvien pieaugot konkurencei par pievilcīgumu ieguldījumu, talantīgu cilvēku un viesu piesaistei, lai izmantotu jaunās iespējas. Šajā saistībā šī sistēma nodrošina strukturētu, starptautiski salīdzināmu un vairāku līmeņu rīku, kas palīdz politikas veidotājiem noteikt attīstības prioritātes, kā arī izstrādāt un uzraudzīt mērķtiecīgus intervences pasākumus vietējās noturības stiprināšanai, nevis paļauties uz universāliem risinājumiem. Sistēma ietver aptuveni 50 rādītājus TL3 līmenī un vairāk nekā 60 rādītājus TL2 līmenī.

Rādītāji ir sagrupēti četrpadsmit dimensijās, kas ietilpst sešās vairāku līmeņu jomās. Pievilcības jomas ietver virkni rādītāju, kas ir būtiski teritorijas konkurētspējai un labklājībai: ekonomisko pievilcību, kultūras pievilcību un viesu piesaisti, zemes noturību un mājokļus, iedzīvotāju labbūtību, savienojamību un dabisko vidi. Katra no šīm jomām raksturo atšķirīgu dimensiju, kas teritoriju padara pievilcīgu ieguldītājiem, talantīgiem cilvēkiem un iedzīvotājiem. 2.2. attēlā ir parādīta šīs sistēmas piemērošana, izmantojot pievilcības kompasu, kas ļauj salīdzināt teritorijas sniegumu ar salīdzināmu valsts un Eiropas Savienības teritoriju sniegumu.

2.2. attēls. Rīgas plānošanas reģiona pievilcības kompass

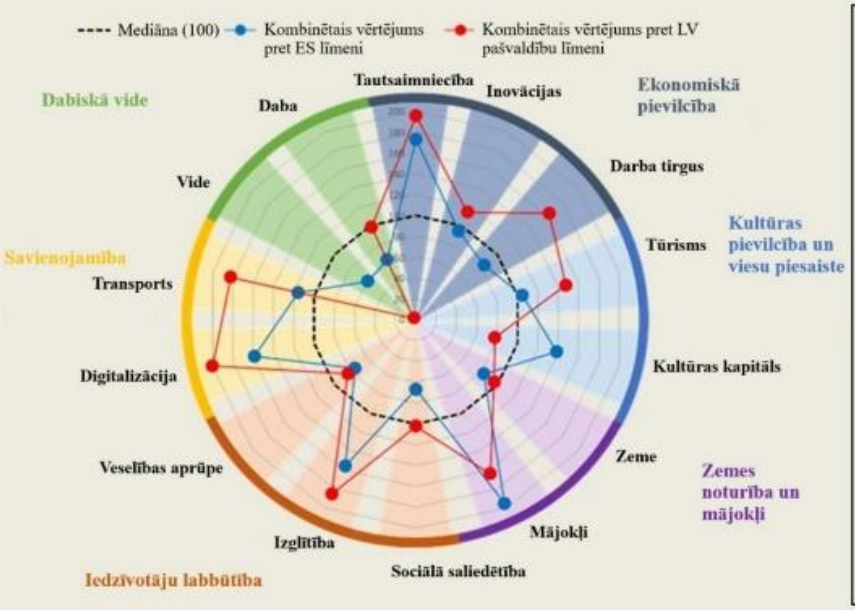

Sarkanie punkti norāda uz to, kāds ir teritorijas (reģiona vai pašvaldības) sniegums salīdzinājumā ar citām līdzīgām valsts teritorijām.

Zilie punkti norāda uz to, kāds ir reģiona sniegums salīdzinājumā ar citām līdzīgām ES teritorijām.

Melnā punktotā līnija (=100) iezīmē Eiropas Savienības vai attiecīgās valsts mediānas rādītāju.

Jo augstāks ir rādītājs (jo tuvāk kompasa ārējai robežai), jo labāks ir teritorijas sniegums salīdzinājumā ar līdzīgām teritorijām. Savukārt, jo tuvāk punkts atrodas kompasa centram, jo sniegums ir vājāks.

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *OECD* publikāciju (2023[2]) un izmantojot A pielikumā sniegtos rādītājus.

1. praktiskais piemērs. Reģionu politikas vajadzību un to jomu apzināšana, kurās nepieciešami kompromisi, Latvijas pašvaldībās

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma var palīdzēt politikas veidotājiem noteikt teritoriju attīstības vajadzības, vienlaikus izprotot kompromisus, kas bieži rodas starp politikas mērķiem. Tā kā attīstības tendences ir atkarīgas no katras teritorijas resursiem un izaicinājumiem, kvalitatīvi teritoriālie dati ir būtiski, lai noteiktu virzītājspēkus, kuru dēļ teritorijas sniegums atpaliek, apzinātu nepietiekami izmantotos vietējos resursus un izstrādātu diferencētus politikas intervences pasākumus, kas veicinās teritoriju ilgtspējīgu attīstību, vienlaikus stiprinot valsts konkurētspēju (OECD, 2025[4]). Šajā saistībā sistēmas vairāku līmeņu pieeja ir vērtīga ne tikai tāpēc, ka tā palīdz noteikt galvenās stiprās puses un ierobežojumus, kas ir būtiski vietai pielāgotas politikas veidošanā, bet arī tāpēc, ka tā ļauj novērtēt, kā intervences pasākumi vienā jomā var radīt ietekmi citās jomās. Piemēram, ieguldījumi savienojamībā var stiprināt piekļūstamību un paplašināt ekonomiskās iespējas, vienlaikus palielinot spiedienu uz zemes izmantošanu vai ekosistēmām; tūrisma veicināšanas pasākumi var sekmēt vietējo ienākumu pieaugumu un darba vietu radīšanu, vienlaikus radot papildu slogu uz mājokļu pieejamību cenas ziņā, sabiedriskajiem pakalpojumiem vai vidi, savukārt izaugsmes stratēģijas, kas koncentrētas dinamiskajās pilsētu teritorijās, var palielināt atšķirības starp tām un lauku pašvaldībām, kuras saskaras ar demogrāfisko un ekonomisko lejupslīdi.

Analizējot vairāku līmeņu rādītājus Latvijā, atklājas vairākas stiprās puses, jo īpaši dabas kapitāla, atjaunīgās enerģijas un kultūras infrastruktūras jomā. Visos reģionos kā kopīgs resurss izceļas ievērojamais dabas kapitāls, ko apliecina lielās mežiem klātās platības un to palielināšanās – visās pašvaldībās šo rādītāju vērtības pārsniedz ES mediānu (2.3. attēls). Daudzās Latvijas teritorijās labi rādītāji ir arī atjaunīgās elektroenerģijas ražošanā un salīdzinoši zems meža ugunsgrēku risks. Vienlaikus vairākām pašvaldībām ir arī ievērojams tūrisma potenciāls, ko atbalsta liels muzeju, galeriju un teātru blīvums, kā arī aktīva uzņēmējdarbība radošajās nozarēs (2.3. attēls), tomēr tam neatbilst rezultāti tūristu piesaistē. Šīs īpašības ir svarīgs pamats tādu ilgtspējīgas attīstības stratēģiju izstrādei, kuru uzmanības centrā ir dzīves kvalitāte, zaļā ekonomika un vietai pielāgots tūrisms. Šo ainu var vēl papildināt, iekļaujot ilgtspējīga tūrisma rādītājus – jomu, kurā *OECD* cenšas atbalstīt dalībvalstis (OECD, Forthcoming, 2026[5]).

Vienlaikus daudzas Latvijas pašvaldības saskaras ar ierobežojumiem, kas mazina to spēju izmantot vietējos resursus, lai panāktu labākus ekonomiskos rezultātus. Lielākajā daļā pašvaldību ekonomiskie rādītāji atpaliek no ES mediānas, ko apliecina zemāks IKP un produktivitāte (2.3. attēls), jo īpaši ārpus galvenajiem pilsētu centriem. Bieži tiek konstatēta arī ierobežota piekļūstamība, tostarp sliktāka ceļu kvalitāte, mazāk attīstīti transporta tīkli, vājāka aktīvās mobilitātes infrastruktūra un nepietiekama digitālā savienojamība (2.3. attēls). Turklāt daudzās teritorijās joprojām ir zems to iedzīvotāju īpatsvars, kuri ir ieguvuši augstāko izglītību, kas liecina par grūtībām izmantot jauno augstas pievienotās vērtības nozaru sniegtās iespējas (2.3. attēls). Visbeidzot, vairākiem rādītājiem ir raksturīga liela izkliede, kas atspoguļo atšķirīgas vietējās attīstības tendences, piemēram, uzņēmējdarbības dinamikas, tūrisma rezultātu, mājokļu un veselības aprūpes rādītāji. Šie izaicinājumi kopumā mazina pašvaldību spēju piesaistīt ieguldītājus, talantīgus cilvēkus un viesus, lai veicinātu vietējo ekonomisko izaugsmi un iedzīvotāju labbūtību.

Reģionu līmeņa pierādījumi liecina par sarežģītiem izaicinājumiem mājokļu jomā. Eiropas Komisija (2026[6]) norāda, ka mājokļu tirgus Latvijā ārpus galvenajiem ekonomiskajiem centriem joprojām ir nepietiekami attīstīts, savukārt esošais mājokļu fonds ir novecojis, atspoguļojot desmitgadēm ilgu nepietiekamu ieguldījumu apjomu, daudzdzīvokļu ēku novecošanos un ierobežotus mājokļu renovācijas un energoefektivitātes uzlabošanas

pasākumus. Tas atbilst reģionālajiem datiem, kas liecina, ka pirms 1980. gada uzcelto mājokļu īpatsvars visos piecos Latvijas reģionos pārsniedz ES reģionālo vidējo rādītāju (61,0 %), jo īpaši Vidzemē (75,9 %) un Kurzemē (75,0 %). Turklāt fakts, ka Latvija ir valsts ar otro augstāko mājokļu pārapdzīvotības līmeni Eiropas Savienībā, sniedz papildu informāciju par lielo brīvo mājokļu daudzumu – četros no pieciem Latvijas reģioniem neapdzīvotu mājokļu īpatsvars ir rekordliels, jo īpaši Latgalē (30,2 %), Kurzemē (28,7 %) un Vidzemē (28,7 %), kas ievērojami pārsniedz vidējo rādītāju ES reģionos (18,9 %). Šajā saistībā pievilcības novērtēšanas sistēmā izmantotais pašvaldību līmeņa rādītājs – mājokļu cenu indekss, kas raksturo mājokļu cenu dinamiku, – ir informācija, kas jāvērtē kopā ar reģionu līmeņa datiem par mājokļu kvalitāti, mājokļu pārapdzīvotību, pamesto mājokļu skaitu, neapdzīvotiem mājokļiem un mājokļu vecumu.

2.3. attēls. Latvijas pašvaldību skaits atbilstoši novirzei no ES mediānas

Katrā šūnā ir norādīts pašvaldību skaits katrā attiecīgā rādītāja procentuālās novirzes diapazonā.

	Novirze no ES mediānas					
Šūnu vērtības – pašvaldību skaits	<–100%	no –100 % līdz –50 %	no –50 % līdz 0 %	no 0 % līdz 50 %	no 50 % līdz 100 %	100%
Tautsaimniecība						
IKP uz vienu iedzīvotāju ($, nemainīga pirktspējas paritāte)	0	14	25	1	2	0
BPV uz vienu iedzīvotāju ($, nemainīga pirktspējas paritāte)	0	15	24	1	2	0
Inovācijas un uzņēmējdarbība						
Uzņēmumu izveides rādītājs (%)	8	7	11	6	6	4
Darba tirgus						
Bezdarba līmenis (15+)*	0	0	16	16	7	3
Bezdarba līmenis jauniešu vidū (15–24 gadi)*	0	0	8	22	9	3
Nodarbinātības līmenis (15+)*	0	0	42	0	0	0
Tūrisms						
Ārvalstu tūristu nakšņošanas reižu īpatsvars (%)	0	7	15	8	9	3
Tūristu nakšņošanas reižu skaits (uz 1000 iedz.)	0	32	9	0	1	0
Tūrisma informācijas centru skaits (uz 1000 iedz.)	0	10	7	4	1	20
Kultūras kapitāls						
Muzeji un mākslas galerijas (uz 1000 iedz.)	0	3	6	7	7	19
Teātri (uz 1000 iedz.)	0	8	3	7	3	21
Uzņēmumu izveide radošajā nozarē (%)	5	2	13	6	10	6
Zeme						
Upju plūdu riskiem pakļautās apbūvētās teritorijas daļa (%)*	0	12	4	5	4	17
Izdegušās zemes platības īpatsvars (%)*	0	34	5	2	0	1
Augsnes mitruma izmaiņas (%)*	0	0	0	0	0	42
Mājokļi						
Mājokļu cenu indekss (bāze 100 = 2021)*	0	0	14	27	1	0
Mājokļu cenu indeksa pieaugums sal. ar iepriekšējo gadu (%)*	10	7	6	9	2	8
Sociālā saliedētība						
Kopienas centru skaits (uz 1000 iedz.)	0	14	13	11	3	1
Vēlēšanu aktivitāte vispārīgās vēlēšanās (%)	0	0	30	12	0	0
Izglītība						
Laiks, kas jāpavada ceļā līdz skolai (minūtes)*	0	0	7	11	21	3
To iedzīvotāju īpatsvars, kas ieguvuši augstāko izglītību (%)	0	0	35	7	0	0
Veselības aprūpe						
Gaisa piesārņojums (µg/m³)*	0	0	27	15	0	0
Laiks, kas jāpavada ceļā līdz vesel. aprūpes iestādei (minūtes)	0	1	8	15	15	3
Digitalizācija						
Lejupielādes ātrums (kbps)	0	13	24	5	0	0
Transports						
Autoceļi ar cieto segumu (%)	0	13	29	0	0	0
Autoceļu blīvums (km uz km²)	0	29	5	1	1	6
Velosipēdu celiņu blīvums (km uz km²)	0	25	3	2	1	11
Elektrisko transportlīdzekļu īpatsvars (%)	0	35	6	1	0	0
Vide						
Saražotās atjaunojamās elektroenerģijas īpatsvars (%)	0	1	0	0	1	40
Papildu dzesēšanas grāddienas (salīdz. ar 1981.–2010. gadu)*	0	2	40	0	0	0
Dabas kapitāls						
Koku apauguma platības izmaiņas 2004.–2019. gadā (%)	0	0	0	1	1	40
Koku apaugums (%)	0	0	0	0	7	35
Aizsargājamo teritoriju īpatsvars (%)	0	27	9	3	0	3

Piezīme. Ar zvaigznīti atzīmētajiem rādītājiem augstākas vērtības interpretē kā tādas, kurām ir nevēlama ietekme vai nu attiecīgā mainīgā lieluma raksturojumu dēļ, vai (tikai augsnes mitruma gadījumā) tāpēc, ka ES mediāna ir negatīva. Tāpēc krāsas ir attēlotas pretēji – zilā krāsa norāda vērtības, kas ir zemākas par ES mediānu, savukārt sarkanā krāsa – vērtības, kas ir augstākas par ES mediānu. Vērtības, kas ir zemākas par –100 %, atbilst rādītājiem ar negatīvām vērtībām, ja ES mediāna ir pozitīva.

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *OECD* publikāciju (2023[2]) un izmantojot A pielikumā sniegtos rādītājus.

Formulējot attīstības politikas nostādnes, jāņem vērā kompromisi starp pievilcības līmeņiem. Kā parādīts 2.2. ierāmējumā, Saldus novada rezultāti vides un kultūras līmeņos ir labāki nekā salīdzināmajiem ES reģioniem. Tomēr līdztekus šīm stiprajām pusēm pastāv arī problēmas savienojamības un ekonomiskās efektivitātes jomā, tostarp salīdzinoši zema digitālās infrastruktūras kvalitāte un ierobežota transporta piekļūstamība. Šie ierobežojumi mazina novada spēju pilnībā izmantot savus resursus talantīgu cilvēku un tūrisma piesaistei. Šajā saistībā ieguldījumi fiziskajā savienojamībā varētu uzlabot sabiedrisko pakalpojumu pieejamību, savukārt digitālā infrastruktūra ir atzīta par vienu no talantīgu cilvēku piesaistes virzītājspēkiem (OECD, 2023[2]). Ir arī pārliecinoši pierādīts, ka šie faktori veicina ieguldījumu piesaisti, kas nepieciešama, lai atdzīvinātu darba tirgu, kura sniegums ir nepietiekams (Khadaroo and Seetanah, 2008[7]; OECD, 2023[2]). Vienlaikus ilgtspējīgu tūrismu veicinošas politikas nostādnes varētu palīdzēt izmantot vides un kultūras priekšrocības vietējās vērtības radīšanai un stiprināt saiknes ar citām ekonomikas nozarēm (Romão and Neuts, 2017[8]).

Plašākā skatījumā efektīvai teritoriālajai attīstībai ir nepieciešams līdzsvarot izaugsmes mērķus ar to resursu saglabāšanu, no kuriem ir atkarīga teritorijas pievilcība ilgtermiņā. Saldus novada gadījumā joprojām ir ļoti svarīgi nodrošināt, lai infrastruktūras attīstība būtu saskaņota ar vides aizsardzības un kultūras mantojuma saglabāšanas mērķiem, tādējādi saglabājot resursus, kas ir tā pievilcības pamatā. Plašākā skatījumā Saldus novada piemērs parāda, kā vairāku līmeņu informācija par teritoriju var palīdzēt politikas veidotājiem raudzīties plašāk uz atsevišķiem galvenajiem rādītājiem, lai izprastu, kā dažādas jomas ir savstarpēji saistītas. Šāda informācija ir būtiska, lai noteiktu vietējās attīstības vajadzības, identificētu politikas kompromisus un izstrādātu intervences pasākumus, kas pielāgoti konkrētās teritorijas resursiem un faktoriem, kuri kavē tās attīstību (OECD, 2025[4]; JRC, 2022[9]). Tādējādi tā var palīdzēt pašvaldībām labāk izmantot esošās priekšrocības iekļaujošākas un ilgtspējīgākas izaugsmes veicināšanai, vienlaikus sekmējot valsts konkurētspējas stiprināšanu.

2.2. ierāmējums. Teritorijas priekšrocību, ierobežojumu un politikas kompromisu apzināšana. Saldus novada piemērs

Saldus novadam ir labi rezultāti vides un kultūras līmeņos – koku apaugums ir 67 % (ES mediāna – 32 %) un kultūras kapitāla rādītāji ir augsti salīdzinājumā ar līdzīgiem ES reģioniem (2.4. attēls). Kopumā šie resursi palielina novada potenciālu piesaistīt viesus un iedzīvotājus, kuriem ir svarīga vides kvalitāte un kultūras piedāvājums. Tomēr savienojamības un ekonomiskās pievilcības jomā novada sniegums ir nepietiekams. Digitālās lejupielādes ātrums (71 Mb/s) un ceļu ar cieto segumu īpatsvars (52 %) ir ievērojami zem ES mediānas, savukārt gan IKP uz vienu iedzīvotāju, gan BPV uz vienu iedzīvotāju atbilst aptuveni 65 % no ES līmeņa. Tajā pašā laikā bezdarba līmenis ir vairāk nekā 1,5 reizes augstāks nekā ES. Tomēr šīs kopējās problēmas dažādās novada teritorijas daļās atšķiras, piemēram, Saldus novadam ir laba fiziskā sasniedzamība, jo tas atrodas pie valsts nozīmes ceļa A9, kas savieno Rīgu un Liepāju, savukārt lauku teritorijas var saskarties ar ierobežotāku vietējo ceļu kvalitāti, sabiedriskā transporta kustības biežumu un piekļuvi pakalpojumiem. Kopumā šīs nepilnības mazina novada spēju pilnībā izmantot savus resursus ekonomikas attīstībai, tūrismam un talantīgu cilvēku piesaistei.

Šo problēmu risināšanai ir nepieciešami līdzsvaroti intervences pasākumi, kas stiprina vietējās ekonomikas iespējas, vienlaikus saglabājot tos vides un kultūras resursus, kuri ir novada pievilcības pamatā. Mērķtiecīgi ieguldījumi tajās teritorijās, kurās digitālās un transporta savienojamības rādītāji ir nepietiekami, varētu palīdzēt veicināt tūrisma attīstību un radīt plašākas attālinātā darba iespējas. Vienlaikus politikas nostādnes, kas veicina ilgtspējīgu tūrismu un dabas resursos balstītu uzņēmējdarbību, varētu palīdzēt novada dabas kapitālu un kultūras mantojumu padarīt par jaunu ekonomikas dinamisma avotu. Tāpēc ieguldījumi infrastruktūrā jāplāno saskaņā ar ilgtspējīgas zemes izmantošanas plānošanas un vides aizsardzības mērķiem, piemēram, par prioritāti nosakot aktīvās mobilitātes infrastruktūru, aizsargājot nozīmīgas ainavas un mājokļu attīstību saskaņojot ar zemes izmantošanas plānošanas stratēģijām, kas aizsargā mežu ekosistēmas un kultūras objektus. Papildu pasākumi, piemēram, stimuli attālināti strādājošo un radošo nozaru pārstāvju piesaistei, varētu vēl vairāk stiprināt vietējo ekonomiku, vienlaikus saglabājot Saldus novada pievilcības virzītājspēkus.

2.4. attēls Saldus pievilcības kompass

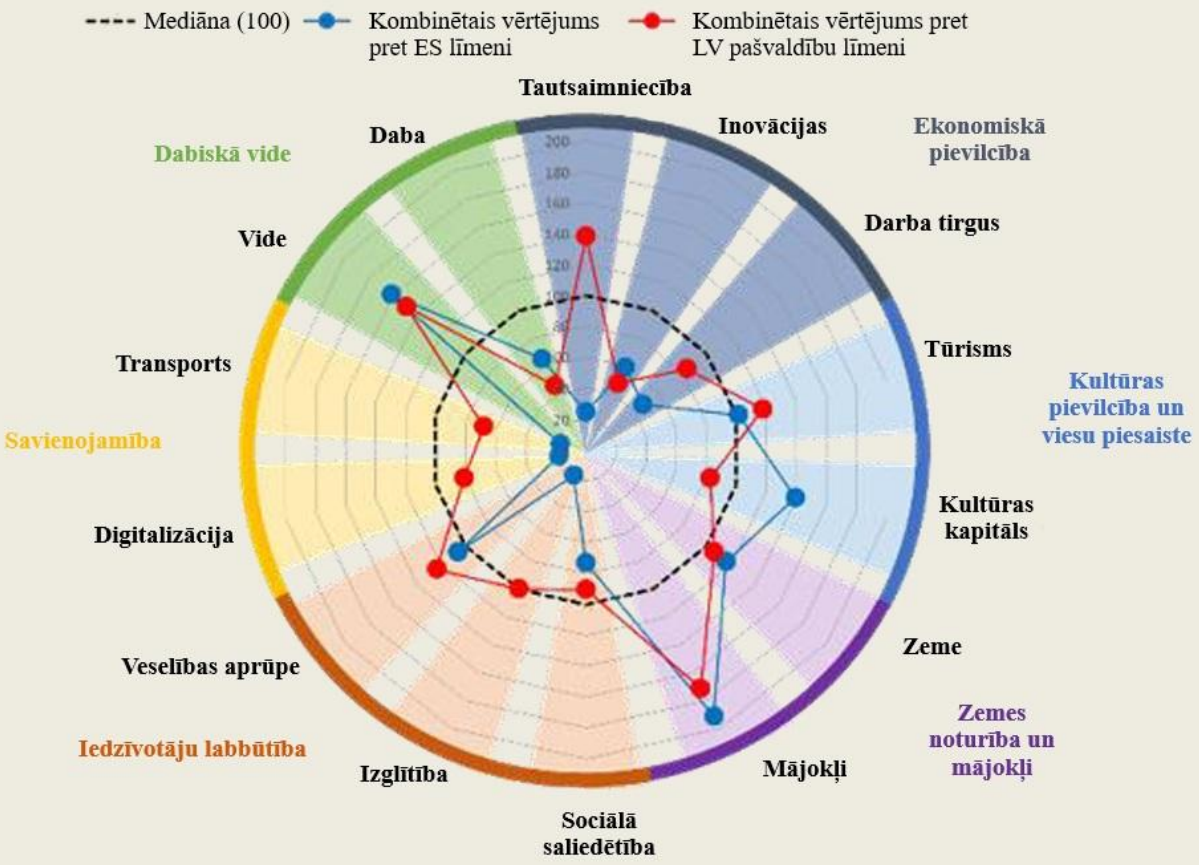

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *OECD* publikāciju (2023[2]) un izmantojot A pielikumā sniegtos rādītājus.

2. praktiskais piemērs. Neizmantotā potenciāla un nevienmērīga snieguma apzināšana dažādos pievilcības līmeņos

Vietai pielāgotas politikas nostādnes var palīdzēt izmantot neapgūtos teritorijas resursus, apzinot, mobilizējot un izmantojot vietējo potenciālu atbilstoši katras teritorijas konkrētajiem apstākļiem, priekšrocībām un ierobežojumiem (Rodriguez-Pose and Wilkie, 2016[10]; OECD, 2011[11]). Lai to panāktu, ir nepieciešams padziļināti izprast vietējās ekonomikas dinamiku un teritorijā esošos resursus, tostarp dažādu pievilcības līmeņu mijiedarbību. Praksē teritorijas pievilcība reti ir viendabīga, jo bieži vien vienā jomā rezultāti ir labi, bet citā – nepietiekami. Tādējādi *OECD* novērtēšanas sistēma palīdz politikas veidotājiem ne tikai apzināt priekšrocības un problēmas, bet arī konstatēt neatbilstības, kas var liecināt par strukturāliem šķēršļiem, kuru dēļ nav iespējams izmantot vietējos resursus labāku ekonomisko rezultātu sasniegšanai. Piemēram, ja reģionam ir augsta inovācijas spēja, bet zema produktivitāte, vai nozīmīgi dabas un kultūras resursi, bet nepietiekami rezultāti tūrisma jomā, tas var liecināt par vietēja mēroga šķēršļiem, kurus varētu palīdzēt novērst mērķtiecīgākas politikas nostādnes, tādējādi ļaujot labāk izmantot vietējos resursus lielākas saimnieciskās vērtības radīšanai.

Latvijā bieži ir sastopami nozīmīgi dabas un kultūras resursi, kas vēl netiek pilnībā pārvērsti tūrisma pieprasījumā un plašākā vietējā vērtībā. Tas ir īpaši svarīgi reģioniem ar mazāku ekonomisko efektivitāti, jo *OECD* konstatējumi liecina, ka tūrisms var būt svarīgs ekonomikas attīstības virzītājspēks, kas tiešā veidā veicina IKP, pakalpojumu eksportu, nodarbinātību un uzņēmējdarbību (OECD, 2024[12])[2]. Piemēram, Latgales plānošanas reģionā un tajā ietilpstošajās pašvaldībās plašas mežu teritorijas, ezeri, aizsargājamās teritorijas un kultūras infrastruktūra pastāv līdztekus salīdzinoši zemai pievilcībai viesu vidū, par ko liecina mazs nakšņošanas reižu skaits un neliels ārvalstu viesu īpatsvars. Otrs piemērs ir saistīts ar priekšrocībām mājokļu jomā, kas netiek pilnībā izmantotas iedzīvotāju piesaistei. Zemgales plānošanas reģiona pašvaldībās, piemēram, Bauskas novadā, ir salīdzinoši labi vides apstākļi un mazāks spiediens mājokļu jomā nekā līdzīgos Latvijas un ES reģionos, tomēr tām ir grūtības stiprināt vietējos darba tirgus un noturēt talantīgus cilvēkus, turklāt reģionā katrā no pēdējiem desmit gadiem, par kuriem ir pieejami dati (2015–2024), ir reģistrēta iedzīvotāju neto aizplūšana uz citiem reģioniem (OECD, 2026[13]). Trešā regulāri novērojamā tendence ir tāda, ka lielpilsētu tirgu tuvums pilnībā neatspoguļojas vietējās ekonomikas dinamismā. Vairākas pašvaldības Rīgas apkārtnē gūst labumu no galvaspilsētas darba tirgus un infrastruktūras pieejamības, tomēr to ekonomiskie rezultāti joprojām ir nevienmērīgi. Visbeidzot, dažām teritorijām ir ievērojams atjaunīgās enerģijas ražošanas potenciāls un dabas resursi, taču tajās nav attiecīgi koncentrēta zaļā saimnieciskā darbība ar augstāku pievienoto vērtību.

Jūrmalas valstspilsētai, kas atrodas Rīgas plānošanas reģionā, ir pretrunīgi rezultāti reģionālā līmenī izglītības, inovācijas un produktivitātes jomā (2.5. attēls). Pašvaldībai ir labi ar cilvēkkapitālu saistītie rādītāji – 40 % tās iedzīvotāju ir augstākā izglītība, kas ievērojami pārsniedz ES mediānu (35 %) un ir viens no augstākajiem rādītājiem Latvijā. Ļoti labi ir arī uzņēmējdarbības rādītāji – uzņēmumu izveides rādītājs ir 5 %, kas ir augstākais valstī un liecina par dinamisku vietējo uzņēmējdarbības vidi. Turklāt Jūrmalā ir labi tūrisma aktivitātes rādītāji un salīdzinoši laba savienojamība, ko veicina tās tuvums Rīgai un tas, ka Jūrmala ir viens no galvenajiem tūrisma galamērķiem

Latvijā. Tomēr līdztekus šiem labvēlīgajiem apstākļiem ekonomiskā efektivitāte ir nosacīti ierobežota, jo gan IKP uz vienu iedzīvotāju, gan BPV uz vienu nodarbināto joprojām ir ievērojami zemāks par salīdzinošajiem ES rādītājiem. Šo neatbilstību, visticamāk, izskaidro divi faktori – liela daļa Jūrmalas izglītoto un uzņēmējdarbībā aktīvo iedzīvotāju, iespējams, savu ieguldījumu ekonomikā sniedz Rīgā, nevis Jūrmalā, kas liecina par pilsētas funkcionālo iekļaušanos plašākā lielpilsētas teritorijā. Vietējā ekonomika savukārt ir koncentrēta tūrisma un viesmīlības nozarēs, kam parasti ir raksturīga mazāka produktivitāte un mazāka pievienotā vērtība nekā zināšanu ietilpīgajām nozarēm, kuru attīstību citos apstākļos varētu veicināt Jūrmalas cilvēkkapitāla profils.

Šādu neatbilstību apzināšana palīdz politikas veidotājiem izprast strukturālos šķēršļus, kas ietekmē vietējo attīstību. Jūrmalas un citu teritoriju, kas nav lielpilsētas, gadījumā tas nozīmē, ka jāstiprina saiknes starp lielpilsētu un perifēriju, lai pašvaldības varētu labāk izmantot tuvumā esošo izaugsmes centru radīto pozitīvo ietekmi, tostarp darba vietu, inovācijas ekosistēmu, patēriņa tirgu un specializēto pakalpojumu pieejamību (OECD, 2019[14]; Marshalian, Chan and Bournisien de Valmont, 2023[15]). Konkrētas stratēģijas ietver fiskālo stimulu saskaņošanu ar partnerības mērķiem, koordinēšanas stimulu iestrādāšanu teritorijas plānošanas tiesību aktos un juridisku partnerības mehānismu, piemēram, nolīgumu par kopīgu pakalpojumu sniegšanu, izveidi (OECD, 2019[14]). Turklāt ir būtiski veicināt inovāciju perifērajās teritorijās, lai izmantotu katrā teritorijā esošos resursus, jo īpaši sekmējot talantīgu cilvēku mobilitāti uz šīm teritorijām (Marshalian, Chan and Bournisien de Valmont, 2023[15]) un tādējādi stiprinot to pievilcību. Visbeidzot, kā uzsvērts *OECD* Lauku politikas principos, ir būtiski nodrošināt pieejamus datus par teritorijām ārpus lielpilsētām, lai izmantotu šo teritoriju neapgūto potenciālu (OECD, 2019[14]).

2.5. attēls. Jūrmalas pievilcības kompass

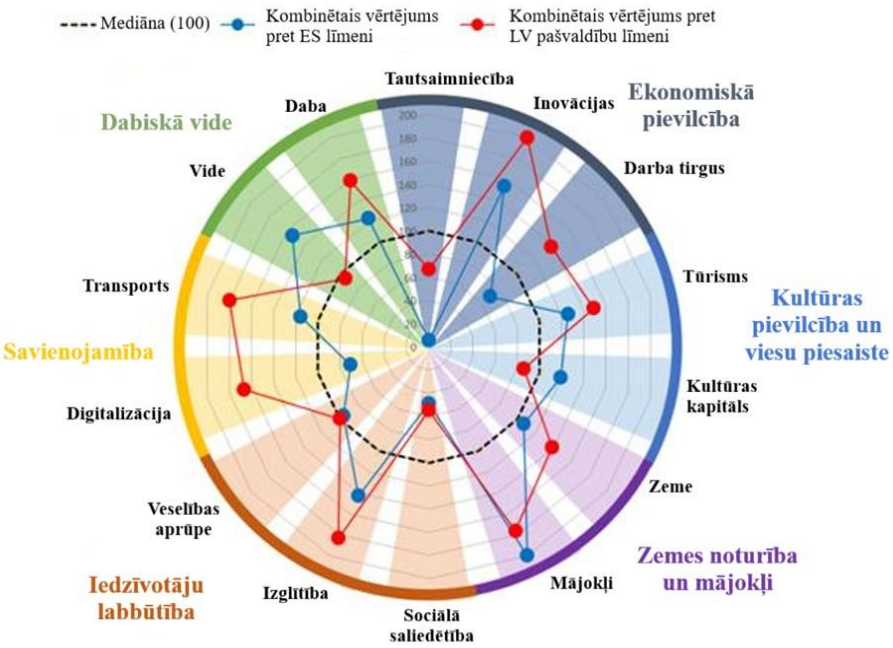

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *OECD* publikāciju (2023[2]) un izmantojot A pielikumā sniegtos rādītājus.

3. praktiskais piemērs. Teritoriālās sadarbības iespēju noteikšana

OECD pievilcības novērtēšanas sistēma palīdz politikas veidotājiem apzināt sadarbības iespējas starp teritorijām (Jossec and Bandeira Morais, 2026[16]). Sniedzot salīdzināmus rādītājus sīkā teritoriālā līmenī, novērtēšanas sistēma palīdz skaidri parādīt teritoriju atšķirības un savstarpēji papildinošās iezīmes, tādējādi ļaujot politikas veidotājiem noteikt, kur koordinēta rīcība blakus esošās administratīvajās teritorijās varētu radīt lielāku ietekmi. Kā *OECD* jau iepriekš ir uzsvērusi, daudzās *OECD* valstīs un ES dalībvalstīs pašvaldību sadarbība ir izrādījusies efektīvs instruments dažādu vietējās pārvaldes problēmu risināšanai, tostarp tad, kad ir ierobežoti resursi, administratīvā sadrumstalotība vai atsevišķām pašvaldībām ir liels ieguldījumu slogs, kā arī sabiedrisko pakalpojumu efektīvākai organizēšanai un sniegšanai (OECD, 2024[17]).

Izmantojot vairāku līmeņu rādītājus, novērtēšanas sistēma rada iespēju stratēģiski izmantot savstarpēji papildinošus resursus. Piemēram, pašvaldības ar aktīvu uzņēmējdarbību var gūt labumu no sadarbības ar kaimiņu teritorijām, kurās atrodas augstākās izglītības iestādes vai pētniecības centri, tādējādi nodrošinot inovāciju izplatīšanos un zināšanu pārpilnību šajās teritorijās. Pašvaldības ar bagātīgiem dabas vai kultūras resursiem var arī saskaņot tūrisma stratēģijas ar tuvumā esošajām teritorijām, kurās ir labāka savienojamība, lielākas izmitināšanas iespējas vai attīstītāka tūrisma infrastruktūra, tādējādi palīdzot veidot iekļautākas un ilgtspējīgākas tūrisma ekosistēmas. Šāda sadarbības pieeja var ļaut kaimiņu teritorijām izmantot katrai no tām piemītošās priekšrocības, plašāk sadalīt ekonomiskās iespējas un vairot teritoriju kopējo pievilcību.

Kaimiņos esošo Jelgavas un Bauskas novadu piemērs Zemgales plānošanas reģionā parāda, kā novērtēšanas sistēma var atklāt teritoriju savstarpēji papildinošās iezīmes. Jelgavas novadam ir salīdzinoši labi darba tirgus rādītāji salīdzinājumā ar blakus esošajām pašvaldībām (2.3. ierāmējums). Tomēr pašvaldībai ir problēmas mājokļu jomā, kas var ierobežot tās spēju piesaistīt un noturēt darbaspēku. Savukārt kaimiņos esošajā Bauskas novadā ir labvēlīgāki apstākļi nekustamā īpašuma jomā, bet darba tirgus rādītāji ir vājāki. Kopā šīs tendences liecina par abu pašvaldību iespējamu savstarpēju papildināmību, jo labāka savienojamība varētu palīdzēt Jelgavā esošās darba tirgus iespējas saskaņot ar pieejamākiem mājokļiem Bauskā.

Sadarbība ir īpaši būtiska tad, kad kaimiņu pašvaldībās ir līdzīgi strukturālie ierobežojumi. Tādi procesi kā iedzīvotāju skaita samazināšanās, darbaspēka trūkums, novecošanās vai ar klimatu saistīti riski bieži pārsniedz administratīvo teritoriju robežas, un tad ir nepieciešama koordinēta rīcība funkcionālo teritoriju līmenī. Šādos apstākļos atsevišķi politikas pasākumi var būt nepietiekami vai mazāk efektīvi, savukārt kopīgas stratēģijas var palīdzēt apvienot resursus, panākt apjomradītus ietaupījumus un nodrošināt teritoriju politikas saskaņotību. Turklāt strukturālu ierobežojumu apstākļos sadarbība var stiprināt institucionālo kapacitāti, jo īpaši mazākās pašvaldībās, kurām ir ierobežoti administratīvie un finanšu resursi, radot tām iespēju dalīties ar speciālajām zināšanām un kopīgi sniegt pakalpojumus. Piemēram, Latgales plānošanas reģionā vairākās kaimiņu pašvaldībās gan samazinās iedzīvotāju skaits, gan ir vājāki darba tirgus rezultāti, gan arī jāpavada ilgāks laiks ceļā līdz svarīgākajiem pakalpojumiem. Šajās pašvaldībās koordinēta pieeja varētu palīdzēt saglabāt veselības aprūpes un izglītības pieejamību, pakalpojumus sniedzot kopīgi, uzlabot reģionālos transporta ceļus un kopīgi veicināt ieguldījumu un prasmju piesaisti, ko būtu grūtāk efektīvi īstenot, katrai pašvaldībai rīkojoties atsevišķi.

Visbeidzot, novērtēšanas sistēmas sniegtā informācija var palīdzēt noteikt prioritātes pārrobežu sadarbībai, lai izmantotu savstarpēji papildinošus teritoriju resursus un risinātu kopīgas problēmas. Tas ir īpaši svarīgi saistībā ar tādām programmām kā *Interreg* Eiropas Savienībā, kur viena no galvenajām politikas prioritātēm joprojām ir apzināt tos projektus,

kuriem ir vislielākā nozīme pārrobežu sadarbībā un vislielākā ietekme (European Court of Auditors, 2021[18]). Piemēram, kaimiņos esošajām Latgales plānošanas reģiona un Utenas apriņķa Lietuvā teritorijām ir savstarpēji papildinošas iezīmes, kas varētu veicināt ciešāku sadarbību. Lai gan Latgalei ir salīdzinoši labāki izglītības resursi, Utenai ir labāki rādītāji inovāciju jomā, kas liecina par iespējām īstenot kopīgas iniciatīvas, izveidojot saikni starp prasmju pilnveidi, lietišķiem pētījumiem un atbalstu uzņēmējdarbībai tādās nozarēs kā, piemēram, kokrūpniecība (OECD, 2025[19]). Abām teritorijām ir arī bagātīgi kultūras un dabas resursi, savukārt Utena piesaista lielāku tūristu plūsmu, kas rada iespējas izstrādāt saskaņotus tūrisma maršrutus, veidot kopīgu galamērķa zīmolu un attīstīt pārrobežu tūrisma infrastruktūru (turpat).

2.3. ierāmējums. Teritoriju savstarpējās papildināmības izmantošana pašvaldību sadarbībā. Jelgavas un Bauskas novadu piemērs

Kaimiņos esošo Jelgavas un Bauskas novadu piemērs Zemgales plānošanas reģionā parāda, kā pievilcības novērtēšanas sistēma var atklāt teritoriju savstarpēji papildinošās iezīmes. Jelgavas novadam ir salīdzinoši labi darba tirgus rādītāji salīdzinājumā ar kaimiņos esošajām pašvaldībām. Bezdarba līmenis ir tuvu ES mediānai, un pašvaldībā ir augsta uzņēmējdarbības aktivitāte – uzņēmumu izveides rādītājs ir aptuveni 1,5 reizes augstāks par ES mediānu un augstākais reģionā, kas liecina par dinamisku darba tirgu. Tomēr Jelgavai ierobežojumus rada mājokļu pieejamība cenas ziņā – mājokļu cenu indekss ir 200 (bāze 100 = 2021. gads), un pēdējos gados cenu pieaugums gada laikā ir gandrīz trīs reizes lielāks nekā ES mediāna, kas ierobežo pašvaldības spēju piesaistīt un noturēt darbaspēku. Savukārt kaimiņos esošajā Bauskas novadā mājokļu cenu dinamika ir labvēlīgāka – pēdējā laikposmā, par kuru ir pieejami dati (2024), cenas ir bijušas stabilas vai pat samazinājušās. Tomēr Bauskas novadā darba tirgus rezultāti ir vājāki – nodarbinātības līmenis ir zemāks, bet bezdarba līmenis jauniešu vidū – augstāks.

Vairāku līmeņu rādītāju atšķirības palīdz izcelt abu pašvaldību iespējamo savstarpējo papildināmību. Jelgavas un Bauskas rīcības koordinēšanas stiprināšana, jo īpaši tādās jomās kā transporta savienojamība, teritorijas plānošana un mājokļu attīstība, varētu palīdzēt sasaistīt darba tirgus iespējas Jelgavā ar mājokļu pieejamību kaimiņos esošajā Bauskā. Piemēram, labāki transporta savienojumi varētu ļaut darbiniekiem izmantot nodarbinātības iespējas Jelgavā, bet dzīvot Bauskā. Apzinot šādu savstarpējo papildināmību, pievilcības novērtēšanas sistēma palīdz politikas veidotājiem kaimiņu teritoriju attiecības nevērtēt tikai konkurences skatījumā, bet gan veicināt sadarbībā balstītas pieejas reģionu attīstībai, kurās tiek ņemtas vērā gan tuvumā esošo teritoriju priekšrocības, gan to trūkumi.

2.6. attēls. Jelgavas un Bauskas novadu savstarpējā papildināmība

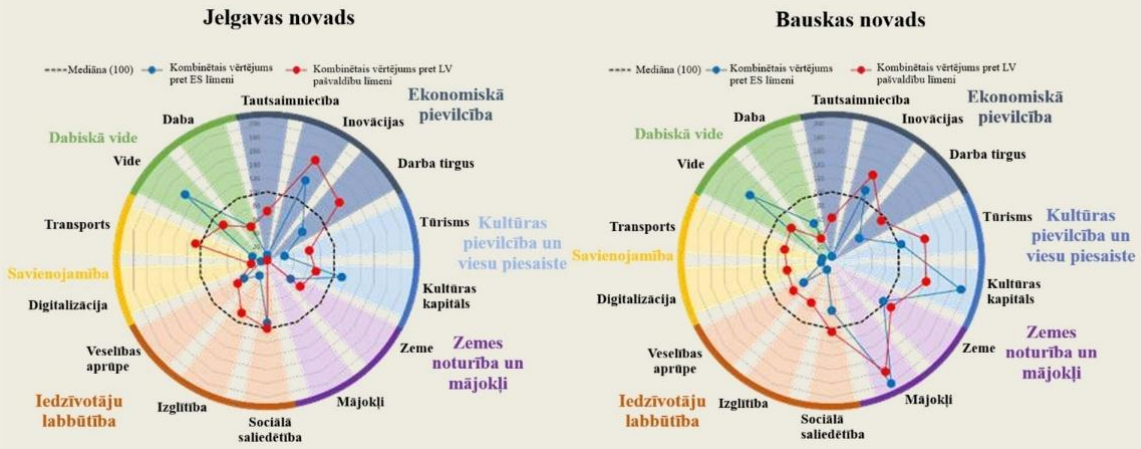

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *OECD* publikāciju (2023[2]) un izmantojot A pielikumā sniegtos rādītājus.

Kā uzsvērts ES *Interreg* programmas analīzē, uzticami un salīdzināmi dati par teritorijām ir būtiski reģionālās sadarbības programmu īstenošanai un uzraudzībai (European Court of Auditors, 2021[18]). Šajā ziņā pievilcības novērtēšanas pieeja ir īpaši vērtīga, jo tā nodrošina konsekventu vairāku līmeņu pierādījumu bāzi, lai būtu iespējams prioritāti piešķirt tiem intervences pasākumiem, kas attiecīgajām teritorijām ir vissvarīgākie, noteikt izmērāmus mērķus un novērtēt, vai sadarbības iniciatīvas laika gaitā sniedz konkrētus rezultātus gan reģiona, gan pašvaldību līmenī. Vienlaikus *OECD* konstatējumi liecina, ka ar datiem vien nepietiek, lai nodrošinātu sekmīgu sadarbību starp teritorijām. Efektīva īstenošana ir atkarīga arī no sadarbību veicinoša pārvaldības regulējuma, pietiekama un paredzama finansējuma, stimuliem pašvaldībām sadarboties un pietiekamas administratīvās kapacitātes un tehniskā nodrošinājuma (OECD, 2024[17]). Tādi sekmīgi piemēri kā Somija parāda, kā šie nosacījumi darbojas praksē, apvienojot skaidru tiesisko regulējumu kopīgu iestāžu izveidei ar līguma noteikumiem, kas paredz elastīgus finansēšanas modeļus, ārēju uzraudzību un brīvprātīgas un obligātas sadarbības kombinācijas tādās jomās kā reģionu attīstība un zemes izmantošanas plānošana (OECD, 2024[20]).

4. praktiskais piemērs. To reģionu grupu kartēšana, kas saskaras ar līdzīgām problēmām pievilcības nodrošināšanas jomā un izstrādā kopīgus risinājumus

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma var palīdzēt politikas veidotājiem apzināt to teritoriju grupas, kurām ir līdzīgas strukturālās iezīmes vai līdzīgas problēmas pievilcības nodrošināšanas jomā. Analizējot dažādu teritoriju vairāku līmeņu rādītājus, reģionus var sagrupēt atbilstoši salīdzināmiem snieguma profiliem tādās jomās kā ekonomiskā pievilcība, darba tirgi, mājokļi, savienojamība un vide (Jossec and Bandeira Morais, 2026[16]). Tas savukārt var palīdzēt valdībām izstrādāt kopīgas atbalsta paketes un kopīgus risinājumus, kas pielāgoti to teritoriju vajadzībām, kuras saskaras ar līdzīgām problēmām.

Izmantojot pievilcības rādītājus, var apzināt arī vairākas Latvijas teritorijām kopīgas attīstības tendences. Vienā grupā ietilpst lielākie attīstības centri, piemēram, Latvijas Lielo pilsētu asociācijā pārstāvētās pilsētas, tostarp Rīga un Jūrmala, kurās parasti ir labāki darba tirgus rezultāti, augstāki ienākumi un laba savienojamība, bet vienlaikus arī problēmas ar mājokļu cenu pieejamību un sastrēgumu risks. Otrajā grupā ietilpst reģionālie pakalpojumu centri un vidēja lieluma pašvaldības ar labi attīstītiem pakalpojumiem, piemēram, Latvijas Reģionālo attīstības centru apvienībā pārstāvētās pašvaldības, tostarp Cēsis un Sigulda, kurās bieži ir salīdzinoši labi nodarbinātības un izglītības rādītāji un laba pakalpojumu pieejamība, bet ir ierobežojumi produktivitātes jomā. Trešajā grupā ietilpst pašvaldības ar bagātīgiem dabas un kultūras resursiem, piemēram, Ogre un Saulkrasti, kurās augsta vides kvalitāte, kultūras iespējas vai tūrisma potenciāls pastāv līdztekus ierobežotākai uzņēmējdarbības dinamikai vai pieejamības problēmām, kā parādīts 2. praktiskajā piemērā.

Viena no reģionu grupām, kurai pēdējos gados jāpievērš īpaša uzmanība saistībā ar ģeopolitisko nenoteiktību Latvijas austrumu robežas kaimiņvalstīs un ilgstošām attīstības problēmām, ir Latvijas austrumu pierobežas pašvaldības. Šai pašvaldību grupai ir unikāla kultūras identitāte un bagātīgas dabas ainavas, tomēr šie resursi nav pasargājuši tās no ieilgušas ekonomiskās nevienlīdzības. Šī nevienlīdzība ietver ierobežotu ekonomisko efektivitāti, ierobežotu inovāciju līmeni, augstāku bezdarba līmeni, infrastruktūras nepilnības un apgrūtinātu piekļuvi pamatpakalpojumiem – tas viss mazina šo teritoriju spēju piesaistīt un noturēt iedzīvotājus un ieguldījumus un var saasināt teritoriālo nelīdzsvarotību un sabiedrības sadrumstalotību, padarot šīs teritorijas mazāk aizsargātas pret satricinājumiem, par ko liecina pašreizējā situācija drošības jomā (Donoso Salas, Białogłowska and Flood, 2025[21]). Latvijas austrumu robežas slēgšana ar Krieviju un Baltkrieviju ir radījusi gan tiešu ekonomisku ietekmi, gan ilgāka termiņa reputācijas riskus, kas var apgrūtināt ieguldītāju, talantīgu cilvēku

un viesu piesaisti (OECD, 2025[19]). Šajā saistībā novērtēšanas sistēma, konsekventi kartējot šo teritoriju rezultātus, ļauj politikas veidotājiem ne tikai reaģēt uz krīzi, bet arī apzināt, kur esošos resursus, tostarp salīdzinoši augstos darba devēju uzņēmumu izveides rādītājus mākslas, izklaides un atpūtas nozarē (Donoso Salas, Białogłowska and Flood, 2025[21]), var izmantot par pamatu vietai pielāgotām atveseļošanas stratēģijām un kur pārrobežu un starpreģionu sadarbība ar kaimiņu ES reģioniem pie austrumu robežas varētu palīdzēt palielināt kopīgo noturību (2.4. ierāmējums).

Šajā saistībā vairāku līmeņu rādītāju izmantošana varētu palīdzēt izstrādāt mērķtiecīgākas reģionu attīstības programmas, piemēram, stiprināt Austrumu pierobežas reģiona drošības un izaugsmes rīcības plānā (Ministru kabinets, 2025[22]) paredzētos intervences pasākumus, kuru mērķis ir uzlabot savienojamību, uzlabot iespējas darba tirgū, atbalstīt vietējo uzņēmējdarbību un izmantot dabas kapitālu ilgtspējīgai ekonomikas diversifikācijai. Turklāt kopīgu resursu apzināšana kultūras un radošajās nozarēs, kas bieži ir nepietiekami novērtēti attīstības virzītājspēki, arī palīdz izcelt prioritārās nozares, kuras varētu turpināt attīstīt. Kā atzīts jau iepriekš (OECD, 2024[23]), kultūras un radošās nozares var sniegt ieguldījumu vietējā ekonomikā, radot nodarbinātības un uzņēmējdarbības iespējas, jo īpaši MVU un jauniešiem, stiprinot vietas identitāti un sociālo saliedētību un, izmantojot kultūras mantojumu, kultūras pasākumus un radošo pieredzi, veicinot tūrismu. Tās var arī radīt papildu ietekmi, veicinot inovāciju citās nozarēs, piemēram, digitālo pakalpojumu, izglītības, ražošanas un viesmīlības nozarē.

Latvijas politikas veidotājiem galvenā prioritāte ir sistemātiskāk iekļaut šāda veida teritoriju segmentāciju visā politikas ciklā. Politikas izstrādes posmā tā var palīdzēt apzināt to pašvaldību grupas, kurām ir kopīgas iespējas vai ierobežojumi. Politikas izstrādes laikā tā var palīdzēt izstrādāt diferencētākus un mērķtiecīgākus intervences pasākumus, nevis piemērot vienādu pieeju. Īstenošanas posmā tā var uzlabot koordināciju starp ministrijām, kad tās izstrādā programmas konkrētām teritoriju grupām, kurām ir specifiskas problēmas (piemēram, Austrumu pierobežas pašvaldībām, pierobežas apgabaliem, piekrastes zonām u. c.). Visbeidzot, uzraudzības un izvērtēšanas posmā tā var palīdzēt novērtēt, vai atšķirības starp salīdzināmām teritorijām laika gaitā mazinās vai palielinās un vai politikas pasākumi sniedz rezultātus (Jossec and Bandeira Morais, 2026[16]).

2.4. ierāmējums. Latvijas austrumu pierobežas pašvaldību kopīgo attīstības problēmu apzināšana

Analizējot Latvijas Austrumu pierobežas reģionu (APR) sīkāk, proti, Austrumu pierobežas pašvaldību (APP) līmenī, var redzēt, kā novērtēšanas sistēma palīdz apzināt kopīgās strukturālās problēmas. Vairāku ekonomisko rādītāju ziņā šīs pašvaldību grupas rezultāti ir ievērojami zemāki par visu Latvijas pašvaldību vidējo līmeni. IKP uz vienu iedzīvotāju ir aptuveni 13 300 USD (PPP), salīdzinot ar gandrīz 25 000 USD pārējās Latvijas pašvaldībās, savukārt bruto pievienotā vērtība uz vienu iedzīvotāju ir gandrīz par 10 000 USD mazāka (2.7. attēls). Arī darba tirgus rezultāti ir vājāki, bezdarba līmenim pārsniedzot 12 %, kas ir gandrīz divreiz vairāk nekā pašvaldībās, kuras neietilpst APP grupā, un mazākai iedzīvotāju daļai esot ar augstāko izglītību. Turklāt, neraugoties uz mazāku ekonomisko efektivitāti, mājokļu cenas pēdējos gados ir pieaugušas straujāk. Arī tūrisma aktivitātes rādītāji ir vājāki – tajās reģistrēto nakšņošanas reižu skaits atbilst mazāk nekā pusei no nakšņošanas reižu skaita pašvaldībās, kuras neietilpst APP grupā. Savienojamība joprojām ir ierobežota, par ko liecina mazāks ceļu ar cieto segumu īpatsvars un lēnāks interneta ātrums. Arī piekļuve sabiedriskajiem pakalpojumiem ir ierobežotāka, jo nokļūšanai līdz slimnīcām un skolām nepieciešams ilgāks laiks. Vienlaikus APP ir arī kopīgas stiprās puses, tostarp lielāka aktivitāte radošajā nozarē, labāka gaisa kvalitāte un mazāka pakļautība ekstremāliem laikapstākļiem.

2.7. attēls. Austrumu pierobežas pašvaldību rezultāti salīdzinājumā ar pārējo Latvijas pašvaldību rezultātiem

Līmenis	Rādītājs	APP	Reģioni, kas neietilpst APP	Starpība
Tautsaimniecība	IKP uz vienu iedzīvotāju ($, nemainīga pirktspējas paritāte)	13 334,5	24 950,0	**–11 615,6**
	Bruto pievienotā vērtība uz vienu darba ņēmēju ($, nemainīga pirktspējas paritāte)	11 724,8	21 938,2	**–10 213,4**
Inovācijas un uzņēmējdarbība	Izveidoto darba devēju uzņēmumu īpatsvars (%)	0,1	1,6	**–1,6**
Darba tirgus	Bezdarba līmenis (15+)*	12,3	6,3	**5,9**
	Bezdarba līmenis jauniešu vidū (15–24 gadi)*	9,6	7,2	**2,5**
	Nodarbinātības līmenis (15+)*	47,1	54,3	**–7,2**
Tūrisms	Ārvalstu tūristu nakšņošanas reižu īpatsvars (%)	10,9	28,7	**–17,9**
	Nakšņošanas reižu skaits tūristu naktsmītnēs (uz 1000 iedzīvotājiem)	707,5	1448,0	**–740,5**
	Tūrisma informācijas centru skaits (uz 1000 iedzīvotājiem)	0,1	0,1	0,0
Kultūras kapitāls	Muzeju un mākslas galeriju skaits (uz 1000 iedzīvotājiem)	0,3	0,3	**0,1**
	Teātru skaits (uz 1000 iedzīvotājiem)	0,1	0,1	0,0
	Izveidoto darba devēju uzņēmumu īpatsvars radošajā nozarē (%)	9,3	7,0	**2,3**
Zeme	Upju plūdu riskam pakļautās apbūvētās teritorijas daļa (%)*	2,7	14,8	**–12,1**
	Izdegušās zemes platības īpatsvars (%)*	0,0	0,0	0,0
	Augsnes mitruma izmaiņas (%)	–2,7	–2,2	**–0,5**
Mājokļi	Mājokļu cenu indekss (bāze 100 = 2020)*	147,0	137,5	**9,5**
	Mājokļu cenu indeksa pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu (%)*	11,1	5,9	**5,2**
Sociālā saliedētība	Kopienas centru skaits (uz 1000 iedzīvotājiem)	0,1	0,1	0,0
	Vēlētāju aktivitāte vispārīgās vēlēšanās (%)	55,6	64,1	**–8,5**
Izglītība	Laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai skolai (minūtes)*	6,6	5,4	**1,1**
	To iedzīvotāju īpatsvars, kas ieguvuši augstāko izglītību (%)	20,4	26,3	**–5,9**
Veselības aprūpe	Gaisa piesārņojums (µg/m3)	8,7	11,0	**–2,2**
	Laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai veselības aprūpes vietai (minūtes)*	17,6	15,1	**2,5**
Digitalizācija	Lejupielādes ātrums (Mbps)	66,0	75,4	**–9,5**
Transports	Autoceļi ar cieto segumu (%)	46,2	56,6	**–10,4**
	Autoceļu blīvums (km uz km^2)	0,4	0,6	**–0,1**
	Velosipēdu celiņu blīvums (km uz km^2)	0,0	0,0	0,0
	Elektrisko transportlīdzekļu īpatsvars (%)	0,2	0,7	**–0,5**
Vide	No atjaunīgajiem energoresursiem saražotās elektroenerģijas īpatsvars (%)	96,8	98,8	**–2,0**
	Papildu dzesēšanas grāddienas (salīdzinājumā ar 1981.–2010. gadu)*	13,5	13,7	**–0,2**
Dabas kapitāls	Koku apauguma platības izmaiņas 2000.–2023. gadā (%)	21,8	25,2	**–3,4**
	Koku apaugums (%)	78,9	77,3	**1,6**
	Aizsargājamo teritoriju īpatsvars (%)	14,9	17,4	**–2,5**

Piezīme. APP ir definētas kā administratīvie rajoni, kas robežojas ar Krieviju un Baltkrieviju: Alūksne, Balvi, Ludza, Krāslava un Augšdaugava. Reģioni, kas nav APP, ir visi pārējie administratīvie rajoni, izņemot valstspilsētas, lai izvairītos no salīdzināšanas ar lielpilsētu teritorijām. Ar simbolu "*" ir norādīti tie rādītāji, kuriem ir vēlama mazāka vērtība. Sarkanā krāsā norādītās atšķirības liecina par sliktākiem rezultātiem APP, savukārt zaļā krāsā norādītās atšķirības – par labākiem rezultātiem.

Avots: pašu aprēķini, pamatojoties uz *OECD* publikāciju (2023[2]) un izmantojot A pielikumā sniegtos rādītājus.

5. praktiskais piemērs. Reģionu virzības uzraudzība laika gaitā

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma rada iespēju dinamiski novērtēt pašvaldību un reģionu rezultātus, izmantojot pievilcības rādītājus, tādējādi politikas veidotāji var sekot līdzi reģionu attīstībai laika gaitā, ņemot vērā to vajadzības un priekšrocības (1. praktiskais piemērs), strukturālās neatbilstības (2. praktiskais piemērs), savstarpējo papildināmību (3. praktiskais piemērs) un reģionu grupām kopīgās problēmas (4. praktiskais piemērs). Šis laika aspekts ir būtisks, lai no statiskas situācijas analīzes pārietu uz pierādījumos balstītu uzraudzību un politikas iterāciju (Jossec and Bandeira Morais, 2026[16]).

Lai nodrošinātu reģionālās pārvaldības reformu sekmīgu īstenošanu, ir būtiski stiprināt politikas uzraudzības un novērtēšanas procesus, jo īpaši tad, ja reformu mērķis ir uzlabot reģionu konkurētspēju vai īstenot vietai pielāgotu politiku (OECD, 2022[24]). Tas būs īpaši svarīgi saistībā ar Latvijas administratīvi teritoriālo reformu (ATR), jo arī turpmākajos gados viens no VARAM galvenajiem politikas uzdevumiem būs novērtēt šīs reformas ietekmi uz pakalpojumu sniegšanu, piekļūstamību un teritoriju sniegumu. Šajā saistībā Latvija varētu vēl vairāk pilnveidot vietējo darbības novērtēšanas rādītāju sistēmu RAIM, jo īpaši attiecībā uz sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti un piekļūstamību, vienlaikus izmantojot *OECD* novērtēšanas sistēmu, lai sekmētu tādas konsekventas un mērogojamas uzraudzības sistēmas izstrādi, kas nodrošinātu starptautisku salīdzināmību un ietvertu stratēģiskus ilgtermiņa ietekmes rādītājus, papildinot, nevis dublējot jau pastāvošo valsts uzraudzības programmu. Tas notiek apstākļos, kad pašvaldības kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu uzskata par būtisku izaicinājumu, jo īpaši lielās, mazapdzīvotās teritorijās, kur viens no galvenajiem šķēršļiem ir iedzīvotāju nokļūšana līdz pakalpojumu sniegšanas vietām, kā arī teritorijās, kurās vērojama demogrāfiskā lejupslīde (OECD, 2026[25]; OECD, 2025[19]).

Lai gan ar šo sistēmu nav paredzēts aizstāt vietējā līmeņa datu vākšanu, tā papildina Latvijas datu avotus, sniedzot vispusīgu pārskatu par attīstības rezultātiem un ļaujot tos salīdzināt starptautiskā mērogā. *OECD* valstīs daudzas reģionālās iestādes reģionu politikas īstenošanas virzības uzraudzībai izmanto vienkāršus ieguldījuma rādītājus, piemēram, iztērēto līdzekļu summu eiro, sagatavoto darbinieku skaitu vai pakalpojumu lietotāju skaitu. Dažos gadījumos tas patiešām ir raksturīgi arī Latvijas situācijai (OECD, 2025[19]), savukārt daži plānošanas reģioni visā politikas ciklā izmanto plašāku rādītāju klāstu, lielāku uzmanību pievēršot rezultātiem (skat. 3. nodaļu). Tomēr efektīva uzraudzība un novērtēšana atšķiras no ziņošanas pārskatatbildības vai budžeta vajadzībām (OECD, 2025[4]), jo šāda veida rādītāji bieži vien neļauj pilnvērtīgi atspoguļot to pamatā esošo teritoriālo resursu attīstību, kas ir ilgtermiņa ekonomikas izaugsmes un iedzīvotāju labbūtības virzītājspēki. Savukārt šī vairāku līmeņu novērtēšanas sistēma nodrošina vispusīgāku pierādījumu bāzi, lai būtu iespējams novērtēt ne tikai īstermiņa rezultātus, bet arī to, vai politikas intervences pasākumi efektīvi stiprina ilgtspējīgas un iekļaujošas teritoriālās attīstības pamatu.

Latvijas izglītības nozares analīze parāda, kā pievilcības novērtēšanas sistēmu var izmantot attīstības tendenču uzraudzībai. Novērtēšanas sistēmā iekļautie izglītības rādītāji liecina par augstākā sekmīgi iegūtā izglītības līmeņa absolūtu uzlabošanos, bet vienlaikus arī par relatīvu

kritumu salīdzinājumā ar ES vidējo rādītāju (2.5. ierāmējums), izceļot to, cik svarīgi ir apvienot analīzi laika skatījumā ar salīdzinošo analīzi. Tie liecina arī par pamatizglītības iestāžu pieejamības samazināšanos – 2023. gadā visās Latvijas pašvaldībās ceļā uz šīm iestādēm pavadītais laiks pārsniedza ES mediānu.

2.5. ierāmējums Reģionu virzības uzraudzība laika gaitā. Izglītības rādītāju piemērs

Izglītības rādītāju analīze parāda to, cik svarīgi, vērtējot teritoriju rezultātus, ir apvienot analīzi laika skatījumā ar salīdzinošo analīzi. Kā redzams 2.7.A attēlā, laikposmā no 2019. līdz 2024. gadam valstspilsētās to iedzīvotāju īpatsvars, kuri bija ieguvuši augstāko izglītību, pastāvīgi palielinājās gan pirms, gan pēc 2021. gada ATR. Lai gan šī tendence ir pozitīva, pieauguma temps ir bijis lēnāks nekā salīdzināmos ES reģionos, tādēļ Latvijas valstspilsētu relatīvā pozīcija laika gaitā ir pakāpeniski pasliktinājusies (2.7.B attēls). Šis salīdzinošais skatījums liecina, ka būtu sīkāk jāanalizē šīs relatīvās pasliktināšanās virzītājspēki, tostarp vietējo izglītības sistēmu salīdzinošie rezultāti, kā arī talantīgu cilvēku noturēšanas un piesaistes mehānismu nozīme.

2.8. attēls. To iedzīvotāju īpatsvars, kas ieguvuši augstāko izglītību

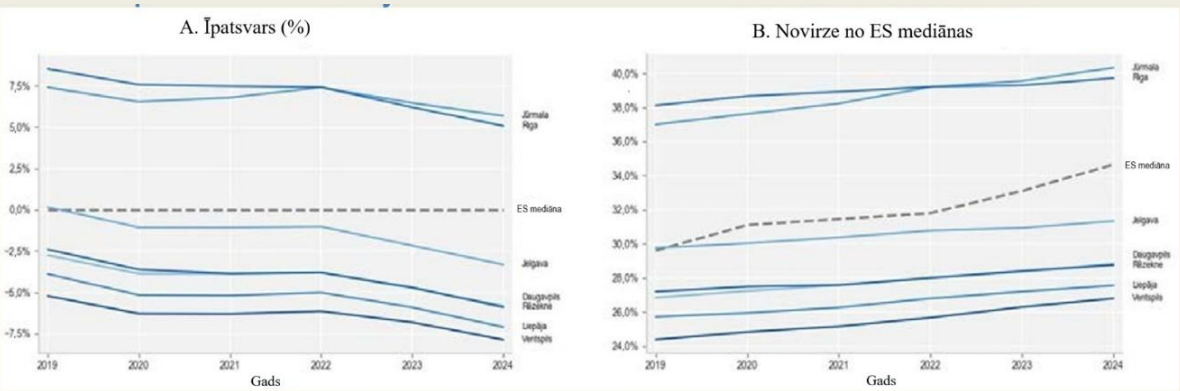

Piezīme. Izmantoti dati par valstspilsētām pirms ATR, jo ATR rezultātā to robežas nav mainījušās.

Avots: pašu izstrādāts. Konkrēto rādītāju definīcijas skat. A pielikumā.

Skolu pieejamības rādītāji laika gaitā ir pasliktinājušies. Kā redzams 2.8.A attēlā, laikposmā no 2020. līdz 2023. gadam visās pašvaldībās ir palielinājies vidējais laiks, kas nepieciešams, lai nokļūtu līdz pamatskolām, un īpaši liels pieaugums vērojams valsts austrumu un rietumu pierobežā. Tas ir pretstatā ES līmenī novērotajai tendencei šim laikam samazināties (Eurostat, 2026[26]). Kā redzams 2.8.B attēlā, pēdējā periodā, par kuru ir pieejami dati, pēc iedzīvotāju skaita svērtais laiks, kas nepieciešams, lai nokļūtu līdz tuvākajai pamatskolai, Latvijas pašvaldībās ir līdz pat piecām reizēm ilgāks par ES mediānu. Šī tendence liecina par pieaugošu teritoriālo nevienlīdzību izglītības pakalpojumu piekļūstamības ziņā un uzsver nepieciešamību uzlabot šo pakalpojumu nodrošināšanu, jo īpaši attālos rajonos.

2.9. attēls. Laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai skolai

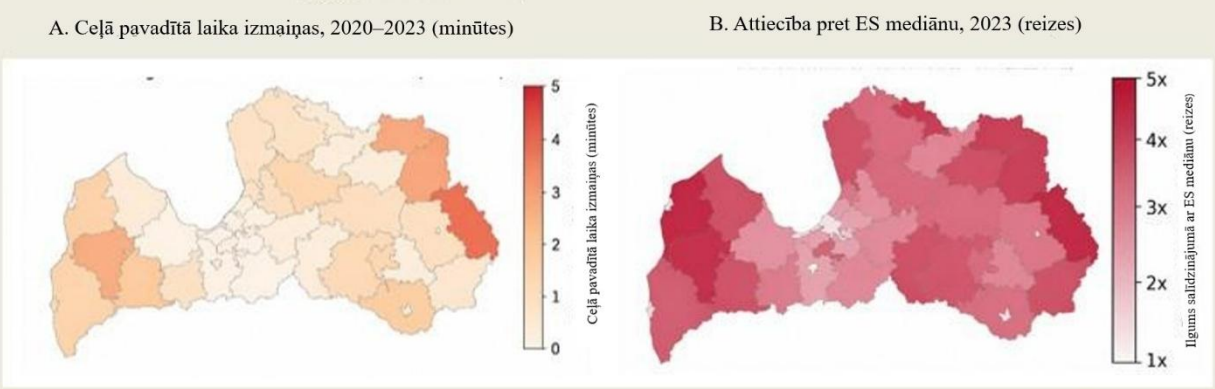

Piezīme. Dati ir sniegti 1 km × 1 km telpiskajā izšķirtspējā un apkopoti pašvaldību līmenī, svēršanai izmantojot iedzīvotāju skaitu. Tas nodrošina iespēju salīdzināt precizētās administratīvās robežas pirms un pēc ATR.

Avots: pašu izstrādāts. Konkrēto rādītāju definīcijas skat. A pielikumā.

To, cik svarīgi ir rezultātu un ietekmes rādītājus iekļaut visā politikas ciklā, labi parāda Vidzemes plānošanas reģiona Attīstības programmas 2022.–2027. gadam izvērtējums. Šī programma aptver 12 prioritātes un vairāk nekā 100 rādītājus atbilstoši četriem stratēģiskajiem mērķiem, taču, izpētot tos sīkāk, atklājas nevienmērīgs sadalījums –, lai gan ekonomikas un vides jomas prioritātēs rādītāji, kas liecina par rezultātiem un ietekmi, ir pārstāvēti samērā labi, sociālās jomas, mobilitātes, kopienu un mājokļu prioritātēs galvenokārt tiek izmantoti darbību skaita un uztveres rādītāji, ierobežojot iespēju programmas ietvaros novērtēt to, vai intervences pasākumi rada būtiskas teritoriālas pārmaiņas (Vidzemes plānošanas reģions, 2022[27]). 2.1. tabulā ir parādīts, kur rodas šīs nepilnības un kā *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma varētu palīdzēt tās novērst. Vairākos gadījumos, tostarp attiecībā uz laiku, kas nepieciešams, lai nokļūtu līdz tuvākajai skolai vai veselības aprūpes iestādei, mājokļu pieejamības dinamiku un transporta savienojamības salīdzinošajiem rādītājiem, novērtēšanas sistēma nodrošina tieši tādus salīdzināmus, vietai pielāgotus rezultātu datus, kādu pašlaik trūkst Vidzemes programmā, tādējādi parādot, kā vairāku līmeņu pievilcības rādītāji var stiprināt uzraudzību un novērtēšanu visā politikas ciklā, ne tikai situācijas analīzes posmā.

2.1. tabula. Vidzemes plānošanas reģiona Attīstības programmas 2022.–2027. gadam rādītāju novērtējums

Prioritāte	Galvenais trūkums	Pievilcības novērtēšanas sistēmas nozīme
Dabas un kultūras mantojums	Nav rādītāja, kas raksturotu kultūrtūrisma saimniecisko vērtību	Kultūras un tūrisma pievilcības joma, tostarp uzņēmējdarbība
Piekļuve izglītībai	Nav teritoriālās pieejamības rādītāja; grūtības noteikt cēloņsakarību ar darba tirgus rādītājiem	Laiks, kas nepieciešams, lai nokļūtu līdz tuvākajai skolai

Droša, iekļaujoša un vesela sabiedrība	Nav veselības aprūpes teritoriālās pieejamības rādītāja	Laiks, kas nepieciešams, lai nokļūtu līdz tuvākajai veselības aprūpes iestādei; gaisa kvalitāte
Kvalitatīvi un pieejami sociālie pakalpojumi	Nav rādītāja, kas liecinātu par neapmierinātām vajadzībām vai pakalpojumu kvalitāti	Labbūtības un piekļuves rādītāji
Mobilitāte un piekļūstamība	Nav rādītāja, kas liecinātu par transporta veidu maiņu vai ceļā pavadīto laiku; grūtības noteikt cēloņsakarību	Ceļu blīvums, ceļi ar cieto segumu, aktīvās mobilitātes salīdzinošie rādītāji
Identitāte un stipras kopienas	Nav rādītāja, kas ļautu novērtēt, vai kopienu darbības palīdz saglabāt iedzīvotāju skaitu	Sociālās saliedētības joma
Dzīves vide un mājokļi	Nav rādītāja, kas liecinātu par mājokļu pieejamību cenas ziņā vai kvalitāti	Mājokļu cenu indekss, mājokļu dimensija
Sadarbība un pilsoniskā līdzdalība	Nav rādītāja, kas liecinātu par sadarbības rezultātiem	Situācijas analīze teritorijā visās sešās jomās

Avots: pašu sagatavots, pamatojoties uz Vidzemes plānošanas reģiona Attīstības programmu 2022.–2027. gadam

Savlaicīgi ģenerējot datus par teritoriālās attīstības tendencēm un rezultātiem, vairāku līmeņu pievilcības rādītāji ļauj politikas veidotājiem pilnveidot īstenošanas procesus un, izmantojot atgriezenisko saiti, uzlabot turpmāko intervences pasākumu izstrādi. To nozīme ir divējāda. Uzraugot rādītāju izmaiņas laika gaitā, ir redzams, vai situācija teritorijā uzlabojas, savukārt to salīdzinājums ar līdzīgu teritoriju rādītājiem ļauj novērtēt, vai uzlabojumi notiek pietiekami strauji, lai mazinātu atšķirības. Šāds divējāds skatījums arī palīdz politikas veidotājiem nošķirt progresu, ko veicinājuši vietējās politikas pasākumi, no progresa, kas vienkārši atspoguļo plašākas valsts vai starptautiskās tendences, piemēram, izglītības līmeņa paaugstināšanos visās teritorijās, un nodrošina, ka secinājumi par politiku netiek gūti, ņemot vērā tendences, kas būtu vērojamas neatkarīgi no intervences pasākumiem.

Tomēr ar datu pieejamību vien nepietiek, lai izveidotu efektīvas uzraudzības un novērtēšanas sistēmas. Efektīvai uzraudzībai dati sistemātiski jāizmanto visā politikas ciklā – no politikas izstrādes līdz īstenošanai un pārskatīšanai. Uz novērtēšanu vērstas domāšanas iekļaušana jau politikas izstrādes sākumposmā var palīdzēt noteikt skaidrus politikas mērķus (OECD, 2025[4]). Turklāt iegūtā informācija ir jāpārvērš skaidros un praktiski izmantojamos secinājumos, ko politikas veidotāji un praktiķi var izmantot lēmumu pieņemšanā, nevis jāatstāj tikai tehnisku pārskatu veidā (OECD, 2025[4]; Kusek and Rist, 2004[28]). Efektīvu sistēmu darbība ir atkarīga arī no prasmēm un resursiem, kas nepieciešami rezultātu interpretēšanai un novērtējumu pasūtīšanai, un tas ir īpaši svarīgi subnacionālā līmenī (OECD, 2025[4]; OECD/European Commission, 2025[29]).

Stipriniet pievilcības rādītāju izmantošanu, nodrošinot ērti lietojamus, pierādījumos balstītus politikas instrumentus

Kopumā pieci šajā nodaļā izklāstītie praktiskie piemēri liecina, ka Latvijai būtu lietderīgi vairāk izmantot vairāku līmeņu pievilcības rādītājus, lai atbalstītu saskaņotāku, uz pierādījumiem balstītu politikas veidošanu reģionu attīstības jomā –

- Latvija varētu vairāk izmantot pievilcības novērtēšanas sistēmu kā stratēģisku rīku, lai izanalizētu teritoriālās attīstības problēmas, apzinātu vietējās priekšrocības un pārvaldītu kompromisus starp politikas mērķiem. Šīs sistēmas nodrošinātais salīdzinošais un vairāku līmeņu skatījums ir īpaši vērtīgs pasaules mērogā savstarpēji saistītā vidē, kurā teritorijas arvien vairāk konkurē par ieguldījumu, talantīgu cilvēku un viesu piesaisti, tādējādi veidojot savu noturību un ieguldījumu tautsaimniecībā. Tādējādi, atklājot, kāds ir pašvaldību sniegums salīdzinājumā ar līdzīgām pašvaldībām attiecībā uz plašu attīstības virzītājspēku klāstu, novērtēšanas sistēma var palīdzēt politikas veidotājiem vērtēt attīstību ne tikai pēc šauri definētiem ekonomiskajiem rādītājiem un izstrādāt mērķtiecīgākus un saskaņotākus intervences pasākumus.
- Politikas veidotājiem īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai nepietiekami izmantotie vietējie resursi tiktu izmantoti saimnieciskajā darbībā ar augstāku pievienoto vērtību. Kā parādīts visā šajā nodaļā, daudzām Latvijas pašvaldībām ir gan vērtīgi vides un kultūras resursi, gan labi izglītoti iedzīvotāji un cenas ziņā pieejami mājokļi. Tomēr šo priekšrocību izmantošana pievilcīgākas un konkurētspējīgākas vietējās ekonomikas veidošanai ir atkarīga no tādiem papildinošiem virzītājspēkiem kā savienojamība, darba tirgus dinamiskums un piekļuve kvalitatīviem sabiedriskajiem pakalpojumiem.
- Latvijā varētu pievērst lielāku uzmanību teritoriālajai sadarbībai. Daudzas attīstības problēmas un iespējas skar vairāk nekā vienu teritoriju, tostarp darba tirgus, mājokļu, transporta sistēmu, pakalpojumu sniegšanas un tūrisma ekosistēmu jomā. Vairāku līmeņu, pierādījumos balstītas novērtēšanas sistēmas izmantošana var atbalstīt ciešāku koordināciju starp kaimiņos esošām pašvaldībām, plānošanas reģioniem un pārrobežu teritorijām, tādējādi uzlabojot politikas efektivitāti un ļaujot teritorijām vairāk izmantot savstarpēji papildinošus resursus.
- Izmantojot pievilcības novērtēšanas sistēmu, Latvija varētu vēl vairāk diferencēt politikas instrumentus tām teritoriju grupām, kurām ir kopīgas strukturālās problēmas. Pierobežas teritorijām, teritorijām, kurās samazinās iedzīvotāju skaits, un piepilsētu zonām, kas aug, bieži ir nepieciešami atšķirīgi pasākumi. Īstenojot diferencētāku pieeju, būtu iespējams intervences pasākumus labāk pielāgot vietējiem apstākļiem, tiktu veicināta to teritoriju resursu apvienošana, kurām ir kopīgas problēmas, un tiktu atbalstīta to teritoriju snieguma uzraudzība, kam ir līdzīgi attīstības profili un tendences.
- Uzraudzības sistēmu stiprināšanai arī turpmāk jābūt prioritātei, jo īpaši saistībā ar administratīvi teritoriālo reformu. Izmantojot pievilcības novērtēšanas sistēmu, Latvija varētu ieviest sistemātisku pieeju, lai laika gaitā novērtētu, vai reformas un ieguldījumi sekmē tādu attīstības mērķu sasniegšanu kā konkurētspēja, savienojamība, pakalpojumu kvalitāte un dzīves kvalitāte. Mērķis nav aizstāt esošās uzraudzības sistēmas, bet gan papildināt tās ar kopīgu rādītāju kopu, kas nodrošinātu Latvijas teritoriju salīdzinošo novērtēšanu.

Tomēr, lai pievilcības novērtēšanas sistēmas potenciālu varētu izmantot kā praktisku politikas rīku, tā ir sistemātiski jāiekļauj politiskajos procesos, kuros tiek noteiktas reģionu attīstības prioritātes, sadalīti ieguldījumi un izvērtēti rezultāti, nevis atsevišķos gadījumos jāizmanto analītiskiem uzdevumiem, kas nav saistīti ar lēmumu pieņemšanu. Šajā nolūkā Latvijas valdība varētu iekļaut vairāku līmeņu teritoriālo rādītāju sistemātisku izmantošanu visā

reģionu attīstības politikas ciklā – no stratēģijas izstrādes līdz ieguldījumu plānošanai, uzraudzībai un novērtēšanai. Pievilcības novērtēšanas sistēmas integrēšana RAIM platformā ir pirmais solis šajā virzienā, taču ar to vien nepietiek. Ir jāveic rūpīga atlase, lai noteiktu tos pievilcības novērtēšanas sistēmas un papildinošo vietējā un reģionālā līmeņa datu kopu rādītājus, kuriem ir tieša un skaidra saikne ar galvenajiem stratēģiskajiem rezultātiem saskaņā ar reģionu politikas pamatnostādnēm. Tieši šāda uzraugāmo rādītāju saskaņotība ar stratēģiski izvirzītajiem mērķiem pārvērš datu platformu par pilnvērtīgu politikas instrumentu. Tikpat svarīgi ir tas, kuras personas piedalās tā izstrādē un izmantošanā – rādītāju kopuma un platformas izstrāde, apspriežoties ar plānošanas reģioniem, vietējām iestādēm un attiecīgajām nozaru ministrijām, nodrošina, ka šis instruments atspoguļos kopīgās prioritātes, par to uzņemas atbildību plašs iesaistīto personu loks un tas veicina pārskatatbildību dažādos pārvaldes līmeņos. Īrijas Reģionu attīstības uzraudzības sistēma (2.6. ierāmējums) parāda, kā tas varētu izskatīties praksē.

Plānošanas reģioniem šajā procesā var būt centrālā loma, ja tie izmanto vairāku līmeņu situācijas analīzi, lai atbalstītu savu koordinēšanas funkciju starp valsts un vietējo līmeni un stiprinātu pierādījumu bāzi reģionālo ieguldījumu prioritāšu noteikšanai. Lai šī pieeja dotu rezultātus, nevis paliktu tikai analītiska darba līmenī, VARAM jāsadarbojas ar plānošanas reģioniem un pašvaldībām ar mērķi stiprināt spēju interpretēt datus, izstrādāt papildu rādītājus par pakalpojumu pieejamību un kvalitāti, kas ir īpaši svarīgi saistībā ar ATR, un izveidot regulāru datu aktualizēšanas ciklu, kas ļautu analizēt tendences laika gaitā un nodrošinātu tiešu sasaisti ar lēmumiem par budžetu un programmu izstrādi.

2.6. ierāmējums. Īrijas Reģionu attīstības uzraudzības sistēma. Teritoriālo datu sasaistīšana ar reģionālo plānu uzraudzību

Īrija ir labs piemērs tam, kā teritoriālos datus var izmantot, lai izveidotu praktisku reģionu attīstības politikas uzraudzības rīku. Šī Reģionu attīstības uzraudzības sistēma (*RDM*), kas tika izveidota 2022. gadā, ir publiski pieejama tiešsaistes platforma, kuru izstrādāja trīs Īrijas reģionālās asamblejas sadarbībā ar stratēģiskajiem partneriem un kurā apkopots plašs rādītāju klāsts, kas ir strukturēts atbilstoši reģionu galvenajiem stratēģiskajiem rezultātiem. Tie ir iedalīti četrās tematiskajās jomās: "Mūsu cilvēki un vieta" [*Our People and Place*] (demogrāfiskās pārmaiņas, mājokļi, transports un veselība), "Mūsu zaļā un ilgtspējīgā nākotne" [*Our Green and Sustainable Future*] (atjaunīgā enerģija, siltumnīcefekta gāzu emisijas un ūdens kvalitāte), "Mūsu reģiona ekonomika" [*Our Region's Economy*] (darba tirgus, ārvalstu tiešie ieguldījumi, mūžizglītība un nelabvēlīgi apstākļi) un "Skatījums visas Īrijas salas mērogā" [*An All-Island Perspective*]. Šāda struktūra nozīmē, ka platformas datu arhitektūra tiešā veidā atspoguļo Īrijas reģionu telpisko un ekonomisko stratēģiju (*RSES*) stratēģisko arhitektūru, lai reģionu iestādes varētu novērtēt, vai laika gaitā tiek sasniegti prioritārie mērķi, kas saistīti ar līdzsvarotu izaugsmi, infrastruktūras nodrošināšanu un reģionu konkurētspēju.

Viena no Īrijas modeļa galvenajām priekšrocībām ir tāda, ka tas ir izstrādāts tā, lai to vienlaikus varētu izmantot dažādos pārvaldes līmeņos un dažādi dalībnieki. Papildus reģionālajām asamblejām, kurām ir pienākums ziņot par *RSES* īstenošanas progresu un kurām tādēļ platformas regulāra izmantošana ir praktiska nepieciešamība, *RDM* palīdz valsts pārvaldes iestādēm politikas veidošanā, pašvaldībām – pilsētu un grāfistu attīstības plānu izstrādē, bet pētniekiem un sabiedrībai – reālajā laikā piekļūt datiem par sociālajām, ekonomiskajām un vides tendencēm. Šis plašais lietojumu tvērums apvienojumā ar datu atjaunināšanu reizi ceturksnī un pilnīgu publisku pieejamību stiprina stimulus regulāri izmantot šo platformu un atvieglo teritoriju salīdzinošo novērtēšanu un dialogu starp teritorijām un dažādiem pārvaldes līmeņiem.

Avots: (Interreg Europe, 2024[30]; European Urban Initiative, 2024[31])

Atsauces

Ministru kabinets (2025), *Par Rīcības plānu Latvijas Austrumu pierobežas ekonomiskajai izaugsmei un drošības stiprināšanai 2025.–2027. gadam*. [22]

Donoso Salas, J., E. Białogłowska and M. Flood (2025), "Reinforcing the attractiveness of Europe's Eastern Border Regions"*, OECD Regional Development Papers*, No. 163, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/4fcb80c2-en. [21]

European Commission (2026), *2026 country report – Latvia*, https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/f60c91fc-8194-4467-b866-68095e17d3ac_en?filename=LV_SWD_2026_214_1_EN_autre_document_travail_service_p art1_v4.pdf. [6]

European Court of Auditors (2021), *Interreg cooperation: The potential of the European Union's cross-border regions has not yet been fully unlocked*. [18]

European Urban Initiative (2024), *Ireland's Regional Development Monitor*, https://www.urban-initiative.eu/news/irelands-regional-development-monitor. [31]

Eurostat (2026), "GISCO database". [26]

Interreg Europe (2024), *Regional Development Monitor*, https://www.interregeurope.eu/good-practices/regional-development-monitor. [30]

Jossec, G. and M. Bandeira Morais (2026), "Using the Regional Attractiveness Compass: A tool for regional development policy"*, OECD Regional Development Papers*, No. 171, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/6eba5273-en. [16]

JRC (2022), *Handbook of Territorial and Local Development Strategies*. [9]

Khadaroo, A. and B. Seetanah (2008), "Transport infrastructure and foreign direct investment", *Journal of International Development*, Vol. 22/1, pp. 103-123, https://doi.org/10.1002/jid.1506. [7]

Kusek, J. and R. Rist (2004), Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation System : A Handbook for Development Practitioners, The World Bank Group. [28]

Marshalian, M., P. Chan and M. Bournisien de Valmont (2023), "Networks and rural-urban linkages for rural innovation", OECD Regional Development Papers, No. 53, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/4928f26b-en. [15]

OECD (2026), OECD interviews with Latvian stakeholders in November 2025 and March 2026. [25]

OECD (2026), OECD Regions, Cities and Local Areas database http://oe.cd/geostats.. [13]

OECD (2025), Place-Based Policies for the Future, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/e5ff6716-en. [4]

OECD (2025), "Rethinking regional attractiveness for resilient and competitive places", OECD Regional Development Papers, No. 177, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/dd8641d1-en. [1]

OECD (2025), "Rethinking Regional Attractiveness in the Latvian region of Latgale", OECD Regional Development Papers, No. 152, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/b0425443-en. [19]

OECD (2024), "Boosting Innovation and Productivity through Cultural and Creative Sectors". [23]

OECD (2024), Enabling Inter-Municipal Shared Service Provision in Lithuania: Proposed Legal and Institutional Framework and Piloting Approach in Tauragė+ Functional Zone, OECD Multi- level Governance Studies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/f8ad6859-en. [20]

OECD (2024), Inter-municipal co-operation in the Western Balkans, OECD/SIGMA. [17]

OECD (2024), OECD Tourism Trends and Policies 2024, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/80885d8b-en. [12]

OECD (2023), Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/a9448db4-en. [2]

OECD (2022), The Governance of Land Use in OECD Countries: Trends, Typology and Tools", OECD Multi-level Governance Studies, https://doi.org/10.1787/4d7c6483-en (skatīts 2026. gada 24. aprīlī). [24]

OECD (2019), OECD Principles on Rural Policy, OECD Regional Development Policy Committee. [14]

OECD (2011), OECD Regional Outlook 2011: Building Resilient Regions for Stronger Economies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/9789264120983-en. [11]

OECD (Forthcoming, 2026), OECD Tourism Trends and Policies. [5]

OECD/European Commission (2025), Strengthening National Evidence-Informed Policymaking Ecosystems: Lessons from Seven European Countries, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/855c5286-en. [29]

Rodriguez-Pose, A. and C. Wilkie (2016), Revamping Local and Regional Development through Place-based Strategies, Federal Reserve Bank of Philadelphia. [10]

Romão, J. and B. Neuts (2017), "Territorial capital, smart tourism specialization and sustainable regional development: Experiences from Europe", Habitat International, Vol. 68, pp. 64-74, https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2017.04.006. [8]

Seunga Ryu, I. et al. (2024), "A granular approach to measuring regional attractiveness", OECD Regional Development Papers, No. 100, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/4f0866f1-en. [3]

Vidzemes plānošanas reģions (2022), Vidzeme Planning Region Development Programme 2022-2027, https://www.vidzeme.lv/wp-content/uploads/2025/01/GALA-REDAKCIJA-VPR-AP-2022-2027_EN_PUBLICESANAI.pdf (skatīts 2026. gada 27. martā). [27]

Piezīmes

[1] Sīkāku informāciju skat. dokumentā Rethinking regional attractiveness | OECD

3. Pārvaldība vietējās un reģionālās attīstības veicināšanai Latvijā

Šajā nodaļā ir aplūkots tas, kā Latvijas daudzlīmeņu pārvaldības sistēma var labāk atbalstīt vietai pielāgotu reģionu attīstību. Lai gan Latvijā ir stabils tiesiskais regulējums un pārdomāta stratēģiskās plānošanas sistēma un 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas rezultātā ir izveidotas lielākas un finansiāli dzīvotspējīgākas pašvaldības, joprojām pārvaldībā pastāv būtiskas nepilnības. Valsts līmenī reģionu attīstība joprojām lielā mērā tiek skatīta atsevišķu nozaru ietvaros, nevis kā transversāla prioritāte, kas mazina nozaru ministriju politikas saskaņotību. Vertikālā koordinācija starp valsts un subnacionāla līmeņa pārvaldes iestādēm ir neregulāra, savukārt subnacionālo apvienību interešu pārstāvība ir sadrumstalota. Vietējā līmenī pašvaldībām trūkst pietiekamu salīdzināmu datu, lai noteiktu, kādos gadījumos pašvaldību savstarpējā sadarbība varētu palīdzēt novērst kopīgas problēmas sabiedrisko pakalpojumu sniegšanā. Šajā nodaļā ir apzinātas arī konkrētas plānošanas reģionu kapacitātes nepilnības, jo īpaši rezultātu un ietekmes rādītāju izstrādes jomā. Šo trūkumu novēršana, izmantojot starpministriju platformas, spēcīgāku daudzlīmeņu dialogu, uzlabotas subnacionālās datu sistēmas un mērķtiecīgu resursu palielināšanu, ir būtiska, lai Latvijas pārvaldības pamatus pārvērstu taustāmos reģionālās pievilcības uzlabojumos.

Ievads

OECD reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma ir svarīgs pamats, kas var atbalstīt saskaņotākas, pierādījumos balstītas reģionu attīstības politikas veidošanu Latvijā. Tomēr Latvijas reģionu un pašvaldību pievilcība ir atkarīga arī no tā, cik efektīvi valsts daudzlīmeņu pārvaldības sistēma, t. i., dalībnieki, iestādes, sistēmas un prakse, kas atbalsta lēmumu pieņemšanu un īstenošanu dažādos pārvaldes līmeņos un starp tiem, spēj veicināt vietējiem apstākļiem pielāgotu rīcību, pamatojoties uz novērtēšanas sistēmas ģenerētajiem pierādījumiem.

Latvijas daudzlīmeņu pārvaldības sistēmai ir būtiskas stiprās puses, kas ļauj tai atbalstīt vietai pielāgotu reģionu attīstību. Piemēram, stabilas tiesiskā regulējuma un stratēģiskās plānošanas sistēmas nosaka pienākumu un resursu sadalījumu dažādos pārvaldes līmeņos un starp tiem teritoriālās attīstības atbalstam. Tās arī sniedz norādes par to, kā ar politikas pasākumiem un programmām var sekmēt valsts līmeņa teritoriālās attīstības mērķu sasniegšanu, vienlaikus ņemot vērā konkrētu teritoriju vajadzības. Turklāt 2021. gadā valstī īstenotās administratīvi teritoriālās reformas rezultātā tika izveidotas lielākas un finansiāli dzīvotspējīgākas pašvaldības, lai tās varētu sniegt sabiedriskos pakalpojumus un veikt ieguldījumus savu teritoriju attīstībā.

Neraugoties uz šīm stiprajām pusēm, Latvijas daudzlīmeņu pārvaldības sistēmu ir iespējams vēl vairāk pilnveidot, jo īpaši attiecībā uz reģionu attīstības politikas vertikālo un horizontālo saskaņošanu, kā arī datu pieejamību subnacionālā līmenī un plānošanas reģioniem pieejamo atbalstu to resursu palielināšanai, kas ir pieejami rīcībai subnacionālā līmenī. Teritoriālo attīstību varētu sistemātiskāk iekļaut kā valsts līmeņa starpnozaru prioritāti, lai uzlabotu reģionu attīstības politikas saskaņotību un mudinātu nozaru ministrijas lēmumu pieņemšanā vairāk ņemt vērā konkrētu teritoriju īpatnības. Turklāt pierādījumu bāzes stiprināšana lēmumu pieņemšanai par pašvaldību savstarpējo sadarbību varētu palīdzēt pašvaldībām labāk saskaņot savas darbības un resursus teritoriālo pasākumu īstenošanai. Bez tam mērķtiecīgs atbalsts, tostarp konkrētu subnacionālā līmeņa datu nepilnību novēršana un noteiktu ar darbības novērtēšanu saistītu prasmju stiprināšana, varētu palīdzēt plānošanas reģioniem uzlabot spēju sekot līdzi virzībai uz saviem stratēģiskajiem mērķiem. Šajā nodaļā secīgi aplūkoti visi šie jautājumi.

Administratīvi teritoriālās reformas pārskatīšana – pamatu stiprināšana vietai pielāgotai reģionu attīstībai

Latvijas pašreizējā daudzlīmeņu pārvaldības arhitektūra ir izveidojusies pēc 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas (ATR), kas bija viena no divām nozīmīgajām subnacionālā līmeņa pārvaldības reorganizācijām kopš neatkarības atjaunošanas. Reforma tika apstiprināta 2020. gada jūnijā un stājās spēkā 2021. gada 1. jūlijā, tās rezultātā 119 pašvaldības tika apvienotas 35 novados un 7 valstspilsētās, kurām, neraugoties uz to atšķirīgo formālo klasifikāciju tiesību aktos, ir vienādi uzdevumi un resursi (Saeima, 2022[1]; OECD/UCLG, 2022[2]). Pirms šīs reformas bija notikušas vēl divas administratīvi teritoriālās reorganizācijas: pirmā – 2002. gadā, kad izveidoja piecus plānošanas reģionus, un otrā – 2009. gadā, kad likvidēja padomju laikā izveidoto rajonu pārvaldes līmeni un pašvaldību skaitu samazināja līdz 110 novadiem un 9 republikas pilsētām (OECD/UCLG, 2022[2]).

ATR īstenoja, lai risinātu problēmas, ko Latvijā bija radījusi ieilgusī pašvaldību sadrumstalotība (OECD, 2026[3]), un tās mērķis bija radīt apstākļus līdzsvarotākai teritoriālajai attīstībai. Apvienojot mazākas pašvaldības lielākās, reformas mērķis bija izveidot ekonomiski dzīvotspējīgas pašvaldības, kas spētu visā valstī salīdzināmā kvalitātē un ar

samērīgām izmaksām pildīt likumā noteiktās funkcijas un nodrošināt sabiedriskos pakalpojumus (Saeima, 2020[4]; OECD/UCLG, 2022[2]).

ATR rezultātā būtiski mainījās pašvaldību struktūra. Vidējais iedzīvotāju skaits vienā Latvijas pašvaldībā palielinājās no 15 909 līdz 43 757 iedzīvotājiem, ievērojami pārsniedzot gan *OECD* vidējo rādītāju – 10 494 iedzīvotājus, gan ES vidējo rādītāju – 5327 iedzīvotājus (OECD, 2025[5]). Turklāt Ministru kabineta 2022. gada ziņojumā par reformas rezultātiem ir norādīts, ka pašvaldību konsolidācija jau ir stiprinājusi to finansiālo stāvokli (Ministru kabinets, 2022[6]). Attiecība starp lielāko un mazāko pašvaldību budžeta ieņēmumiem samazinājās no 34:1 pirms reformas līdz 6:1 2022. gadā, savukārt to pašvaldību skaits, kuru gada budžeta ieņēmumi bija mazāki par 10 miljoniem EUR, strauji samazinājās – no 60 pirms reformas līdz tikai vienai pašvaldībai (Ministru kabinets, 2022[6]). Papildus administratīvi teritoriālajai reorganizācijai tika īstenotas arī ar to saistītas reformas, tostarp izdarīti grozījumi Pašvaldību likumā, precizēti un koriģēti līdzšinējie pašvaldību pienākumi un pievienoti jauni pienākumi (Saeima, 2022[1]). Vairākas līdzšinējās kompetences tika paplašinātas (piemēram, pašvaldības policijas izveide, kas iepriekš bija neobligāta, kļuva obligāta visām pašvaldībām), savukārt pašvaldībām tika noteikti jauni pienākumi tādās jomās kā klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām, kā arī ilgtspējīga attīstība (Saeima, 2023[7]; Reinholde, Stučka and Auliciema, 2025[8]). 3.1. tabulā ir sniegts pilnīgs pārskats par pašreizējo pienākumu sadalījumu dažādiem pārvaldes līmeņiem.

3.1. tabula. Pienākumu sadalījums dažādiem pārvaldes līmeņiem Latvijā pēc administratīvi teritoriālās reformas

Valsts valdība	Plānošanas reģioni	Vietējā pašvaldība
• Valsts tiesību akti un politika (konstitucionālais regulējums, civiltiesības, krimināltiesības, nodokļi, aizsardzība un ārpolitika) • Valsts pārvaldes centrālā uzraudzība un pašvaldībām deleģētie uzdevumi (tostarp resursu nodrošināšana deleģēto uzdevumu izpildei) • Valsts infrastruktūras, enerģētikas, telekomunikācijas, veselības aprūpes un augstākās izglītības sistēma • Valsts telpiskās plānošanas kritēriju noteikšana un vietējo un reģionālo plānu atbilstības uzraudzība (saskaņā ar Teritorijas attīstības plānošanas likumu) • Budžeta sistēmas un dotācijas pašvaldībām (vienošanās par subsīdijām un iezīmētiem līdzekļiem) • ES kohēzijas politikas fondu pārvaldība	• Reģionu attīstības programmu izstrāde, apspriežoties ar pašvaldībām un vienlaikus nodrošinot šo programmu saskaņotību ar valsts līmeņa plāniem • Telpiskās plānošanas koordinēšana un uzraudzība reģionālā un vietējā līmenī (vietējo plānu koordinēšana) • Sabiedriskā transporta organizēšana sadarbībā ar valsts pārvaldes iestādēm un pašvaldībām • Reģionālās sadarbības veicināšana un pašvaldību interešu pārstāvība attiecībās starp pašvaldībām un valsts pārvaldi • (Dažos gadījumos) iesaiste ES vai valsts ieguldījumu programmās, galveno uzmanību pievēršot to īstenošanai reģionālā līmenī, koordinējot darbību ar pašvaldībām	• Vietējās attīstības programmu izstrāde, vienlaikus nodrošinot to saskaņotību ar valsts un reģionālā līmeņa plāniem • Pašvaldību likumā noteiktās autonomās funkcijas, tostarp komunālie pakalpojumi (ūdensapgāde, siltumapgāde un atkritumu apsaimniekošana), ceļi, pamatizglītības un pirmsskolas izglītības nodrošināšana, kultūra, sociālā aprūpe, atbalsts mājokļu jomā, zemes izmantošanas plānošana, sabiedriskā kārtība (piemēram, pašvaldības policija), civilstāvokļa aktu reģistrācija, sabiedriskā transporta pakalpojumi, civilā aizsardzība un ugunsdrošība, jaunatnes lietas un sports, vides pārvaldība, atskurbtuves pakalpojumi un pielāgošanās klimata pārmaiņām • Brīvprātīgas pašvaldību iniciatīvas ar nosacījumu, ka tās neskar valsts vai reģionālā

	līmeņa kompetences • Valsts deleģētie pārvaldes uzdevumi (jomās, kurās valsts nolemj uzticēt pašvaldībai funkcijas un to izpildei nepieciešamos resursus) • Zemes izmantošanas plānošana vietējā mērogā • Atbalsts vietējās ekonomikas attīstībai un iedzīvotāju vajadzībām pielāgoti sociālie pakalpojumi

Avots: (Saeima, 2022[1]; European Committee of the Regions, n.d.[9]; OECD/UCLG, 2022[2])

Lai gan ATR rezultātā tika konsolidēts pašvaldību pārvaldes līmenis, Latvijas piecos plānošanas reģionos, kuru pārstāvji netiek ievēlēti, būtiskas izmaiņas netika veiktas (OECD, 2026[3]). Šie plānošanas reģioni lēmumu pieņemšanai reģionālā līmenī pulcina pašvaldību deleģētus politiķus, un to darbību atbalsta profesionāls administratīvais sekretariāts. Tie atspoguļo faktu, ka valsts pārvaldes līmenī ir atzīts, ka daudzas attīstības problēmas pārsniedz pašvaldību robežas un to risināšanai ir nepieciešama koordinācija reģionālā mērogā. Plānošanas reģionu darbību pārrauga Viedās administrācijas un reģionālās attīstības ministrija (VARAM), kas valsts līmenī vada reģionu attīstības politiku (Saeima, 2025[10]).

Tāpēc ATR bija nozīmīgs solis, atbalstot vietai pielāgotu reģionu attīstību Latvijā. Tās rezultātā tika izveidotas lielākas un finansiāli dzīvotspējīgākas pašvaldības, kurām ir pietiekams mērogs un resursi, lai efektīvāk nekā iepriekšējā sadrumstalotajā pašvaldību sistēmā sniegtu sabiedriskos pakalpojumus un veiktu ieguldījumus savu teritoriju attīstībā. Šī reforma arī papildina esošo reģionālo līmeni, ko veido plānošanas reģioni, kuru koordinēšanas loma pāri pašvaldību robežām nostiprinās, ja to apvienotajām pašvaldībām pašām ir pietiekama kapacitāte, lai tās pilnvērtīgu partneru statusā iesaistītos reģionu attīstībā.

Vienlaikus ATR ir tikai viens no vairākiem nepieciešamajiem elementiem. Reformas pamatmērķu sasniegšana, padarot Latvijas reģionus par pievilcīgākām vietām dzīvei, darbam un ieguldījumiem, ir atkarīga arī no citiem daudzlīmeņu pārvaldības mehānismiem, kas nosaka valsts, reģionālā un subnacionālā līmeņa pārvaldes iestāžu darbību. Vēl viens no šiem elementiem ir saistīts ar koordināciju un sadarbību, proti, to, cik efektīvi valsts, reģionālā un vietējā līmeņa dalībnieki saskaņo savas prioritātes, darbības un resursus gan starp nozarēm, gan starp dažādiem pārvaldes līmeņiem kopīgu teritoriālo mērķu sasniegšanai. Vēl viens no šiem elementiem ir saistīts ar kapacitāti subnacionālā līmenī, proti, to, vai plānošanas reģioniem un pašvaldībām ir cilvēkresursi, finanšu un tehniskie resursi, kas nepieciešami, lai atbalstītu valsts līmeņa reģionu attīstības mērķu sasniegšanu, vienlaikus ņemot vērā arī savu teritoriju konkrētās vajadzības. Turpmākajās sadaļās ir aplūkots katrs no šiem elementiem, izvērtējot, kas Latvijas pašreizējā pārvaldības sistēmā darbojas labi un kādas ir turpmākas pilnveides iespējas.

Ciešākas koordinācijas un sadarbības veicināšana reģionu attīstībai Latvijā

Valdības izmanto dažādus mehānismus, lai koordinētu un saskaņotu iestāžu savstarpējās attiecības, politikas prioritātes, darbības un resursus. Tie var būt gan "stingrāki" mehānismi, piemēram, normatīvie akti, standarti un starpministriju vienošanās, gan "elastīgāki" mehānismi, piemēram, starpministriju koordinācijas struktūras, darba grupas vai citas dialoga struktūras. Arī stratēģiskās plānošanas sistēmas var būt kā koordinācijas mehānismi (OECD,

2020[11]). Lai nodrošinātu saskaņotu valsts un subnacionālā līmeņa pārvaldes iestāžu rīcību reģionu attīstības atbalstam un to pievilcības vairošanai, ir būtiski izmantot dažādu veidu mehānismus.

Daži no šiem pārvaldības mehānismiem Latvijā jau ir nostiprinājušies. Teritoriālās attīstības tiesiskais regulējums ne tikai nosaka dažādiem pārvaldes līmeņiem piešķirtos pienākumus un resursus, bet arī nostiprina reģionu attīstības politikas starpnozaru un daudzlīmeņu koordinācijas principu (Saeima, 2022[1]; Saeima, 2025[10]). Turklāt Latvijā ir stabila reģionu attīstības stratēģiskās plānošanas sistēma, kas ietver sīki izstrādātu valsts līmeņa reģionu attīstības stratēģiju (t. i., VARAM Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam). Valsts līmeņa reģionu attīstības programmās ir formulēti skaidri teritoriālās attīstības mērķi, piemēram, mazināt reģionu atšķirības un veicināt iedzīvotāju palikšanu Latvijas reģionos un jaunu iedzīvotāju piesaisti tajos, tādējādi tie nodrošina teritoriālās rīcības ceļvedi, kas palīdz virzīt gan valsts, gan subnacionālā līmeņa dalībnieku rīcību. Savukārt subnacionālā līmeņa programmās ir izklāstīts, kā plānošanas reģioni un pašvaldības sekmēs valsts līmenī noteikto teritoriālās attīstības mērķu sasniegšanu, vienlaikus ņemot vērā savu teritoriju konkrētās vajadzības (3.1. ierāmējums).

3.1. ierāmējums. Latvijas stratēģiskās plānošanas sistēma reģionu attīstībai

Latvijā reģionu attīstībai izmanto strukturētu stratēģiskās plānošanas sistēmu, kas ietver Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju, kā arī valsts un subnacionālā līmeņa plānošanas dokumentus un pamatnostādnes. Šī sistēma ir pamats valsts teritoriālās attīstības prioritāšu saskaņošanai ar konkrētu reģionu un pašvaldību īpašajām vajadzībām. 2010. gadā Saeima apstiprināja valsts augstākā līmeņa ilgtermiņa attīstības stratēģiju – Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030. gadam (LIAS). Tajā ir noteikti septiņi valsts līmeņa stratēģiskie mērķi, tostarp atbalstīt "telpisko attīstību" un nodrošināt "vienādus dzīves un darba apstākļus visiem [Latvijas] iedzīvotājiem neatkarīgi no [viņu] dzīvesvietas".

Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam (NAP) ir galvenais valsts vidēja termiņa plānošanas dokuments, kura izstrādi vada Valsts kanceleja sadarbībā ar visām nozaru ministrijām. NAP ir noteiktas sešas prioritārās jomas un 18 rīcības virzieni, kas sekmē LIAS īstenošanu. Viens no rīcības virzieniem ir līdzsvarota reģionu attīstība. Šajā rīcības virzienā NAP paredz palielināt Latvijas reģionu potenciālu un mazināt sociālekonomiskās atšķirības, stiprinot to iekšējo un ārējo konkurētspēju, vienlaikus paredzot katram reģionam pielāgotus risinājumus dzīves vides kvalitātes uzlabošanai un apdzīvotības veicināšanai ārpus Rīgas lielpilsētas teritorijas.

Turklāt VARAM izstrādātajās Reģionālās politikas pamatnostādnēs ir sniegta informācija par to, kādā veidā dažādiem pārvaldes līmeņiem jāsasniedz NAP noteiktais līdzsvarotas reģionu attīstības mērķis. Pamatnostādnes palīdz precizēt: a) teritoriālo pieeju reģionu attīstībai Latvijā (piemēram, lielāku atbalstu tām teritorijām, kurās ir mazāks reģionālais IKP uz vienu iedzīvotāju) un b) reģionu attīstības politikas prioritārās jomas (piemēram, reģionu ekonomikas attīstības un pakalpojumu sniegšanas veicināšanu, kā arī plānošanas reģionu un pašvaldību kapacitātes stiprināšanu). Tajās ir sniegts arī sīki izstrādāts prioritāro pasākumu saraksts reģionu attīstībai.

Subnacionālā līmenī reģionu un vietējās attīstības programmas izstrādā attiecīgi plānošanas reģioni un novadu pašvaldības. Tām ir skaidri jāatbilst valsts līmeņa stratēģiskajām prioritātēm, un tajās jānosaka konkrētā reģiona vai pašvaldības stratēģiskās prioritātes, rīcības virzieni, pasākumi, par īstenošanu atbildīgie dalībnieki un iespējamie finansējuma avoti, kā arī darbības novērtēšanas rādītāji, lai sekotu līdzi īstenošanas gaitai.

3.1. attēls. Latvijas stratēģiskās plānošanas sistēma reģionu attīstības virzīšanai

Avots: (Latvijas valdība, 2017[12]; Latvijas valdība, 2021[13]; Latvijas valdība, 2021[14]; Vidzemes plānošanas reģions, 2022[15]). Piezīme. 1) NAP 2021.–2027. gadam struktūru veido sešas prioritātes: 1) "Stipras ģimenes, veseli un aktīvi cilvēki", kas aptver veselības aprūpi, psiholoģisko labbūtību, atbalstu ģimenēm un sociālo iekļaušanu; 2) "Zināšanas un prasmes personības un valsts izaugsmei", kas aptver zinātni, izglītības kvalitāti un mūžizglītību; 3) "Uzņēmumu konkurētspēja un materiālā labklājība", kas aptver produktivitāti, inovāciju, eksportu un uzņēmējdarbības vidi; 4) "Kvalitatīva dzīves vide un teritoriju attīstība", kas aptver zaļo kursu, transporta un digitālo infrastruktūru, līdzsvarotu reģionu attīstību un mājokļus; 5) "Kultūra un sports aktīvai un pilnvērtīgai dzīvei", kas veicina sabiedrības līdzdalību kultūrā un sportā un to ieguldījumu ilgtspējīgas sabiedrības veidošanā, un 6) "Vienota, droša un atvērta sabiedrība", kas aptver sociālo kohēziju, tiesiskumu, pārvaldību un drošību.

Latvijā ir izveidots stabils tiesiskais regulējums un stratēģiskās plānošanas sistēma, tomēr problēmas joprojām pastāv gan saistībā ar reģionu attīstības politikas horizontālo un vertikālo koordināciju, gan saistībā ar vietējo līmeni, kas var palīdzēt to īstenot. Attiecībā uz koordināciju valsts līmenī (horizontālo koordināciju) nozaru ministrijas reģionu attīstību parasti uzskata par vienas nozares, nevis starpnozaru jautājumu. Tas var mazināt politikas saskaņotību un pasliktināt rezultātus. Attiecībā uz vertikālo koordināciju subnacionālā līmeņa dalībnieku iespējas iesaistīties dialogā ar valsts līmeņa lēmumu pieņēmējiem par teritoriju attīstības jautājumiem lielākoties aprobežojas tikai ar VARAM, lai gan arī citām nozaru ministrijām ir svarīga loma reģionu attīstībai nepieciešamā finansējuma nodrošināšanā un finansēšanā. Turklāt vietējā līmenī novadu pašvaldībām trūkst pietiekami stabilas pierādījumu bāzes, lai novērtētu, kuros gadījumos pašvaldību savstarpējā sadarbība varētu būt lietderīga. Tas ierobežo pašvaldību spēju sadarboties, ja nepieciešams, kopīgu problēmu risināšanā. Šādas problēmas var mazināt politikas saskaņotību un/vai izraisīt politikas nostādņu un programmu dublēšanos un pārklāšanos.

Koordinācijas stiprināšana valsts līmenī reģionu attīstības veicināšanai

Viena no galvenajām problēmām, kas ietekmē reģionu attīstību Latvijā, ir sadrumstalota pieeja reģionu attīstībai. Šāda situācija nav neparasta un rodas, ja nozaru (piemēram, ekonomikas, izglītības, vides un transporta) ministrijas nozaru politikas nostādņu un programmu izstrādē ne vienmēr ņem vērā reģionu attīstību un reģionu attīstības mērķus. Tā rezultātā var tikt izstrādātas nozaru politikas nostādnes un iniciatīvas, kurās nav ņemtas vērā

teritoriālās atšķirības un kuras ne vienmēr sekmē valdības teritoriālās attīstības mērķu sasniegšanu un mazina Latvijas reģionu spēju pilnībā izmantot savu pievilcības potenciālu.

Par sadrumstalotu pieeju reģionu attīstībai liecina valsts līmeņa stratēģisko plānu izstrāde. Piemēram, līdzsvarota teritoriālā attīstība ir viens no 18 NAP noteiktajiem rīcības virzieniem. Tomēr tajā gandrīz nemaz nav sasaistes starp reģionu attīstības rīcības virzienu un pārējiem 17 rīcības virzieniem. Tādējādi nav skaidrs, kā vienā nozarē, piemēram, transporta nozarē, īstenotie pasākumi veicinās vai kavēs tādu citu nozaru mērķu sasniegšanu, kas arī sekmē teritoriālo attīstību, piemēram, ar zaļo kursu vai mājokļiem saistītu mērķu sasniegšanu (Latvijas valdība, 2021[13]). Vēl viens piemērs ir rīcības virziens "Kvalitatīva, pieejama un iekļaujoša izglītība", kurā ir izklāstītas apņemšanās pirmsskolas izglītības kvalitātes, pedagogu profesionālās sagatavošanas un profesionālās izglītības jomā (Latvijas valdība, 2021[13]). Tomēr NAP tās uzskata par vienotām valsts mēroga prioritātēm, nevis par tādu apņemšanos īstenošanu, kas dažādās Latvijas teritorijās principiāli atšķirsies. Lauku pašvaldībās, kurās samazinās skolas vecuma bērnu skaits, piekļūstamības problēmas, visticamāk, būs izteiktākas nekā pilsētu pašvaldībās, turpretī pilsētu teritorijās skolu kvalitāte var atšķirties atkarībā no apkaimes vai piesaistes teritorijas. Tomēr NAP nav norādīts, kā ar izglītību saistītās apņemšanās var pielāgot vietējām vajadzībām. Ja teritoriālā attīstība netiek sistemātiski nostiprināta kā starpnozaru prioritāte visā valsts pārvaldē, tas var mudināt nozaru ministrijas izstrādāt programmas un politikas nostādnes, neņemot vērā konkrēto teritoriju vajadzības un īpatnības.

Sadrumstalota pieeja reģionu attīstībai valsts līmenī ir vērojama arī, salīdzinot VARAM Reģionālās politikas pamatnostādņu 2021.–2027. gadam prioritātes ar citu ministriju nozaru stratēģijās noteiktajām prioritātēm (Latvijas valdība, 2021[14]). Piemēram, 2021. gadā pieņemto Pamatnostādņu rīcības virzienu uzdevumu tabulā ir skaidri norādīts, ka par vairākiem reģionu attīstības pasākumiem līdzatbildīgā institūcija ir Ekonomikas ministrija. Tās ietver koordinētas atbalsta sistēmas izveidi ieguldījumu piesaistei reģioniem, kā arī atbalsta sniegšanu reģionālo inovācijas un zināšanu sistēmu attīstībai. Turpretī 2021. gada februārī pieņemtajās Ekonomikas ministrijas Rūpniecības politikas pamatnostādnēs nav skaidri noteikti konkrēti nozares pasākumi šo kopīgo apņemšanos īstenošanai. No divpadsmit īstenošanas uzdevumiem, kas uzskaitīti Pamatnostādņu rīcības virzienā "Inovācija", neviens neaptver pasākumus, par kuriem Reģionālās politikas pamatnostādnēs Ekonomikas ministrija ir norādīta kā līdzatbildīgā institūcija (Ekonomikas ministrija, 2021[16]). Tajos nedaudzajos gadījumos, kad Pamatnostādnēs tomēr ir aplūkota inovācija subnacionālā līmenī, atbildība par īstenošanu ir noteikta VARAM, nevis norādīts, ko pati Ekonomikas ministrija darīs, lai atbalstītu īstenošanu (Ekonomikas ministrija, 2021[16]). Šāda savstarpēja atbildības novirzīšana liecina par to, ka ir jāuzlabo koordinācija starp nozaru ministrijām, lai to darbības un resursi būtu saskaņoti un atbalstītu valsts līmeņa teritoriālās attīstības mērķu sasniegšanu. Bez šādas saskaņotības var zust politikas pasākumu savstarpējā papildināmība, mazināties politikas nostādņu saskaņotība un netikt optimāli izmantoti resursi.

Šādas politikas saskaņošanas problēmas var rasties tāpēc, ka nav pietiekami skaidrs, kā reģionu attīstība ir saistīta ar citām politikas jomām un kādu labumu citām nozarēm var sniegt vietai pielāgotāka pieeja vai pieeja, kurā vairāk ņemtas vērā teritoriālās īpatnības. Šajā saistībā intervijas liecināja, ka atbalsts reģionu attīstības politikai lielākoties tiek uzskatīts par VARAM pienākumu un nozaru ministrijas sistemātiski neapsver, kā nozaru politikas nostādnes un programmas ietekmē dažādas teritorijas (OECD, 2026[3]). Lai gan VARAM jau ir sagatavojusi nozaru ministrijām informāciju par dažādiem elementiem, kas ir vietai pielāgotas pieejas pamatā, šo informāciju varētu vēl papildināt ar praktiskākiem norādījumiem par to, kā šos apsvērumus iekļaut nozaru politikas nostādņu un programmu izstrādē un īstenošanā (Pārresoru koordinācijas centrs, 2016[17]; VARAM, 2023[18]). Politikas saskaņotības problēmas var rasties arī tāpēc, ka stimuli starpnozaru koordinācijai nav

pietiekami. Šajā saistībā Reģionālās attīstības likumā VARAM ir noteikta par vadošo iestādi reģionu attīstības politikas izstrādē, īstenošanā, uzraudzībā un novērtēšanā, kā arī teritoriju attīstības atbalsta pasākumu īstenošanas koordinācijā (Saeima, 2025[10]). Tomēr varētu darīt vairāk, lai VARAM būtu regulāras iespējas pēc savas iniciatīvas sasaukt nozaru ministrijas teritoriālās attīstības jautājumu apspriešanai un nodrošināt šo ministriju aktīvu iesaisti reģionu attīstības politikas atbalstīšanā.

Ciešākas starpministriju koordinācijas veicināšana reģionu attīstības jomā

Lai vēl vairāk stiprinātu reģionu attīstības politikas koordināciju valsts līmenī, valdība varētu apsvērt vairākas pieejas. Viena no pieejām paredz apsvērt iespēju izveidot starpministriju platformu, kas būtu atbildīga par reģionu attīstības prioritāšu koordināciju visā valsts pārvaldē. Piemēram, platformu varētu vadīt VARAM, un tajā varētu būt pārstāvētas arī citas ministrijas, kuru kompetences jomas aktīvi veicina reģionu attīstību. Atkarībā no nepieciešamības vai darba kārtībā iekļautā jautājuma varētu uzaicināt arī citas ministrijas un subnacionālā līmeņa dalībniekus (piemēram, reģionālo un vietējo pašvaldību apvienības un plānošanas reģionus).

Starpnozaru koordinācijas platforma ministriju līmenī Latvijā varētu palīdzēt noteikt vispārējo stratēģisko virzību reģionu attīstībai, kā arī tās atbalstam paredzētajām politikas nostādnēm un programmām. Tā varētu palīdzēt noteikt prioritātes ieguldījumiem reģionu attīstībā un nodrošināt, ka nozaru ministriju darbības un ieguldījumi reģionālā līmenī ir savstarpēji saskaņoti un atbilst kopīgajām prioritātēm. Tas palīdzētu mazināt politikas sadrumstalotību un radītu iespēju sistemātiski izvērtēt dažādu politikas jomu ietekmi uz reģioniem, kā arī ņemt vērā reģionālos apsvērumus valsts līmeņa stratēģiskajā un budžeta plānošanā. Šādas platformas darbību varētu atbalstīt starpministriju darba grupa, kurai būtu uzticēts pārraudzīt padomes lēmumu īstenošanu.

Alternatīva vai papildinoša pieeja starpnozaru platformas izveidei ministriju līmenī paredzētu, ka VARAM sadarbībā ar nozaru ministrijām pārskata norādījumus par vietai pielāgotas pieejas iekļaušanu nozaru politikas nostādņu, programmu un iniciatīvu izstrādē. Tas varētu ietvert, piemēram, norādījumu precizēšanu un atjaunināšanu par to, kā nozaru stratēģijās atspoguļot Latvijas valsts līmeņa reģionu attīstības stratēģiskās plānošanas sistēmā noteiktās teritoriālās vajadzības un prioritātes, kā arī nodrošināt, ka nozaru programmu izstrādē un īstenošanā tiek ņemtas vērā teritoriālās īpatnības. Citās valstīs, piemēram, Meksikā, attiecīgās nozaru ministrijas sniedz praktiskus tiešsaistes resursus, lai palīdzētu valsts un subnacionālā līmeņa politikas veidotājiem nodrošināt, ka plānošanas dokumentos sistemātiski tiek ņemti vērā tādi transversāli jautājumi kā reģionu attīstība (3.2. ierāmējums).

3.2. ierāmējums. Meksikas pieeja transversālo prioritāšu iekļaušanai valsts līmeņa plānošanas dokumentos

Saskaņā ar Meksikas federālajiem plānošanas tiesību aktiem attīstības programmas ir jāizstrādā valsts, štatu un pašvaldību līmenī. Visām šīm programmām ir jābūt saskaņotām ar visaptverošo Nacionālo attīstības plānu sešu gadu laikposmam, kas sakrīt ar prezidenta pilnvaru termiņu. Šajā plānā ir noteikti valsts ilgtermiņa mērķi, stratēģijas un prioritātes ekonomikas, sociālajā, kultūras un vides jomā. Konkrētāk, tajā ir paredzēts izstrādāt šādas programmas:

- institucionālās programmas izstrādā katra valsts līmeņa publiskā iestāde. Tajās ir izcelti organizatoriskie uzlabojumi un konkrēti pasākumi, ko katra publiskā iestāde veiks, lai sekmētu valsts mērķu sasniegšanu;

- nozaru programmas izstrādā dažādas valsts pārvaldes nozares (piemēram, veselības, izglītības un enerģētikas nozare). Tajās ir izklāstīti konkrētajās nozarēs sasniedzamie mērķi, stratēģijas un veicamie pasākumi;
- īpašās programmas ir vērstas uz konkrētām tematiskajām jomām vai sociālajiem, ekonomikas vai vides jautājumiem, kurus atsevišķas publiskās iestādes nevar atrisināt un kuru risināšanai tāpēc ir nepieciešama starpnozaru sadarbība;
- reģionālās programmas ir vērstas uz konkrētu valsts ģeogrāfisko teritoriju (kas pārsniedz federālo štatu administratīvās robežas) attīstības vajadzībām un prioritātēm.

2019. gadā Finanšu un publiskā finansējuma ministrija rīkoja vairākas sanāksmes Meksikas valsts līmeņa publisko iestāžu plānošanas speciālistiem, lai sniegtu tiem norādījumus programmu izstrādes procesā. Šīs sanāksmes ietvēra darbseminārus par to, kā visās institucionālajās, nozaru, īpašajās un reģionālajās programmās iekļaut dažādas transversālās prioritātes (piemēram, ilgtspējīgu attīstību, vienlīdzību un diskriminācijas aizliegumu, teritoriālo attīstību, starpkultūru aspektus, dzimumu līdztiesību un dabisko vidi).

Ar dažādu valsts pārvaldes iestāžu un starptautisko organizāciju atbalstu Finanšu un publisko līdzekļu ministrija izveidoja arī tīmekļa vietni, kurā politikas veidotājiem ir pieejami atbalsta materiāli par dažādiem transversāliem jautājumiem un to iekļaušanu dažādos valsts līmeņa plānošanas instrumentos. Šie materiāli ietver faktu lapas par vairākiem ekonomiskajiem, sociālajiem, vides un pārvaldības pamatrādītājiem (piemēram, izglītības, veselības aprūpes un nedrošības jomā), kas atklāj būtiskas attīstības atšķirības starp iedzīvotāju grupām un reģioniem un ir paredzēti, lai palīdzētu veikt katras programmas izstrādei nepieciešamo situācijas analīzi.

Avots: OECD (2026[19]).

Principā Latvijā jau pastāv valsts līmeņa pārvaldības prakse, kas ir priekšnoteikumus abu pieeju samērā vienkāršai ieviešanai. Piemēram, 2023. gada grozījumi Ministru kabineta noteikumos radīja iespēju ar Ministru prezidenta rīkojumu izveidot starpministriju struktūras (tā dēvētās tematiskās Ministru kabineta komitejas) (Sustainable Governance Indicators, 2026[20]). Kopš tā laika valdība jau ir izveidojusi vairākas šādas komitejas, lai palīdzētu nozaru ministrijām saskaņot savas politikas nostādnes un ieguldījumus tādās starpnozaru jomās kā enerģētika, vide un klimats, digitālā modernizācija, kā arī austrumu robežas drošība un attīstība (Latvijas valdība, 2024[21]) (Sustainable Governance Indicators, 2026[20]). Reģionu attīstības tematiskās Ministru kabineta komitejas izveide VARAM vadībā vai esošo komiteju darbības jomas paplašināšana, tajā sistemātiski iekļaujot reģionu attīstības jautājumu koordināciju, varētu palīdzēt nostiprināt reģionu attīstību kā starpnozaru prioritāti, ko citas nozaru ministrijas ņemtu vērā ikdienas lēmumu pieņemšanā. Šādu funkciju varētu pildīt, piemēram, Austrumu pierobežas komiteja, taču tad tās pilnvaras būtu jāpaplašina, neaprobežojoties tikai ar konkrētā reģiona jautājumiem.

Treškārt, ciešāku koordināciju ministriju līmenī var papildināt – un ir jāpapildina – ar ciešāku koordināciju tehniskajā līmenī. Katrā Latvijas nozaru ministrijā ir speciālisti ar īpašu pieredzi stratēģiskajā plānošanā (OECD, 2025[22]). VARAM varētu izmantot šo jau esošo kapacitāti. Konkrētāk, VARAM stratēģiskās plānošanas speciālisti varētu sistemātiskāk sadarboties ar nozaru ministriju stratēģiskās plānošanas struktūrvienībām, sniedzot tām praktiskus norādījumus un pastāvīgu konsultatīvo atbalstu par to, kā nozaru programmu izstrādē piemērot vietai pielāgotu pieeju. Pastāv lielāka iespējamība, ka šāda sadarbība būs sekmīga, ja tā tiks organizēta kā kopīgs darbs, lai apzinātu jomas, kurās Latvijas valsts līmeņa reģionu attīstības stratēģiskās plānošanas sistēmā noteiktās prioritātes un nozaru ministriju mērķi

savstarpēji papildina un pastiprina cits citu. Tas varētu ietvert, piemēram, VARAM organizētas īpašas darba grupas ar Ekonomikas, Satiksmes, Veselības, Izglītības, Zemkopības un Klimata un enerģētikas ministrijas plānošanas speciālistu dalību, lai apzinātu jomas, kurās to attiecīgie mērķi sakrīt, noteiktu pasākumus, kas sekmē abu pušu mērķu sasniegšanu, un novērtētu ierosināto politikas nostādņu un programmu teritoriālo ietekmi.

Daudzlīmeņu koordinācijas iespēju paplašināšana reģionu attīstības politikas jomā

Efektīva reģionu attīstības vertikālā koordinācija var palīdzēt sasniegt valsts līmeņa teritoriālās attīstības mērķus, vienlaikus nodrošinot unikālu reģionu un vietējā līmeņa vajadzību ievērošanu. Latvijā šādu koordināciju atbalsta divu veidu subnacionālā līmeņa dalībnieki. Pirmais ir plānošanas reģioni. Latvijas plānošanas reģioni veic vertikālās koordinācijas funkciju saistībā ar reģionu attīstības mērķiem un prioritātēm. To galvenokārt nodrošina, plānošanas reģionu attīstības programmas saskaņojot ar NAP, Latvijas valsts līmeņa reģionu attīstības stratēģiskās plānošanas sistēmu un citiem augstāka līmeņa stratēģiskās plānošanas dokumentiem, vienlaikus ņemot vērā konkrētās teritorijas vajadzības (Saeima, 2025[10]). Plānošanas reģioni var arī pieteikties sniegt oficiālus atzinumus par nozaru ministriju stratēģisko plānu projektiem (Ministru kabinets, 2021[23]). Otra grupa ir četras pašvaldību un reģionālās pārvaldības apvienības – Latvijas Pašvaldību savienība (LPS), Latvijas Lielo pilsētu asociācija (LLPA), Reģionālo attīstības centru un novadu apvienība (RACA) un Rīgas un Pierīgas pašvaldību apvienība ("Rīgas metropole"). Tās piedāvā jau izveidotu kanālu, kuru subnacionālā līmeņa pārvaldes iestādes var izmantot, lai piedalītos valsts politiskajā dialogā un saņemtu informāciju par izmaiņām tiesību aktos, regulējumā vai politikā (LALRG, 2026[24]; LLPA, 2026[25]; RACA, 2026[26]; Rīgas Metropole, 2026[27]). Kopumā šie dalībnieki veido pamatu tam, lai saskaņotu valsts un subnacionālā līmeņa prioritātes un resursus teritoriālās attīstības jomā.

Tomēr Latvijā pastāvošie vertikālās koordinācijas mehānismi vēl nenodrošina vietai pielāgotas pieejas sistemātisku iekļaušanu reģionu attīstības politikā dažādos pārvaldes līmeņos. Tam ir vairāki iemesli. Pirmkārt, subnacionālā līmeņa dalībnieku sadarbība ar nozaru ministrijām, izņemot VARAM, parasti notiek uz *ad hoc* pamata (OECD, 2025[22]). Daudzus politikas vai finansējuma lēmumus, kas vistiešāk ietekmē reģionu attīstības rezultātus transporta, veselības aprūpes, izglītības vai ekonomikas attīstības jomā, pieņem nozaru ministrijas, kuru saziņa ar plānošanas reģioniem un apvienībām ir drīzāk neregulāra, nevis sistemātiska (OECD, 2025[22]). Tas ierobežo subnacionālā līmeņa dalībnieku spēju informēt par reģionu vai vietējās attīstības problēmām un prioritātēm un apspriest tās ar nozaru ministriju (vai ministrijām), kas ir atbildīga(-as) par tādu politikas nostādņu un programmu izstrādi, kuras varētu palīdzēt tās risināt.

Vēl viena problēma ir saistīta ar subnacionālā līmeņa apvienību iespējām paust savu viedokli valsts līmeņa diskusijās par reģionu attīstību. Subnacionālā līmeņa viedokļa ietekmi mazina tā sadrumstalotība starp vairākām apvienībām, kuru pārstāvētās grupas daļēji pārklājas. LPS ir 40 biedru, kuru vidū ir gandrīz visas Latvijas pašvaldības. Līdztekus tai darbojas trīs mazākas asociācijas, kas mērķtiecīgāk pārstāv savu biedru intereses – LLPA apvieno desmit Latvijas valstspilsētas, RACA – aptuveni divdesmit vidēja lieluma pašvaldības, kas noteiktas par reģionālās attīstības centriem, savukārt Rīgas metropole pārstāv deviņas Rīgas aglomerācijas pašvaldības (LALRG, 2026[24]; LLPA, 2026[25]; RACA, 2026[26]; Rīgas Metropole, 2026[27]). Daudzas pašvaldības ir vairāku apvienību biedres, piemēram, visas desmit valstspilsētas ir gan LPS, gan LLPA biedres (LALRG, 2026[24]). Praksē tādējādi ir izveidojusies situācija, kurā subnacionālā līmeņa pārstāvība valsts līmenī ir nevienmērīga un dažādas apvienības savstarpēji konkurē par interešu pārstāvību. Valstspilsētām un reģionālās attīstības centriem LPS nodrošina plašu interešu pārstāvību, savukārt LLPA vai RACA – mērķtiecīgu un specializētu interešu pārstāvību. Turpretī vairākām mazākām lauku pašvaldībām, no kurām

daudzas saskaras ar visakūtāko demogrāfisko un fiskālo spiedienu, nav sava līdzvērtīga specializēta interešu pārstāvības kanāla. Vienlaikus trīs apvienību, kuru biedru loks daļēji pārklājas, paralēlā darbība var radīt situāciju, kurā, aizstāvot savu biedru intereses, tās ne vienmēr pauž savstarpēji saskaņotu nostāju. Tas rada papildu slogu dalībniekiem no valsts pārvaldes, kuriem ir jāsaskaņo vairāki, dažkārt pretrunīgi subnacionālā līmeņa viedokļi par vienu un to pašu jautājumu, kuri turklāt tiek pausti, izmantojot atsevišķus kanālus (OECD, 2026[3]). Kopā ar iepriekš aprakstīto nozaru ministriju neregulāro sadarbību ar apvienībām šīs problēmas liecina par to, ka vertikālās koordinācijas mehānismus varētu pilnveidot, lai tie Latvijā efektīvāk atbalstītu vietai pielāgotu reģionu attīstību.

Daudzlīmeņu dialoga kanālu paplašināšana un subnacionālā līmeņa viedokļa konsolidēšana

Politikas veidotāji varētu apsvērt, kā nodrošināt efektīvāku daudzlīmeņu koordināciju starp dažādiem pārvaldes līmeņiem reģionu attīstības jautājumos. Tas var palīdzēt nozaru ministrijām, pieņemot lēmumus, kas ietekmē teritoriju attīstību, labāk ņemt vērā dažādo Latvijas teritoriju īpašās vajadzības, resursus un prioritātes. Tas var arī palīdzēt valsts līmeņa dalībniekiem efektīvāk izcelt savas prioritātes un sadarboties ar subnacionālā līmeņa dalībniekiem, lai rastu veidus, kā šīs prioritātes īstenot atbilstoši reģionu vajadzībām un kapacitātei.

Lai stiprinātu vertikālo koordināciju, valsts pārvalde varētu apsvērt iespēju izveidot daudzlīmeņu koordinācijas platformu reģionu attīstības jautājumiem. Šāda platforma varētu darboties kā dialoga forums, kas pulcētu augsta līmeņa politiskos pārstāvjus (piemēram, ministrus vai valsts sekretārus) no nozaru ministrijām, kuru pārziņā esošās jomas aktīvi veicina reģionu attīstību, kā arī plānošanas reģionu un pašvaldību apvienību pārstāvjus. Dalība varētu būt regulāra vai *ad hoc* atkarībā no darba kārtības un apspriežamā(-ajiem) jautājuma(-iem). Tas varētu palīdzēt labāk nodrošināt, ka dažādās nozaru ministrijās sistemātiski tiek ņemtas vērā subnacionālā līmeņa dalībnieku noteiktās teritoriālās attīstības prioritātes, mazinot risku, ka politika tiek veidota, neņemot vērā vietējos apstākļus, vai rodas politikas nepilnības (t. i., nesaskaņotība starp subnacionālā līmeņa vajadzībām un valsts politikas iniciatīvām). Tas arī ļautu sistemātiskāk darīt zināmus subnacionālajam līmenim dažādu nozaru skatījumus uz reģionu attīstību.

Turklāt, vienlaikus pulcējot trīs pašvaldību apvienības, šāds forums varētu palīdzēt visu attiecīgo nozaru ministriju klātbūtnē apzināt kopīgos un atšķirīgos viedokļus par teritoriju vajadzībām. Ja nostājas sakrīt, tas rada priekšnoteikumus vienotākam un ietekmīgākam subnacionālā līmeņa viedoklim. Ja nostājas atšķiras, tas liek šīs atšķirības skaidri formulēt, pēc būtības pamatot un apspriest. Abos gadījumos šo dalībnieku kopīga iesaiste un to attiecīgo nostāju skaidra formulēšana palīdzētu mazināt slogu nozaru ministrijām, kuras pašlaik pa atsevišķiem kanāliem saņem vairākus, dažkārt pretrunīgus subnacionālā līmeņa viedokļus.

Pierādījumu bāzes stiprināšana, lai atbalstītu pašvaldību sadarbību kopīgu teritoriālo prioritāšu īstenošanā

Viena no galvenajām Latvijas reģionu attīstības prioritātēm ir uzlabot dzīves kvalitāti visos reģionos, vienlaikus veicinot iedzīvotāju apmešanos teritorijās ārpus Rīgas un tās apkārt esošajām pašvaldībām. Kā jau minēts, ATR bija svarīga reforma, kuras mērķis bija īstenot šo prioritāti. 119 pašvaldības apvienojot 42 pašvaldībās, reformas mērķis bija izveidot pietiekami lielas pašvaldības, kas spētu ilgtermiņā nodrošināt sabiedriskos pakalpojumus un īstenot plašāka mēroga teritoriālos ieguldījumus, piemēram, infrastruktūrā un transportā (OECD, 2025[28]).

Līdztekus pašvaldību apvienošanai vēl viens veids, kā panākt nepieciešamo teritoriālo mērogu, ir pašvaldību sadarbība. Tā ir iespējama dažādos veidos. Piemēram, pašvaldības var sadarboties, lai kopīgi sniegtu pakalpojumus, apvienojot administratīvās funkcijas, vai lai plašākā mērogā risinātu kopīgas vietējās un reģionālās attīstības problēmas (piemēram, attīstot ceļu tīklu vai sabiedriskā transporta sistēmas, lai veicinātu darba produktivitāti) (OECD, 2025[28]). Tas ir svarīgi, jo, lai gan ATR ievērojami palielināja atsevišķām pašvaldībām pieejamos resursus, intervijās tika norādīts, ka dažām pašvaldībām reizēm joprojām ir grūtības izpildīt atsevišķas tām uzticētās funkcijas, piemēram, nodrošināt kvalitatīvus veselības aprūpes un izglītības pakalpojumus (OECD, 2026[3]). Pastāv risks, ka šīs ar pakalpojumu sniegšanu saistītās problēmas laika gaitā varētu palielināties, ņemot vērā, ka daudzās Latvijas pašvaldībās ilgstoši samazinās iedzīvotāju skaits, kas var radīt papildu slogu pašvaldību budžetiem, vienlaikus palielinot pakalpojumu izmaksas uz vienu iedzīvotāju (Centrālā statistikas pārvalde, 2025[29]; OECD, 2026[30]).

Pašvaldību sadarbība varētu būt pievilcīgs risinājums tām pašvaldībām, kuras vēlas uzlabot pakalpojumu kvalitāti un to sniegšanas stabilitāti (OECD, 2026[3]). Tā arī nodrošina elastību, ko pašvaldību apvienošana nepiedāvā, jo sadarbības mehānismus var paplašināt, sašaurināt vai izbeigt atkarībā no pakalpojumu pieprasījuma izmaiņām un/vai finansiālajiem ierobežojumiem (OECD, 2026[19]). Šī elastība varētu palīdzēt ilgtermiņā nodrošināt pakalpojumu sniegšanu demogrāfiskā spiediena apstākļos, ko daudzas Latvijas pašvaldības (īpaši lauku un pierobežas pašvaldības) arī turpmāk piedzīvos (Centrālā statistikas pārvalde, 2025[29]).

Latvijas pašvaldībām ir tiesības sadarboties, un Pašvaldību likumā ir noteikts skaidrs, pakāpenisks sadarbības regulējums (Saeima, 2022[1]). Turklāt Latvijas pašvaldības var sadarboties, izmantojot dažādus instrumentus ar atšķirīgu formalizācijas pakāpi un juridisko statusu, tostarp sadarbības līgumus, kopīgas iestādes un kopīgas komisijas (OECD, Forthcoming[31]). Ir ziņots, ka pašvaldības ir sākušas īstenot sadarbības iniciatīvas, lai kopīgi risinātu tām kopīgas teritoriālās problēmas, piemēram, atkritumu apsaimniekošanas jomā, 11 pašvaldībām noslēdzot vienošanos par kopīgu pakalpojumu sniegšanu. Pašvaldības *ad hoc* sadarbojas arī tādās jomās kā transports, sociālā aprūpe un izglītība (Reinholde, Stučka and Auliciema, 2025[8]). Vienlaikus intervijās ir norādīts, ka lielākā daļa pašvaldību nepiedalās nekāda veida pastāvīgā sadarbībā (OECD, 2026[3]).

Pašvaldību sadarbības iespēju plašākai izvēršanai Latvijā var būt nepieciešami labvēlīgāki nosacījumi, lai efektīvi izvērtētu sadarbības nepieciešamību. Īpaši svarīga šajā ziņā ir iespēja piekļūt ticamiem un salīdzināmiem datiem par pašvaldībās sniegto pakalpojumu pieejamību un kvalitāti. Reizi trijos gados Centrālā statistikas pārvalde aptaujā deviņu no desmit valstspilsētām (t. i., izņemot Rīgu) iedzīvotājus par viņu apmierinātību ar dažāda veida pašvaldību pakalpojumiem (Centrālā statistikas pārvalde, 2025[32]). Turklāt, kā ziņots, dažas pašvaldības pēc *ad hoc* vāc datus par saviem sniegtajiem pakalpojumiem (OECD, 2026[30]).

Tomēr kopumā Latvijā pašvaldību līmenī pieejamie dati par pakalpojumiem ir ierobežoti. Nav salīdzināmu, detalizētu datu, lai varētu raksturot pašvaldību pakalpojumu izpildes pamatā esošos faktorus, t. i., tos kvalitātes standartus, atbilstoši kuriem pakalpojumi tiek sniegti, vai to iedzīvotāju skaitu, kuriem konkrētā ģeogrāfiskā piesaistes teritorijā ir savlaicīgi pieejami nepieciešamie pakalpojumi. Salīdzināmi un detalizēti dati palīdz apzināt tās nozares un pakalpojumus, kam pašvaldību sadarbība varētu būt lietderīga. Tikpat noderīgi politikas veidotājiem ir dati par pastāvošo pašvaldību sadarbību – tās apmēru, nozarēm, kurās sadarbība notiek, un teritoriālo aptvērumu. Pašlaik publiskā sektora dalībnieki sistemātiski nevāc informāciju par šādiem sadarbības veidiem (OECD, 2026[3]). Tāpēc pašvaldībām ir grūti apzināt, kur notiek pašvaldību sadarbība, vai noteikt citas pašvaldības, kuras varētu dalīties pieredzē par šādas sadarbības priekšrocībām, problēmām un praktisko īstenošanu.

Lai, pašvaldībām sadarbojoties, vēl vairāk palielinātu teritoriālo mērogu, valdība vispirms varētu veikt divus pasākumus. Pirmkārt, valdība varētu apsvērt iespēju veicināt standartizētu un salīdzināmu datu vākšanu, jo īpaši par pašvaldību pakalpojumu izmaksām, kvalitāti un piekļūstamību dažādās teritorijās, un šos datus publiskot vienā kopīgā, publiski pieejamā datu portālā. Piemērs ir Norvēģijas *KOSTRA* modelis (3.3. ierāmējums). Ja subnacionālā līmeņa pārvaldes iestāžu rīcībā būtu pilnīgāka informācija par piekļuvi pakalpojumiem un to izmaksām un kvalitāti, tās varētu labāk noteikt, kuros gadījumos sadarbībā balstīta pakalpojumu sniegšana ir finansiāli pamatota.

3.3. ierāmējums. Teritoriālo datu portāli. Norvēģijas KOSTRA modelis

Norvēģijas *KOSTRA* (*KOmmune-STat-RApportering*) teritoriālās attīstības portāls atbalsta darbības novērtēšanu un salīdzinošo novērtēšanu subnacionālajā līmenī. Šajā portālā ir pieejami regulāri atjaunināti rādītāji par subnacionālā līmeņa sabiedriskajos pakalpojumos un finansēs izmantotajiem resursiem un sasniegtajiem rezultātiem, iekļaujot datus no pašvaldību pārskatiem, pakalpojumu statistikas un iedzīvotāju statistikas. To vidū ir plašs rādītāju klāsts saistībā ar pakalpojumu sniegšanu, to aptvērumu, vajadzībām, kvalitāti un efektivitāti tādās nozarēs kā izglītība, veselības aprūpe, sociālā aprūpe, transports un tehniskie pakalpojumi. Tā lietotājdraudzīgā tiešsaistes platforma nodrošina šīs informācijas vieglu pieejamību plašam lietotāju lokam, ļaujot detalizēti salīdzināt subnacionālā līmeņa pārvaldes iestāžu darbības rezultātus gan starp pašvaldībām, gan laika gaitā.

KOSTRA datus plaši izmanto pašas pašvaldības, lai novērtētu savus darbības rezultātus, apzinātu jomas, kurās nepieciešami uzlabojumi, un salīdzinātu savus rezultātus ar salīdzināmu iestāžu rezultātiem. Īpaši būtiski ir tas, ka, padarot atsevišķu pašvaldību darbības rezultātus pakalpojumu piekļūstamības un kvalitātes ziņā pārredzamus un salīdzināmus, *KOSTRA* rada tādu kopīgu pierādījumu bāzi, kas var rosināt sarežģītas, bet nepieciešamas diskusijas par to, kuros gadījumos varētu būt nepieciešams mainīt pakalpojumu sniegšanas modeļus, piemēram, apsverot jaunas pašvaldību sadarbības iespējas.

Avots: (OECD, 2026[33]; OECD, Forthcoming[31])

Otrkārt, valdība varētu mudināt plānošanas reģionus regulāri vākt informāciju par pašvaldību sadarbību to teritorijās, tostarp par to, kādi pakalpojumi tiek sniegti, kurās nozarēs un teritorijās, kāda ir finanšu sadale un kādi dalībnieki piedalās pakalpojumu sniegšanā. Līdzīga pieeja ir vērojama Francijā, kur Nacionālās starppašvaldību sadarbības datubāzes [*Base nationale sur les intercommunalités – BANATIC*] portālā ir pieejama sīka informācija par vairāk nekā 5000 visā valstī pastāvošiem pašvaldību sadarbības mehānismiem (Government of France, 2025[34]). Tādā veidā pašvaldības varētu gūt priekšstatu par to, kur un kurās nozarēs jau notiek sadarbība. Tas savukārt palīdzētu pašvaldībām ne tikai apzināt citas pašvaldības, kurām ir atbilstoša pieredze pašvaldību sadarbībā, sazināties ar tām un mācīties no to pieredzes, bet arī pieņemt pamatotākus lēmumus par to, vai un kā pašām veidot jaunas vai papildu sadarbības formas. Plašākā nozīmē stabilāka pierādījumu bāze pašvaldību sadarbībai ietekmētu arī Latvijas teritoriālo pievilcību, ņemot vērā, ka sabiedrisko pakalpojumu kvalitāte, klāsts un piekļūstamība ir viens no faktoriem, kas var vairot teritoriju pievilcību dzīvošanai vai ieguldījumu veikšanai. Ja šīm pašvaldībām būtu pilnīgāka informācija par pakalpojumu izpildi un jau pastāvošo sadarbību, tās varētu apzināt partnerības, kas var saglabāt un dažos gadījumos arī paplašināt to sniegto pakalpojumu klāstu dzīvotspējīgā mērogā, tostarp demogrāfiskā spiediena apstākļos.

Subnacionālā pārvaldes līmeņa turpmāka stiprināšana Latvijā

Latvijas reģionu attīstības mērķu sasniegšana galu galā ir atkarīga no to subnacionālā līmeņa dalībnieku spējas, kuriem uzticēta šo mērķu īstenošana. Pašvaldības, kas ir vienīgais subnacionālās pārvaldes līmenis Latvijā, un pieci valsts plānošanas reģioni var īstenot savus stratēģiskos plānus, atbalstīt ekonomikas attīstību, sniegt kvalitatīvus sabiedriskos pakalpojumus un vairot reģionu pievilcību tikai tad, ja to rīcībā ir šim darbam praksē nepieciešamie cilvēkresursi, finanšu un tehniskie resursi.

Katrā no šīm jomām Latvijai jau ir stabils pamats, tomēr *OECD* konstatējumi norāda arī uz konkrētām jomām, kurām jāpievērš uzmanība. Turpmākajās sadaļās ir secīgi aplūkoti trīs subnacionālā līmeņa spējas aspekti – pašvaldībām pieejamie fiskālie resursi savu uzdevumu un pienākumu finansēšanai, publisko ieguldījumu daļa, kas tiek veikta pašvaldību līmenī, un dati un prasmes, kas nepieciešami efektīvai darbības novērtēšanai subnacionālajā līmenī.

Pietiekamu finanšu resursu nodrošināšana reģionu pievilcības veicināšanai Latvijā

Viens no būtiskākajiem jautājumiem politikas veidotājiem ir tas, vai subnacionālā līmeņa pārvaldes iestāžu rīcībā ir pietiekami finanšu resursi, lai savās teritorijās atbalstītu iniciatīvas reģionu attīstības un pievilcības atbalstam. Šajā ziņā *OECD* konstatējumi par Latviju liecina par neviennozīmīgu ainu.

Pozitīvi ir tas, ka pašvaldību ieņēmumu daļa no kopējiem publiskā sektora ieņēmumiem Latvijā bija 25,4 %, kas pārsniedz *OECD* valstu pašvaldību līmeņa vidējo rādītāju 23,9 % (OECD, 2025[5]). Turklāt Latvijas pašvaldību resursus galvenokārt veido nodokļu ieņēmumi (52,2 %), tarifi un nodevas (9,4 %) un īpašuma ienākumi (1 %), savukārt dotācijas un subsīdijas veido 36,3 % no ieņēmumiem (OECD, 2025[5]). Turpretī *OECD* valstu pašvaldībās nodokļu, tarifu un nodevu, kā arī īpašuma ienākumu daļa vidēji ir mazāka (attiecīgi 33,9 %, 12,9 % un 1,6 %)[1], savukārt dotācijas un subsīdijas veido lielāko daļu no pašvaldību ieņēmumiem (51,5 %). Attiecībā uz izdevumiem ekonomikas attīstības atbalstam Latvijas pašvaldības ekonomikas lietām jau novirza vidēji 17,6 % no sava budžeta[2], kas pārsniedz *OECD* valstu pašvaldību līmeņa vidējo rādītāju (14,2 %) (OECD, 2025[5]).

Neraugoties uz iepriekš minēto, ziņojumā "OECD Economic Survey: Latvia 2026" apkopotie konstatējumi liecina, ka atsevišķās jomās pašvaldībām var būt nepieciešama papildu fiskālā kapacitāte, lai tās varētu efektīvāk pildīt savus pienākumus, kas saistīti ar izdevumiem. Piemēram, izvērtējot finanšu pārvedumus starp pārvaldes līmeņiem ceļu uzturēšanas atbalstam, *OECD* ziņojumā ir konstatēts, ka pašvaldībām no valdības piešķirtais papildu finansējums ceļiem ir balstīts uz izmaksu aplēsēm, kas nav indeksētas atbilstoši inflācijai, tādēļ pašvaldībām starpība ir jāsedz no saviem līdzekļiem (OECD, Forthcoming[35]). Ietekme uz teritoriju attīstību un pievilcību ir būtiska – vietējie ceļi nodrošina iedzīvotājiem iespēju nokļūt darbavietās, skolēniem – skolās un uzņēmumiem – piekļuvi tirgiem, un no ceļu stāvokļa ir atkarīgs, vai konkrētā pašvaldība ir pievilcīga vieta dzīvošanai, darbam un ieguldījumu veikšanai.

Vēl viens aspekts, kas liecina par pašvaldību fiskālās kapacitātes vajadzībām, ir saistīts ar resursu sadali, izmantojot Pašvaldību finanšu izlīdzināšanas fondu – Latvijas lielāko vispārējo dotāciju mehānismu. 2023. gadā veikts pētījums liecināja, ka vienā trešdaļā pašvaldību izlīdzināšanas formula pilnībā nesedza izmaksas, kas bija nepieciešamas pašvaldību funkciju izpildei atbilstoši minimālajam standartam (Congress of Local and Regional Authorities, 2024[36]). Bažas par fiskālo kapacitāti pastiprina arī strukturālās atšķirības pašvaldību spējā gūt ieņēmumus. *OECD* dati liecina, ka 2024. gadā pašvaldībā ar vislielāko spēju gūt ieņēmumus, Mārupes novadā Rīgas plānošanas reģionā, ieņēmumi uz vienu iedzīvotāju bija aptuveni par 70 % lielāki nekā pašvaldībā ar viszemāko rādītāju, Augšdaugavas novadā Latgales plānošanas reģionā, pat pēc finanšu izlīdzināšanas un citiem nosacītajiem finanšu

pārvedumiem (OECD, 2026[37]). Ja iepriekš minētās problēmas netiks risinātas, tās Latvijā var apdraudēt līdzsvarotu teritoriālo attīstību. Mazākām pašvaldībām ar ierobežotākiem resursiem ir vismazākās iespējas finansējuma trūkumu segt no saviem līdzekļiem, kas var negatīvi ietekmēt sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti un/vai pieejamību šo pašvaldību teritorijās un līdz ar to arī to teritoriālo pievilcību.

Periodiska izlīdzināšanas formulas pārskatīšana varētu būt lietderīgs sākumpunkts, lai nodrošinātu, ka resursu sadale finanšu pārvedumu veidā starp pārvaldes līmeņiem arī turpmāk atbilst faktiskajām izmaksām, kas pašvaldībām rodas, pildot paplašināto funkciju klāstu, kas tām uzticēts pēc ATR. Pašreizējā finanšu izlīdzināšanas sistēma nav grozīta kopš 2015. gada, un Latvijas Valsts prezidents ir aicinājis pārskatīt formulas pamatā izmantoto metodiku, lai nodrošinātu, ka arī turpmāk tiek apmierinātas pašvaldību vajadzības (OECD/UCLG, 2022[2]; Latvijas Valsts Prezidents, n.d.[38]). Viens no jautājumiem, kuru ir vērts izvērtēt, ir nelielais svars, kas pašlaik formulā piešķirts teritorijas platībai. Jo īpaši attiecībā uz ceļiem būtu vērtīgi apsvērt iespēju formulā kā izmaksu faktoru skaidri iekļaut vietējo ceļu un ielu garumu; šāda pieeja jau tiek izmantota Lietuvā (OECD, 2021[39]). Turklāt formula regulāri jāpārskata, lai nodrošinātu, ka tajā tiek ņemtas vērā pašvaldību izmaksu izmaiņas nākotnē. Piemēram, Austrālijā izmaksu izlīdzināšanas metodiku atjaunina katru gadu un reizi piecos gados vispusīgi pārskata, lai nodrošinātu, ka tajā tiek precīzi ņemts vērā faktiskais izmaksu spiediens dažādās valsts subnacionālajās teritorijās (OECD, 2021[39]). Šādi pasākumi var palīdzēt vēl vairāk stiprināt visu pašvaldību spēju līdzsvarotā veidā izmantot savu pievilcības potenciālu.

Subnacionālo ieguldījumu spējas stiprināšana Latvijas teritoriālās pievilcības mērķu sasniegšanai

Papildus fiskālajai kapacitātei *OECD* konstatējumi liecina arī par iespējām palielināt subnacionālā līmeņa spēju veikt publiskos ieguldījumus reģionu attīstības atbalstam. Latvijas pašvaldības ekonomikas lietās iegulda vidēji 37,8 %, kas pārsniedz *OECD* valstu vidējo rādītāju pašvaldību līmenī (31,6 %), kā arī ir nedaudz vairāk nekā Igaunijas (35,5 %) un Lietuvas (35,6 %) pašvaldībās. Tomēr kopumā Latvijas pašvaldību veikto publisko ieguldījumu daļa no kopējiem publiskajiem ieguldījumiem ir mazāka nekā vidēji *OECD* valstu pašvaldību līmenī – attiecīgi 32,3 % salīdzinājumā ar 44,2 % (OECD, 2025[5]). Tā kā pašvaldības atbild par būtiskas daļas Latvijas reģionu attīstības mērķu īstenošanu – no vietējiem ceļiem un izglītības infrastruktūras līdz zaļajai pārejai, lielāka pašvaldību virzīto publisko ieguldījumu daļa varētu sekmēt valsts un subnacionālā līmeņa attīstības prioritāšu efektīvāku pārvēršanu dzīvotspējīgos ieguldījumu projektos uz vietas.

Viena no iespējām praktiskas ieguldījumu spējas stiprināšanai ir pašvaldību sadarbības veidā kopīgi nodrošināt speciālistu amatus vietējā pārvaldē, jo īpaši tādās jomās kā stratēģiskā plānošana, projektu izstrāde un projektu vadība. Mazākas pašvaldības ne vienmēr var pamatot nepieciešamību vienām pašām nodarbināt pilna laika speciālistus, tomēr šādas specializētās zināšanas ir būtiskas, lai izstrādātu kvalitatīvus ieguldījumu projektu priekšlikumus un piesaistītu ES kohēzijas politikas fondu līdzekļus un citu ārējo finansējumu. Kopīgi nodrošinot šādus amatus, pašvaldības, kas savstarpēji sadarbojas, var panākt, ka katrai no tām ir pieejamas specializētās zināšanas, kuras tai vienai pašai citādi būtu grūti ilgstoši nodrošināt. Šāda sadarbība pašvaldībām varētu arī radīt iespēju kopīgi īstenot lielāka mēroga projektus, kam ir lielāka ietekme uz teritoriju attīstību attiecīgo pašvaldību teritorijās.

Darbības novērtēšanas turpmāka stiprināšana reģionu attīstības jomā Latvijā. Datu pieejamība subnacionālajā līmenī un plānošanas reģionu kapacitāte

Papildus iepriekš aplūkotajiem finanšu resursiem subnacionālā līmeņa dalībniekiem ir nepieciešami arī pietiekami cilvēkresursi un tehniskā kapacitāte, lai savās teritorijās vadītu reģionu attīstības pasākumu izstrādi un īstenošanu. Lai gan pašvaldības ir vienīgais

subnacionālais administratīvais līmenis Latvijā un tām ir noteikti pienākumi un tiek piešķirti resursi sabiedrisko pakalpojumu sniegšanai un ieguldījumu veikšanai savās teritorijās, valstī ir saglabāts arī reģionālais līmenis, lai atbalstītu teritoriālās rīcības koordinēšanu plašākā mērogā. Latvija ir viena no sešām *OECD* valstīm, kurās ir plānošanas reģioni (OECD, 2022[40]). Lai gan Latvijas plānošanas reģioniem nav oficiālu administratīvo pilnvaru, tiem ir svarīga loma teritoriālās rīcības organizēšanas atbalstīšanā reģionālā mērogā. Tie sniedz būtisku ieguldījumu reģionālā līmeņa stratēģisko un telpisko plānu izstrādē, uzraudzībā un novērtēšanā, pašvaldību un valsts pārvaldes sadarbības koordinēšanā, saimnieciskās darbības veicināšanā savās teritorijās un ES fondu līdzekļu piesaistē (Latvijas valdība, 2021[14]; KPMG, 2024[41]; OECD, 2026[3]; OECD, 2026[30]). Plānošanas reģionus finansē no valsts budžeta, brīvprātīgām iemaksām no pašvaldību budžetiem, kā arī konkursa kārtībā piešķirtiem ES kohēzijas politikas fondu līdzekļiem (Saeima, 2025[10]; OECD, 2026[30]).

Tomēr, novēršot ar darbības novērtēšanu saistīto tehniskās kapacitātes un cilvēkresursu trūkumu, plānošanas reģioni varētu efektīvāk pildīt savus uzdevumus un pienākumus. Turklāt periodiski jāpārskata, vai konkrētā finanšu pārvedumu kārtība starp pārvaldes līmeņiem joprojām atspoguļo pašvaldību pakalpojumu sniegšanas faktiskās izmaksas, jo īpaši jomās, kurās laika gaitā ir mainījušies uzdevumi vai pienākumi.

Efektīva darbības novērtēšanas sistēma ir priekšnoteikums tam, lai subnacionālā līmeņa pārvaldes iestādes varētu sasniegt savus mērķus reģionu attīstības jomā. Savukārt darbības novērtēšanas pamatā ir divi elementi – kvalitatīvu subnacionālā līmeņa datu pieejamība un piekļūstamība, kā arī tā personāla prasmes, kura uzdevums ir izmantot šos datus uzraudzībai, novērtēšanai un ziņošanai. Nepilnības kādā no šīm jomām var mazināt politikas veidotāju spēju novērtēt politikas intervenču efektivitāti, mācīties no tā, kas darbojas un kas nedarbojas, un uzlabot savus rezultātus teritoriju attīstības jomā.

Latvijā jau ir izveidota stabila subnacionālā līmeņa datubāze darbības novērtēšanai reģionu attīstības jomā. Tiešsaistes portālos RAIM.gov.lv un Data.gov.lv, divās centralizētās datu platformās, vienuviet tiek apkopotas reģionālā un pašvaldību līmeņa datu kopas no daudzām valsts līmeņa publiskajām iestādēm (RAIM, 2026[42]) (Data.gov.lv, 2026[43]). Pirmajā no tiem, izmantojot datu vizualizācijas, katrai Latvijas pašvaldībai tiek izveidots teritorijas profils, kura pamatā ir atlasīts datu kopums (piemēram, galvenokārt dati par pašvaldību budžetiem, ekonomikas attīstību un uzņēmējdarbību, kā arī ierobežots skaits sociālās labbūtības rādītāju) (RAIM, 2026[42]). Savukārt otrs portāls ir plaša subnacionālā līmeņa datu krātuve, kas aptver daudzas reģionu attīstībai un pievilcībai būtiskas politikas jomas (piemēram, izglītību, iedzīvotāju datus un ģeotelpiskos datus) (Data.gov.lv, 2026[43]). Abi šie portāli kopā ir svarīgs tehniskais resurss, kas veicina subnacionālā līmeņa datu pieejamību un piekļūstamību un var palīdzēt plānošanas reģioniem sekot līdzi panākumiem stratēģisko mērķu sasniegšanā.

Šos portālus varētu vēl pilnveidot, tajos iekļaujot citus subnacionālā līmeņa rādītājus, kas ir būtiski darbības novērtēšanai teritoriju attīstības jomā, un nodrošinot datus atbilstoši plānošanas reģionam vai pašvaldībai. Vairāki ar inovāciju, tūrismu un kultūras piedāvājumu, zemes noturību un klimata riskiem, kā arī transportu un digitālo savienojamību saistīti rādītāji, kas varētu būt noderīgi reģionu attīstības plānošanā un reģionu pievilcības veicināšanas iniciatīvās, nav pieejami par atsevišķiem reģioniem vai pašvaldībām (Seunga Ryu et al., 2024[44]). Piemēram, tā kā nav pieejami subnacionālā līmeņa dati par interneta lejupielādes ātrumu konkrētā teritorijā, ir grūti novērtēt, kā dažādos reģionos atšķiras digitālā savienojamība, un noteikt, kur ieguldījumi digitālajā infrastruktūrā varētu visvairāk veicināt reģionu ekonomikas attīstību un vairot to pievilcību. Turklāt tad, kad reģionālā un vietējā līmeņa datu kopas ir pieejamas, tās bieži vien nav starptautiski salīdzināmas, un tas mazina politikas veidotāju spēju novērtēt savas teritorijas pievilcību dzīvošanai, darbam vai ieguldījumu veikšanai salīdzinājumā ar citām *OECD* teritorijām (Seunga Ryu et al., 2024[44]).

Šo trūkumu novēršana nodrošinātu gan valsts, gan subnacionālā līmeņa politikas veidotājiem pilnīgāku pierādījumu bāzi, lai tie varētu noteikt, kur reģionu pievilcība ir vislielākā, kur tā ir vismazākā un kur mērķtiecīgai rīcībai varētu būt vislielākā ietekme.

Latvijas plānošanas reģioniem ir stabila cilvēkresursu bāze, lai tie varētu pildīt ar stratēģisko plānošanu saistītos pienākumus. Tomēr ir iespējams vēl vairāk pilnveidot plānošanas reģionu personāla prasmes un zināšanas tādu uzdevumu veikšanai, kas sekmē efektīvu uzraudzību un novērtēšanu, piemēram, atbilstošu darbības novērtēšanas rādītāju atlasei (3.4. ierāmējums). Šādi plānošanas reģioni varētu labāk un vispusīgāk novērtēt virzību uz reģionu attīstības programmās noteikto stratēģisko mērķu, kā arī valsts līmeņa teritoriju attīstības mērķu sasniegšanu.

3.4. ierāmējums. Dažādu rādītāju veidu nošķiršana

Rādītājs ir raksturlielums, kas var atspoguļot dažāda veida informāciju un sniedz ieskatu pierādījumos balstītu lēmumu pieņemšanai. Rādītājus parasti iedala četrās kategorijās:

- **ieguldījuma rādītāji** atklāj, kādi resursi (piemēram, cilvēkresursi, finanšu līdzekļi un laiks) un kādā apjomā tiek izmantoti preču ražošanai un pakalpojumu sniegšanai;
- **iznākuma rādītāji** aptver pasākumu rezultātā radītās preces un sniegtos pakalpojumus (piemēram, apmācīto pašvaldību darbinieku skaitu, finansiālu atbalstu saņēmušo MVU skaitu un izbūvēto ceļu kilometrus);
- **rezultātu rādītāji** aptver dimensiju, kurai intervences pasākuma (politikas, programmas vai projekta) rezultātā būtu jāmainās. Rezultātu rādītāji parāda reālās pārmaiņas, ko rada praktiskie iznākumi (piemēram, to cilvēku īpatsvaru, kuru situācija darba tirgū ir uzlabojusies noteiktā skaitā mēnešu pēc dalības mācībās);
- **ietekmes rādītāji** attiecas uz politikas intervences pasākumu paredzamo ietekmi uz ekonomiku vai sabiedrību kopumā. Tie mēra ilgtermiņa pārmaiņas.

Nosakot to, kas būtu jāmēra, īpaši svarīgi ir divi faktori: darbības novērtēšanas sistēmas mērķi un stratēģijas, politikas, programmas vai projekta mērķi.

Avots: OECD (2009[45]).

Latvijas reģionu attīstības programmu analīze liecina, ka, lai gan iznākuma rādītāji parasti tiek iekļauti, lai sekotu līdzi virzībai uz stratēģisko mērķu sasniegšanu, rezultātu un ietekmes rādītāji netiek iekļauti tikpat regulāri. Piemēram, Latgales plānošanas reģiona Attīstības programmā 2021.–2027. gadam četrās prioritārajās jomās ir noteikti 44 pasākumi un katram no tiem ir paredzēti attiecīgi iznākuma rādītāji, taču vairumā gadījumu nav noteikti rezultātu vai ietekmes rādītāji (OECD, 2025[46]). Bez šiem rādītājiem Latgales plānošanas reģions var novērtēt, vai tā teritorijā tiek īstenoti paredzētie pasākumi, bet ne to, kāda ir šo pasākumu faktiskā ietekme uz reģiona attīstības un pievilcības veicināšanu.

Turpretī Kurzemes plānošanas reģiona Attīstības programmā 2021.–2027. gadam, kurā astoņās prioritātēs ir noteikti gandrīz 150 pasākumi, daudziem no tiem ir paredzēti gan rezultātu, gan ietekmes rādītāji (Kurzemes plānošanas reģions, 2021[47]). Tomēr joprojām ir atsevišķas nepilnības, tostarp mājokļu, sociālo pakalpojumu un klimatnoturības jomā. To parāda rīcības virziens klimata pielāgošanās un krīžu pārvarēšanas jomā – rādītāji atspoguļo infrastruktūras izveidi (piemēram, izveidotās piekrastes aizsardzības infrastruktūras garumu kilometros), nevis rezultātus (piemēram, plūdu apdraudētās teritorijās dzīvojošo iedzīvotāju īpatsvaru vai tās kritiskās infrastruktūras īpatsvaru, kas novērtēta kā noturīga pret applūšanas risku) (Kurzemes plānošanas reģions, 2021[47]). Pat ja attiecīgie dati ir pieejami, rādītāji, kas

atlasīti, lai sekotu līdzi virzībai uz mērķu sasniegšanu, ne vienmēr ir vispiemērotākie rezultātu vai ietekmes novērtēšanai. Plānošanas reģionu spējas noteikt atbilstošus darbības mērķus stiprināšana palīdzētu politikas veidotājiem labāk izprast, vai to rīcībai ir vēlamie rezultāti vai arī ir nepieciešamas izmaiņas programmās, lai efektīvāk atbalstītu pasākumus, kuru mērķis ir vairot Latvijas reģionu pievilcību dzīvošanai, darbam un ieguldījumiem.

Trūkstošo subnacionālā līmeņa datu nodrošināšana un nepieciešamā resursu palielināšana

Lai vēl vairāk stiprinātu darbības novērtēšanas praksi reģionu attīstības jomā Latvijā, politikas veidotāji varētu apsvērt turpmāk minēto. Pirmkārt, tie varētu vēl vairāk uzlabot teritoriju attīstībai nepieciešamo subnacionālā līmeņa datu pieejamību, pilnveidojot RAIM portālu. Viena no iespējām ir RAIM portālā iekļaut par visām Latvijas pašvaldībām un plānošanas reģioniem izstrādātos *OECD* reģionu pievilcības kompasus un visu to pamatā esošo datu kopumu no *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmas. Tam būtu vairākas priekšrocības. Piemēram, tas uzlabotu reģionālā un vietējā līmeņa datu aptvērumu jomās, kurās pašlaik trūkst Latvijas subnacionālā līmeņa datu kopu. Piemēram, lai gan ir pierādīts, ka kvalitatīvai digitālajai infrastruktūrai, piemēram, ātrgaitas internetam, ir būtiska nozīme talantīgu cilvēku un ieguldītāju piesaistē (OECD, 2023[48]), šī informācija pašlaik nav pieejama esošajos valsts pārvaldes datu portālos. *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēmā šāda informācija ir iekļauta gan reģionālā, gan vietējā līmenī, tostarp par Latviju. Turklāt, tā kā *OECD* reģionu pievilcības dati ir starptautiski salīdzināmi, tie arī nodrošinātu iespēju subnacionālā līmeņa pārvaldes iestādēm salīdzināt savu teritoriju sniegumu gan savā starpā, gan ar citām līdzīgām teritorijām Latvijā un ES, taču pašlaik šāda prakse ir ierobežota. Turklāt tas nodrošinātu pilnīgāku pierādījumu bāzi, lai uzraudzītu virzību uz Latvijas stratēģisko mērķu sasniegšanu reģionu attīstības jomā.

Otrkārt, Centrālā statistikas pārvalde (CSP) varētu apsvērt partnerībā balstītu pieeju sadarbībai ar plānošanas reģioniem un pašvaldībām, lai apzinātu un novērstu subnacionālā līmeņa datu trūkumu. Lai gan *OECD* reģionu pievilcības datu integrēšana RAIM īstermiņā vēl vairāk uzlabotu subnacionālā līmeņa datu pieejamību un piekļūstamību, subnacionālā līmeņa pārvaldes iestādēm nepieciešamie dati turpinās mainīties līdz ar jaunām politikas prioritātēm. Partnerībā balstīta pieeja, saskaņā ar kuru CSP periodiski rīkotu sanāksmes ar plānošanas reģioniem un pašvaldību apvienībām, lai apzinātu kopīgās vajadzības pēc subnacionālā līmeņa datiem, un šo sanāksmju rezultātus izmantotu jaunu teritoriāli sagrupētu datu kopu izstrādei, palīdzētu nodrošināt, ka datu pieejamība teritoriālajā līmenī arī turpmāk atbildīs mainīgajām vajadzībām. Apvienotās Karalistes *ONS Local* dienests uzskatāmi parāda, kā šāda pieeja var darboties praksē (3.5. ierāmējums).

3.5. ierāmējums. *ONS Local* – partnerības modelis subnacionālā līmeņa datu trūkuma apzināšanai un novēršanai

Apvienotās Karalistes Valsts statistikas birojs [*Office for National Statistics*] (*ONS*) 2023. gadā izveidoja *ONS Local*, kas ir analītiskais konsultāciju dienests vietējā līmeņa vadītājiem. *ONS Local*, kura analītiķi darbojas visos deviņos Anglijas reģionos un kuram Skotijā, Velsā un Ziemeļīrijā ir sadarbības koordinatori, palīdz subnacionālā līmeņa pārvaldes iestādēm piekļūt valsts līmeņa datiem un tos izmantot, kā arī apzina trūkstošos subnacionālā līmeņa datus, kurus pēc tam valsts statistikas sistēma var nodrošināt.

Attiecībā uz pēdējo minēto elementu *ONS Local* darbojas divos savstarpēji papildinošos veidos. Pirmkārt, pēc atsevišķu pašvaldību vai pašvaldību grupu, apvienoto pārvaldes iestāžu, kā arī Skotijas, Velsas un Ziemeļīrijas valdību pieprasījuma tas veic vienreizēju statistisko analīzi. Piemēram, nesen ir veikta analīze Oksfordšīras grāfistei par platjoslas savienojamību un Austrummidlendas Apvienotajai grāfistes pārvaldei – par iemesliem, kuru dēļ iedzīvotāji ir ekonomiski neaktīvi. Otrkārt, ja šajā sadarbībā apzinātie trūkstošie dati ir būtiski reģionu attīstībai

ne tikai vienā vai dažās teritorijās, *ONS Local* apzināto nepieciešamību pēc šiem datiem iekļauj plašākā *ONS* darba plānā. Tādējādi tiek nodrošināts, ka subnacionālā līmeņa pārvaldes iestāžu pieprasījums laika gaitā ietekmē jaunu statistikas produktu izstrādi.

Avots: (ONS Local, 2026[49])

Turklāt, lai vēl vairāk stiprinātu darbinieku spēju veikt darbības novērtēšanu, varētu apsvērt iespēju paplašināt plānošanas reģioniem sniegto resursu palielināšanas atbalstu (OECD, 2026[30]). Plašāk raugoties, lai labāk izprastu, kādās jomās nākotnē varētu būt nepieciešams palielināt dažādu plānošanas reģionu resursus, ir svarīgi novērtēt, kā tie pašlaik pilda savus uzdevumus un pienākumus, tostarp to, cik efektīvi un lietderīgi tie izmanto pieejamos resursus teritoriju vajadzību apmierināšanai. Lai gan regulāri tiek vākta informācija par plānošanas reģionu resursu palielināšanas vajadzībām un tiem jau tiek nodrošinātas mācību programmas, šā ziņojuma vajadzībām izvērtētā informācija liecina, ka plānošanas reģioniem varētu būt noderīgs mērķtiecīgs atbalsts konkrētās jomās, kurās līdz šim tas vēl nav bijis pietiekams, piemēram, atbilstošu darbības mērķu noteikšanā (OECD, 2026[30]). Papildus uzraudzībai un novērtēšanai citos pētījumos ir norādīts, ka plānošanas reģioniem papildu atbalsts resursu palielināšanai varētu būt noderīgs arī citās jomās, tostarp ieguldījumu plānošanā un veicināšanā, ES finansētu projektu izmaksu un ieguvumu analīzē un darbā ar valsts atbalsta regulējumu (KPMG, 2024[50]).

Jānodrošina, ka visos plānošanas reģionu diagnostiskajos apsekojumos vai resursu novērtējumos tiek apsvērta to spēja izstrādāt darbības rādītājus, kā arī citi iespējamie trūkumi, kas apzināti pastāvīgā dialogā ar pašiem plānošanas reģioniem. Ja konstatē trūkumus, partnerībā ar attiecīgajiem pakalpojumu sniedzējiem (tostarp Valsts administrācijas skolu, LIAA un akadēmiskajām iestādēm) varētu izstrādāt mērķtiecīgas daudzgadu mācību programmas vai veikt citus resursu palielināšanas pasākumus, kuru pamatā būtu skaidri noteikti mācīšanās rezultāti.

Secinājums

Latvijā ir izveidoti pamati efektīvai daudzlīmeņu pārvaldības sistēmai vietai pielāgotas reģionu attīstības atbalstam. Tiesiskais un stratēģiskais regulējums skaidri nosaka pienākumus dažādos pārvaldes līmeņos un to starpā un nostiprina reģionu attīstības politikas koordinēšanu kā vienu no pamatprincipiem. 2021. gada administratīvi teritoriālās reformas rezultātā ir izveidotas lielākas un finansiāli dzīvotspējīgākas pašvaldības, savukārt pieci valsts plānošanas reģioni nodrošina koordinēšanu plašākā mērogā, ne tikai atsevišķu pašvaldību ietvaros.

Tomēr, kā norādīts šajā nodaļā, ATR ir tikai viens no vairākiem elementiem, kas atbalsta teritoriju attīstību līdzsvarotā veidā. Lai īstenotu reformas pamatā esošo ieceri padarīt Latvijas reģionus pievilcīgākus dzīvošanai, darbam un ieguldījumiem, ir arī jāstiprina reģionu attīstības koordinēšanas mehānismi un jāveido pierādījumu bāze pašvaldību sadarbības atbalstam. Turklāt reformas ieceres īstenošanai ir jānodrošina trūkstošie subnacionālā līmeņa dati, kā arī jāapzina, kurās jomās plānošanas reģioniem ir nepieciešams mērķtiecīgs atbalsts resursu palielināšanai, lai, pamatojoties uz konstatējumiem par plānošanas reģionu aktuālo stipro pušu un trūkumu novērtējumu pamatfunkciju izpildē, palīdzētu tiem sasniegt to stratēģiskajos plānos noteiktos mērķus. Balstoties uz šo jau esošo stabilo pamatu, šajā nodaļā ir apzinātas turpmākas pilnveides iespējas katrā no šīm jomām.

Atsauces

Ministru kabinets (2022), Ministru kabineta Informatīvais ziņojums "Par izmaiņām pašvaldību sociālekonomiskajā situācijā un administratīvi teritoriālās reformas rezultātiem". [6]

Ministru kabinets (2021), Ministru Kabineta Kārtības Rullis, https://likumi.lv/ta/id/325944-ministru-kabineta-kartibas-rullis (skatīts 2026. gada 8. jūnijā). [23]

Centrālā statistikas pārvalde (2025), Latvia has a population of almost 1.86 million, https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/population/population/press-releases/22900-number-population-latvia-2024 (skatīts 2026. gada 29. aprīlī). [29]

Centrālā statistikas pārvalde (2025), Dzīves kvalitāte pilsētās 2025, https://www.csp.gov.lv/lv/dzkp_2025 (skatīts 2026. gada 29. aprīlī). [32]

Congress of Local and Regional Authorities (2024), "Monitoring report on the application of the European Charter of Local Self-Government in Latvia", Council of Europe, https://www.lps.lv/uploads/docs_module/CPL%282024%2947-03_Mon.report30.09.2024.pdf. [36]

Data.gov.lv (2026), About us, https://data.gov.lv/lv (skatīts 2026. gada 29. aprīlī). [43]

European Committee of the Regions (n.d.), "Division of Powers", Latvia, https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Latvia.aspx?. [9]

Government of France (2025), Base nationale sur les intercommunalites [National database on intercommunalities], https://www.data.gouv.fr/datasets/base-nationale-sur-les-intercommunalites (skatīts 2026. gada 29. aprīlī). [34]

Latvijas valdība (2024), Par Latvijas austrumu pierobežas sociālekonomiskās attīstības un drošības stiprināšanas tematisko komiteju, https://likumi.lv/ta/id/351703-par-latvijas-austrumu-pierobezas-socialekonomiskas-attistibas-un-drosibas-stiprinasanas-tematisko-komiteju (skatīts 2026. gada 29. aprīlī). [21]

Latvijas valdība (2021), Par Reģionālās politikas pamatnostādnēm 2021.-2027. gadam, https://likumi.lv/ta/id/310954-par-regionalas-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam (skatīts 2026. gada 26. martā). [14]

Latvijas valdība (2021), The National Development Plan 2021-2027, https://www.mk.gov.lv/en/media/15422/download?attachment (skatīts 2026. gada 27. martā). [13]

Latvijas valdība (2017), Sustainable Development Strategy of Latvia until 2030, https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/lias_2030_parluks_en.pdf (skatīts 2026. gada 27. martā). [12]

Pārresoru koordinācijas centrs (2016), Politikas veidošanas rokasgrāmata, https://issuu.com/elina.kruzkopa/docs/pkc_rokasgramata_090316_web (skatīts 2026. gada 8. jūnijā). [17]

KPMG (2024), Assessment of the efficiency of public service provision by local governments. [50]

KPMG (2024), Efficiency of public service provision by local governments. [41]

Kurzemes plānošanas reģions (2021), Izstrādāta jauna Kurzemes plānošanas reģiona Attīstības programma 2021. – 2027.gadam. , https://kurzemesregions.lv/darbibas-nozares/attistibas-planosana/regiona-planosanas-dokumenti/kurzeme-2021-2027/ (skatīts 2026. gada 27. aprīlī). [47]

LALRG (2026), About, https://www.lps.lv/en/about-lalrg/about/ (skatīts 2026. gada 23. aprīlī). [24]

LLPA (2026), Par mums, https://www.llpa.lv/par-mums (skatīts 2026. gada 23. aprīlī). [15]

Ekonomikas ministrija (2021), Guidelines on National Industrial Policy of Latvia 2021-2027, https://www.em.gov.lv/en/media/18339/download?attachment= (skatīts 2026. gada 23. aprīlī). [16]

OECD (2026), Building More Competitive Regions in Slovenia, https://doi.org/10.1787/7dd44220-en (skatīts 2026. gada 30. martā). [19]

OECD (2026), "Building More Competitive Regions in Slovenia", OECD Multi-level Governance Studies, https://doi.org/10.1787/7dd44220-en (skatīts 2026. gada 7. aprīlī). [33]

OECD (2026), Comments received on the OECD draft report from the national government, April and June 2026. [30]

OECD (2026), OECD interviews with Latvian stakeholders in November 2025 and March 2026. [3]

OECD (2026), Regional and Municipal Finance Database (REGOFI-MUNIFI). [37]

OECD (2025), OECD interviews with Latvian stakeholders in November 2025. [22]

OECD (2025), "Rethinking Regional Attractiveness in the Latvian region of Latgale", OECD Regional Development Papers, No. 152, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/b0425443-en. [46]

OECD (2025), "Shrinking Smartly and Sustainably: Strategies for Action", OECD Rural Studies, https://doi.org/10.1787/f91693e3-en (skatīts 2026. gada 23. aprīlī). [28]

OECD (2025), "Subnational governments structures and finance in OECD countries: key data", OECD Publishing, Paris, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-issues/subnational-finance-and-investment/subnational-governments-infrastructure-finance-2025.pdf (skatīts 2026. gada 24. aprīlī). [5]

OECD (2023), Rethinking Regional Attractiveness in the New Global Environment, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/a9448db4-en. [48]

OECD (2022), The Governance of Land Use in OECD Countries: Trends, Typology and Tools", OECD Multi-level Governance Studies, https://doi.org/10.1787/4d7c6483-en (skatīts 2026. gada 24. aprīlī). [40]

OECD (2021), "Fiscal equalisation: Finding the right balance", OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No. 36, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/253da2b8-en. [39]

OECD (2020), The Future of Regional Development and Public Investment in Wales, United Kingdom, https://doi.org/10.1787/e6f5201d-en (skatīts 2026. gada 27. martā). [11]

OECD (2009), Governing Regional Development Policy: The Use of Performance Indicators, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/9789264056299-en (skatīts 2026. gada 15. maijā). [45]

OECD (Forthcoming), Making Inter-Municipal Co-operation work. [31]

OECD (2024), OECD Economic Surveys: Latvia 2026. [35]

OECD/UCLG (2022), 2022 Country Profiles of the World Observatory on Subnational Government Finance and Investment, https://www.sng-wofi.org/country_profiles/latvia.html. [2]

ONS Local (2026), ONS Local, https://www.ons.gov.uk/aboutus/whatwedo/programmesandprojects/onslocal (skatīts 2026. gada 27. aprīlī). [49]

Latvijas Valsts prezidents (n.d.), The President of Latvia and the Minister of Finance discuss the current system of Local Government finance equalisation, https://www.president.lv/en/article/president-latvia-and-minister-finance-discuss-current-system-local-government-finance-equalisation. [38]

RACA (2026), Par mums, https://raca.lv/par-mums/dalibnieki/ (skatīts 2026. gada 23. aprīlī). [26]

RAIM (2026), About us, https://raim.gov.lv/ (skatīts 2026. gada 29. aprīlī). [42]

Reinholde, I., M. Stučka and I. Auliciema (2025), "Bridging Levels of Governance: The Dynamics of Vertical and Horizontal Intergovernmental Relations in Latvia", in Horizontal Intergovernmental Coordination at Local and Regional Levels, Springer Nature Switzerland, Cham, https://doi.org/10.1007/978-3-031-83567-4_10. [8]

Rīgas Metropole (2026), About us, https://rigasmetropole.lv/ (skatīts 2026. gada 8. jūnijā). [27]

Saeima (2025), Reģionālās attīstības likums, https://likumi.lv/ta/en/en/id/61002-regional-development-law. [10]

Saeima (2023), The Saeima: Municipal police to be set up in all local governments from the next year, https://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/19783-saeima-halts-eu-/32968-the-saeima-municipal-police-to-be-set-up-in-all-local-governments-from-the-next-year
(skatīts 2026. gada 19. februārī). [7]

Saeima (2022), Pašvaldību likums, https://m.likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums. [1]

Saeima (2020), Saeima adopts administrative-territorial reform, https://www.saeima.lv/en/news/saeima-news/29027-saeima-adopts-administrative-territorial-reform#:~:text=Changes%20in%20the%20existing%20model,social%20services%20the%20 population%20needs. (skatīts 2026. gada 6. februārī). [4]

Seunga Ryu, I. et al. (2024), "A granular approach to measuring regional attractiveness", OECD Regional Development Papers, No. 100, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/4f0866f1-en. [44]

Sustainable Governance Indicators (2026), Latvia: Coordination, https://www.sgi-network.org/2024/Latvia/Coordination (skatīts 2026. gada 30. martā). [20]

VARAM (2023), Par Eiropas Savienības fondu 2021.-2027. gada plānošanas perioda specifisko atbalsta mērķu un to pasākumu ieguldījumiem reģionos atbilstoši teritoriālajai pieejai, https://tapportals.mk.gov.lv/legal_acts/875b72b9-f070-476a-b1ea-d3d0f94c5a6e (skatīts 2026. gada 8. jūnijā). [18]

Vidzemes plānošanas reģions (2022), Vidzeme Planning Region Development Programme 2022-2027, https://www.vidzeme.lv/wp-content/uploads/2025/01/GALA-REDAKCIJA-VPR-AP-2022-2027_EN_PUBLICESANAI.pdf (skatīts 2026. gada 27. martā). [15]

Piezīmes

[1] Iepriekš minētajos datos nav iekļauta piektā ieņēmumu gūšanas kategorija – sociālās iemaksas, kas 2023. gadā veidoja 1,2 % no pašvaldību publiskajiem ieņēmumiem Latvijā un vidēji 0,9 % no pašvaldību publiskajiem ieņēmumiem *OECD* valstīs.

[2] "Ekonomikas lietas" ir *COFOG* klasifikācijas kategorija, kas ir visciešākā veidā saistīta ar vispārējo ekonomikas attīstību.

3.A pielikums. Latvijas pievilcības novērtēšanas sistēmas izstrādē izmantotie rādītāji

Rādītāju apraksti un datu avoti

Katram rādītājam pielikuma 3.A1. tabulā ir sniegta definīcija, norādīti primāro datu avoti gan par Latviju, gan salīdzinājumam ES līmenī, kā arī norādīts atsauces gads.

Pielikuma 3.A1. tabula. Rādītāju apraksti un datu avoti

Paskaidrojums:

1. "*OECD LDP*" ir *OECD* Local Data Portal.
2. "*OECD*" ir *OECD* Data Explorer.
3. "*GISCO*" ir Eiropas Komisijas Ģeogrāfiska informācijas sistēma, GISCO – Eurostat.
4. Latvijas datu kopu avoti ir apzīmēti kā "LV{Code}", kur "Code" atbilst tabulas kodam Oficiālās statistikas portālā.
5. "*OSM*" ir OpenStreetMap, akronīms kartēšanas platformai, kas nodrošina brīvi pieejamu ģeotelpisko informāciju.

Dimensija	Rādītājs	Apraksts	Avots Latvijā	Gads (Latvija)	Avots Eiropas Savienībā	Gads (ES)
Tautsaimnie-cība	IKP uz vienu iedzīvotāju ($, nemainīga pirktspējas paritāte)	Visu tautsaimniecībā saražoto preču un sniegto pakalpojumu kopējā vērtība (IKP), kas koriģēta atbilstoši pirktspējas paritātei (PPP) un izteikta uz vienu iedzīvotāju.	LV IKR060	2023	*OECD*	2023. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
	BPV uz vienu iedzīvotāju ($, nemainīga pirktspējas paritāte)	Bruto pievienotā vērtība (BPV) uz vienu iedzīvotāju raksturo ekonomiskās darbības rezultātu uz vienu iedzīvotāju un tiek izmantota kā produktivitātes aizstājējrādītājs.	LV IKR060	2023	*OECD*	2023. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
	Tautsaimniecības diversifikācija	Raksturo nodarbinātības diversifikācijas pakāpi dažādās tautsaimniecības nozarēs, izmantojot apgriezto Herfindāla–Hiršmaņa [*Herfindahl–Hirschman*] indeksu.	*OECD*	2022	*OECD*	2022

Inovācijas un uzņēmējdarbība	Uzņēmumu izveides rādītājs (%)	Uzņēmumu skaita secīgo gada pieauguma tempu vidējais rādītājs par pēdējiem trim gadiem, par kuriem pieejami dati.	LV UZS031	2024	*Eurostat*	2020
Darba tirgus	Bezdarba līmenis (%, 15 gadus veci un vecāki)	Bezdarbnieku īpatsvars darbaspēkā vecumā no 15 gadiem.	LV EKA140	2024	*OECD*	2024. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
	Bezdarba līmenis jauniešu vidū (%, 15–24 gadi)	Bezdarbnieku īpatsvars darbaspēkā vecumā no 15 līdz 24 gadiem.	LV EKA140	2024	*OECD*	2024. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
	Nodarbinātības līmenis (%, 15 gadus veci un vecāki)	Nodarbināto personu īpatsvars darbspējas vecuma iedzīvotāju vidū vecumā no 15 gadiem.	LV EKA140	2024	*OECD*	2024. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
Tūrisms	Ārvalstu tūristu nakšņošanas reižu īpatsvars (viesnīcās, brīvdienu mājās un citas īslaicīgas izmitināšanas vietās, kempingos un parkos) (%)	Nerezidentu nakšņošanas reižu īpatsvars kopējā nakšņošanas reižu skaitā tūristu mītnēs.	LV TUV051	2025	*Eurostat*	2024
	Nakšņošanas reižu skaits tūristu mītnēs uz 1000 iedzīvotājiem	Kopējais nakšņošanas reižu skaits attiecībā pret pastāvīgo iedzīvotāju skaitu.	LV TUV051	2025	*Eurostat*	2024
	Tūrisma informācijas centru skaits uz 1000 iedzīvotājiem	Infrastruktūra, kas apmeklētājiem sniedz tūrisma informāciju par konkrētu tūrisma objektu vai apskates vietu.	*OSM*	2026	*OSM*	2026
Kultūras kapitāls	Muzeju un mākslas galeriju skaits uz 1000 iedzīvotājiem	Muzeju un mākslas galeriju nodrošinājums attiecībā pret iedzīvotāju skaitu. Avotā muzeji ir definēti kā iestādes, kurās parasti ir publiski pieejamas izstādes par zinātnes, vēstures, kultūras u. c. tematiem. Galerijas ir definētas kā telpas vai ēkas, kurās notiek dažādas vizuālās mākslas izstādes.	*OSM*	2026	*OSM*	2026

	Teātru skaits uz 1000 iedzīvotājiem	Teātru nodrošinājums attiecībā pret iedzīvotāju skaitu. Avotā teātri ir definēti kā vietas, kurās notiek klātienes priekšnesumi, piemēram, teātra izrādes, mūzikli un formāli koncerti.	*OSM*	2026	*OSM*	2026
	Izveidoto uzņēmumu skaits mākslas, izklaides un atpūtas nozarē	Saskaņā ar NACE klasifikāciju noteiktās mākslas, izklaides un atpūtas nozares uzņēmumu skaita secīgo gada pieauguma tempu vidējais rādītājs par pēdējiem trim gadiem, par kuriem pieejami dati.	LV UZS031	2024	*Eurostat*	2020
Zeme	Apbūvētās teritorijas daļa, kas pakļauta upju plūdiem, 100 gadu atkārtošanās periodā	Apbūvētās teritorijas procentuālā daļa, kas pakļauta upju plūdiem, 100 gadu atkārtošanās periodā.	*OECD LDP*	2020	*OECD*	2020
	Nodegušās zemes īpatsvars no kopējās zemes platības	Ugunsgrēku skartās zemes platības attiecība pret kopējo vietējās teritorijas platību.	*OECD LDP*	2023	*OECD*	2023
	Zemes augsnes mitruma (0–7 cm dziļuma slānī) procentuālās izmaiņas salīdzinājumā ar 1981.–2010. gada atsauces periodu	Augsnes virskārtas (0–7 cm dziļumā) mitruma procentuālās izmaiņas salīdzinājumā ar vēsturisko atsauces periodu no 1981. līdz 2010. gadam, kas parāda novirzes no ilgtermiņa vidējiem augsnes mitruma apstākļiem.	*OECD LDP*	2024	*OECD*	2023
Mājokļi	Mājokļu cenu indekss (bāze 100 = 2021)	Mājokļu īpašumu cenu izmaiņas salīdzinājumā ar 2021. bāzes gadu.	LV TSZ030	2024	*OECD*	2024
	Mājokļu cenu indeksa procentuālais pieaugums salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu	Mājokļu cenu indeksa gada pieaugums. Lai novērstu izkrītošos datus, izmanto vidējo rādītāju par pēdējiem 2 periodiem, par kuriem pieejami dati.	LV TSZ030	2023–2024	*OECD*	2023–2024

Sociālā saliedētība	Kopienas centru skaits uz 1000 iedzīvotājiem	Kopienas centru nodrošinājums attiecībā pret iedzīvotāju skaitu. Avotā kopienu centri ir definēti kā sabiedriskas vietas, kur kopienas locekļi parasti pulcējas grupu nodarbībām, sociālā atbalsta saņemšanai, neformālām un formālām sanāksmēm, atklātās informācijas iegūšanai, pasākumiem un svētkiem, kā arī citiem mērķiem.	*OSM*	2026	*OSM*	2026
	Vēlētāju aktivitāte vispārīgās vēlēšanās	Vispārīgās vēlēšanās piedalījušos balsstiesīgo vēlētāju īpatsvars.	CVK	2022	*OECD*	2022. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
Izglītība	Laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai skolai (min)	Vidējais laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai pamatskolai. Aprēķinā nosaka vidējo ceļā pavadīto laiku visā teritorijas 1 km² tīkla kvadrātā, to sverot atbilstoši katrā šūnā dzīvojošo iedzīvotāju skaitam.	*GISCO*	2023	*GISCO*	2023
	To iedzīvotāju īpatsvars, kas ieguvuši augstāko izglītību	To pieaugušo daļa, kas ir pabeiguši augstākās izglītības iestādi.	LV IZT041	2024	*OECD*	2024
Veselības aprūpe	Gaisa piesārņojums (vidējais PM 2,5 līmenis µg/m³, kura iedarbībai ir pakļauti iedzīvotāji)	Smalko daļiņu (PM 2,5) vidējā koncentrācija gaisā, kuras iedarbībai ir pakļauti iedzīvotāji, izteikta µg/m³.	*OECD LDP*	2023	*OECD*	2023
	Laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai veselības aprūpes vietai (min)	Vidējais laiks, kas jāpavada ceļā līdz tuvākajai slimnīcai. Aprēķinā nosaka vidējo ceļā pavadīto laiku visā teritorijas 1 km² tīkla kvadrātā, to sverot atbilstoši katrā šūnā dzīvojošo iedzīvotāju skaitam.	*GISCO*	2023	*GISCO*	2023
Digitalizācija	Vidējais lejupielādes ātrums no stacionāras ierīces (Mbps)	Fiksētā interneta pieslēguma lietotāju faktiskais vidējais platjoslas lejupielādes ātrums (Mbps).	*Ookla*	2023	*Ookla*	2023
Transports	Ceļu ar cieto segumu	Tā ceļu tīkla daļa, kas ir ar	*OSM*	2026	*OSM*	2026

	daļa	cieto segumu.				
	Ceļu blīvums (km uz kvadrātkilometru)	Ceļu infrastruktūras garums (km) attiecībā pret teritorijas platību (km²).	*OSM*	2026	*OSM*	2026
	Velosipēdu celiņu blīvums (km uz kvadrātkilometru)	Velosipēdu celiņu infrastruktūras garums (km) attiecībā pret teritorijas platību (km²).	*OSM*	2026	*OSM*	2026
	Elektrotransportlīdzekļu īpatsvars kopējā sauszemes bezsliežu mehānisko transportlīdzekļu parkā	Elektrotransportlīdzekļu daļa vietējā sauszemes bezsliežu mehānisko transportlīdzekļu parkā.	LV TRC011 TRC012	2025	*OECD*	2024. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
Vide	Atjaunīgo energoresursu īpatsvars elektroenerģijas ražošanā (%)	Atjaunīgo energoresursu avotu devums kopējā elektroenerģijas ražošanā, ko izsaka kā atjaunīgo energoresursu daļu no kopējā vietējā mērogā saražotās elektroenerģijas daudzuma.	LV ENB210	2024	*OECD*	2024. gads vai pēdējais gads, par kuru pieejami dati
	Papildu dzesēšanas grāddienas salīdzinājumā ar 1981.–2010. gadu	Starpību summa starp diennakts vidējo temperatūru un 22 °C atsauces temperatūru visās dienās, kad diennakts vidējā temperatūra pārsniedz 22 °C. Tādējādi šis rādītājs raksturo to, cik karsts bija attiecīgais laikposms salīdzinājumā ar 1981.–2010. gada atsauces periodu.	*OECD LDP*	2024	*OECD*	2023
Dabas kapitāls	Koku apauguma platības izmaiņas 2004.–2019. gadā (%)	Mežu un koku apauguma ilgtermiņa procentuālās izmaiņas, salīdzinot koku apauguma platību 2004.–2019. gadā.	*OECD LDP*	2023	*OECD*	2020
	Koku apaugums (%)	Ar kokiem klātā zemes platība	*OECD LDP*	2021	*OECD*	2020
	Aizsargājamo teritoriju īpatsvars (%)	Vides aizsardzībai noteiktās zemes īpatsvars.	*OECD LDP*	2023	*OECD*	2024

OECD reģionu pievilcības pieejas izmantošana Latvijas vietējo un reģionālo pārvaldes iestāžu spēju stiprināšanai

Latvijas reģionos un pašvaldībās joprojām pastāv atšķirības ekonomiskās efektivitātes, savienojamības un pakalpojumu pieejamības ziņā,
tomēr daudziem no tiem ir nozīmīgi, bet neizmantoti resursi dabas kapitāla, kultūras iespēju un uzņēmējdarbības jomā. Šis ziņojums palīdz Latvijai izmantot šos resursus līdzsvarotākas un ilgtspējīgākas teritoriālās attīstības veicināšanai,
nodrošinot divus savstarpēji saistītus ieguldījumus. Pirmkārt, ar to tiek ieviesta *OECD* reģionu pievilcības novērtēšanas sistēma, kas pirmo reizi kādā *OECD* valstī tiek piemērota pašvaldību līmenī un ir praktisks rīks, ar kuru subnacionālā līmeņa pārvaldes iestādes var izanalizēt teritoriju stiprās puses un ierobežojumus, apzināt sadarbības iespējas un uzraudzīt virzību uz reģionālās attīstības mērķiem. Pieci konkrēti praktiskie piemēri parāda, kā daudzdimensionāli un starptautiski salīdzināmi rādītāji var sekmēt pierādījumos balstītas politikas veidošanu visā reģionu attīstības ciklā – no stratēģiju izstrādes un ieguldījumu plānošanas līdz uzraudzībai un novērtēšanai. Otrkārt, ziņojumā ir analizēta Latvijas daudzlīmeņu pārvaldības sistēma, apzinot nepilnības koordinēšanas un finansējuma jomā, kā arī resursu trūkumu, kas pašlaik ierobežo plānošanas reģionu un pašvaldību spēju pildīt savus uzdevumus. Abas šīs analīzes kopumā norāda uz iekļautāku pieeju reģionu attīstībai, kurā spēcīgākas pārvaldības sistēmas, labāk nodrošinātas subnacionālā līmeņa iestādes un sistemātiska vairāku līmeņu teritoriālo datu izmantošana savstarpēji pastiprina cita citu, atbalstot pievilcīgākus, konkurētspējīgākus un noturīgākus Latvijas reģionus.

Tulkojums © Valsts valodas centrs, 2026